

บทที่ ๒

ความซื่อตรงตามหลักพระพุทธศาสนา

การศึกษาเกี่ยวกับหลักความซื่อตรงในบทนี้ จะศึกษาและทำความเข้าใจในส่วนที่เกี่ยวกับ
นิยามและความหมายที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตลอดจน ความหมาย ลักษณะ ประเภท
อานิสงส์ของความซื่อตรง และหลักธรรมสำหรับการปลูกฝังความซื่อตรงตามหลักพระพุทธศาสนา
ได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ และหลักหิริโอตตปปะ

๒.๑ ความซื่อตรงตามหลักพระพุทธศาสนา

ในพระไตรปิฎกไม่ได้ให้ ความหมายของคำว่า “ความซื่อตรง” ไว้โดยตรงแต่ปรากฏเป็น
คำสอนต่อพระสงฆ์ ไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของความซื่อตรง

ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงความหมาย “ความซื่อตรง” ในลักษณะที่แสดงออกทางด้าน
พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ ดังนี้

ความซื่อตรง เป็นไหน

ความซื่อตรง ความไม่คิด ความไม่เออ ความไม่โก่ง นี้เรียกว่าความเป็นผู้ซื่อตรง ^๑ พระผู้มีพระ
ภาคตรัสว่า กัจจანะ เด็กอ่อนที่ยังนอนหงาย ถูกเครื่องผูกที่ทำด้วยด้ายผูกไว้ที่ข้อเท้าทั้งสองที่
ข้อมือทั้งสองและที่คอรวมเป็น ๕ แห่ง เครื่องผูกเหล่านั้นจะหลุดไปเมื่อเด็กเติบโตขึ้นและมี
ร่างกายแข็งแรงขึ้น เขาจึงรู้ว่า ‘เราหลุดพ้นแล้วและเครื่องผูกก็ไม่มีแก่เรา’ แม้ฉันใด วิญญูชน
ผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนซื่อตรง ก็ฉันนั้นเหมือนกันขอจงมาเถิด เราจักสั่งสอน จักแสดง
ธรรม เมื่อเขาปฏิบัติตามคำพร่ำสอนแล้วไม่นานก็จักรู้เอง เห็นเอง ได้ทราบถึงความหลุดพ้นโดย
ชอบจากเครื่องผูกคืออวิชชาที่เป็นอย่างนั้น”^๒

จากหลักคำสอน ดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า เมื่อผู้ที่ได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระ
พุทธองค์ย่อมเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนซื่อตรง เมื่อได้ฝึกตนดีแล้วย่อมหลุดพ้นโดยชอบจาก

^๑ ดูรายละเอียดใน อภ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๓๔๖/๓๓๖.

^๒ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘๑/๓๓๖.

เครื่องผูกคืออวิชชา เป็นผู้ที่มีธรรม ย่อมประสบแต่ความสุขความเจริญ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง อาชวะ (ความซื่อตรง)^๓ ไว้ดังนี้ว่า

ผู้ปฏิบัติซื่อตรงผู้มีใจคงที่ เป็นผู้มีใจผ่องใสทักขิณาทานจึงจะมีผลไพฑูริย์ ชนเหล่าใดยอม อนุโมทนาหรือช่วยเหลือในทักขิณาทานนั้น ทักขิณาทานนั้นย่อมไม่มีผลบกพร่อง เพราะการ อนุโมทนาหรือการช่วยเหลือนั้นแม้พวกที่อนุโมทนาหรือช่วยเหลือ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ เพราะฉะนั้น ผู้มีจิตไม่ทอดยงจึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ ทั้งหลายในปรโลก^๔ ผู้ที่มีความซื่อตรง (อาชวะ) เป็นผู้ที่ไม่คดโกง ละชั่ว ทำดี และทำจิตใจให้ บริสุทธิ์ เขาเป็นคนซื่อตรง ไม่คดโกง ไม่โอ้อวด ไม่เจ้าเล่ห์ ไม่พุดมีเลศนัย เขาทำแต่กรรมดี ตั้งอยู่ใน ธรรมเช่นนี้ จะพึงได้รับทุกข้อย่างไรเล่า^๕

จากหลักคำสอน ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงสอนผู้ที่แสดงออกให้เห็น ปฏิบัติให้เห็นถึงความซื่อตรง ว่าเป็นผู้ที่มีใจคงที่ ไม่คดและมั่นคง ย่อมมีจิตใจที่งดงามใสสะอาด ผู้ที่ ปฏิบัติดีมีความซื่อตรงย่อมเป็นที่ยอมรับของผู้คน

ผู้ซื่อตรง (อาชว) ^๖ เป็นผู้ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งปฏิบัติ สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า (อุชุปฏิปันโน)^๗

คนซื่อตรง ไม่คดโกงไม่โอ้อวดไม่เจ้าเล่ห์ เป็นคนพูดจริงทำจริง ทำแต่กรรมดี ตั้งอยู่ใน ธรรมย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งความสุข มีแต่ความเจริญทั้งในโลกนี้ เป็นเหตุให้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ และเป็นผลให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ความซื่อตรงนั้นเป็นหนึ่งในราชธรรม ๑๐ คือ จริยวัตร ๑๐ ประการ ที่พระเจ้าแผ่นดิน ทรงประพฤติ^๘ เป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตน ของผู้ปกครองบ้านเมืองให้มีความเป็นไปโดยธรรม และยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชน จนเกิด ความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองแผ่นดิน เท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กร ก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้ “ทานิ สิลิ ปริจจาคิ อาชวติ ตปิ อุกโกธิ อวิหิงสยิ ขนติญยิ อวิโรธนิ” จะเห็นได้ว่าธรรมข้อ ๔ อาชว (อาชวะ) ซึ่งหมายถึง ความซื่อตรง ทรงมีพระราชอัธยาศัย อันประกอบด้วยความซื่อตรง ดำรงใน สัตยสุจริต ซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธมิตรและพระราชวงศ์ ไม่ทรงคิดลวง ประทุษร้าย

การขาดความซื่อตรงทำให้เป็นผู้หลงผิดเป็นมิชฌาทิฎฐิ มีความโลภ โกรธ หลง ไม่ซื่อตรง โลภมาก ขาดความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปอกุศล (หิริ-โอตตัปปะ) เป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ ทำลายสังคม ทำลายวัฒนธรรม และทำลายประเทศชาติให้ย่อยยับลงไปด้วยการกระทำตน ไม่ซื่อ และขาดความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติบ้านเมือง เป็นคนขายชาติ ขาด

^๓ ดุรายละเอียดใน ที.ปา (ไทย) ๑๑/๔๓๘/๒๕๔, อภ.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๖๕/๑๒๖.

^๔ ดุรายละเอียดใน อภ.ปญจก (ไทย) ๒๒/๓๖/๕๘.

^๕ ดุรายละเอียดใน ขุ.วิ. (ไทย) ๒๕/๑๒๗๐/๑๖๑.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒ กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑) หน้า ๓๒๗.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ ๒๖ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๒๕๕๖), หน้า ๒๒๔.

^๘ ดุรายละเอียดใน ขุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖.

ศีลธรรมหรือขาดความซื่อตรงต่อชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยที่ไม่มีความละเอียดถึงความชั่วที่ได้กระทำลงไป อย่างไม่แยแส นรกอเวจี

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายความซื่อตรงไว้ดังนี้

ความซื่อตรง^๙ หมายถึง ตรง ประพฤติตรงไม่เอนเอียง เช่น ซื่อตรงต่อหน้าที่, ไม่คดโกง เช่น เขาเป็นคนซื่อตรง และความหมายของคำว่า “ซื่อตรง” ก็คือประพฤติตรงตามหน้าที่ไม่เอนเอียง ไม่คดโกง อีกนัยหนึ่ง หมายถึง ความไม่คด ความไม่งอ ความไม่โกง (อาชชวะ)^{๑๐}

คนซื่อตรง ไม่คดโกงไม่โอ้อวดไม่เจ้าเล่ห์ เป็นคนพูดจริงทำจริง ทำแต่กรรมดี ตั้งอยู่ในธรรมย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งความผาสุก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายผู้ที่มีความซื่อตรง ไว้ดังนี้ว่า เป็นผู้ปฏิบัติตรง ไม่ลวงโลก ไม่มีมายาสาโยธ ไม่อำพราง ดำเนินทางตรงคือมีสัมมาปฏิบัติ (อุชุปฏิปัน โดยกล่าวว่า “อาชชวะ” นั้นเป็นการปฏิบัติภาระโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ ไร้มายา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน เป็นผู้ดำรงมั่นอยู่ในความซื่อตรง ความจริงใจ เป็นคนพูดจริงทำจริง และจริงใจต่อกัน จะทำอะไรก็ไว้วางใจซึ่งกันและกันได้^{๑๑}

วิศิษฐ์ เดชกุญชร ได้ให้ความหมาย ความซื่อตรง (อาชชวะ) แปลว่า ความซื่อตรงไม่มีมายา ทำงานด้วยความสุจริต จริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน ซึ่งกล่าวถึงพระเจ้าอยู่หัวว่าพระองค์ท่านทรงมีหลักการทำงานและตำราใดในการปกครองบ้านเมือง หลักความซื่อตรงได้เป็นหนึ่งในหลักการที่พระองค์ท่านได้นำมาประพฤติปฏิบัติ ด้วยความซื่อตรงสุจริตยุติธรรม ก็คือหลัก “ทศพิธราชธรรม” ซึ่งได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก แปลว่า ธรรมะของพระราชา ซึ่งผู้ที่มีส่วนในการปกครองบ้านเมืองก็ต้องใช้ธรรมข้อเดียวกันนี้^{๑๒}

ณรงค์ โชควัฒนา ได้กล่าวถึงความซื่อตรงไว้ว่า เป็นการปฏิบัติตนตรงไปตรงมาไม่เอาเปรียบคนอื่นสร้างความน่าเชื่อถือ (สร้าง Credit) เมื่อบุคคลใดไม่มีความซื่อตรงในจิตใจแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาทั้งในปัจจุบันและในอนาคตเบื้องหน้าอย่างมากมาย จนเป็นผู้หนึ่งที่ได้สร้างปัญหาให้กับตนเอง สังคมและประเทศชาติ ดังนั้นความซื่อตรงจะมีขึ้นในบุคคลใดได้นั้น ต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีอยู่ในจิตใจได้สำนึกจนแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ สามารถพัฒนาความซื่อตรง

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕), หน้า ๔๐๒.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน อภิสัง. (ไทย) ๓๔/๘๕๙/๒๙๕.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒ กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.), หน้า ๕๕๗.

^{๑๒} อุชุปฏิปันโน (เป็นผู้ปฏิบัติตรง – Ujupatipanno : of upright conduc), พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒-๒๔, ๔๓.

^{๑๓} วิศิษฐ์ เดชกุญชร, วันพ่อแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: อำนวยเวการพิมพ์, ๒๕๔๑) หน้า ๑๐-๑๑.

ให้เกิดมีขึ้นในตนได้โดยไม่ยากนัก ซึ่งเมื่อเรามีความเชื่อศรัทธาว่าสามารถปลูกฝังให้มีความซื่อตรงขึ้นได้ ก็ย่อมนำตนเองสู่ความสำเร็จได้เช่นกัน^{๑๔}

จากแนวคิดดังกล่าวมาจะพบว่า“ความซื่อตรง”^{๑๕} หรือ คำว่า อาชชว (Ājjava : honesty ; Integrity) คือ การสุจริตต่อหน้าที่การงานของตน ต่อมิตรสหาย ต่อองค์กรหรือหลักการของตน เป็นผู้ปฏิบัติตรง คือไม่ลวงโลก ไม่มีมายาสาโยธ ไม่อำพราง^{๑๖} ดำเนินทางตรงด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา (อุชุปิปปโน)^{๑๗} เช่น เป็นคนไทยต้องซื่อตรงต่อชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยแบ่งหลักความซื่อตรงไว้ ๖ ประการ^{๑๘} ดังนี้

๑. ตรงต่อบุคคล คือ ความซื่อสัตย์สุจริตต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องตน โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่เนรคุณผู้มีพระคุณ และไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก

๒. ตรงต่อเวลา คือ จะนัดหมายกับใคร หรือจะทำงานสิ่งใดก็ให้ตรงเวลาที่กำหนดไว้ และไม่เอาเวลาราชการไปเป็นประโยชน์ส่วนตัว

๓. ตรงต่อวาจา คือ เมื่อได้รับปากใครว่าจะทำสิ่งที่ดีและสุจริต จะไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีและทุจริต ก็ให้กระทำตามที่ได้ลั่นวาจาเอาไว้

๔. ตรงต่อหน้าที่ คือ ซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจต่อหน้าที่การงานของตน ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ละทิ้งหน้าที่และปิดความรับผิดชอบ

๕. ตรงต่อธรรมะ คือ การยึดมั่นในหลักคุณธรรมและบูชาความถูกต้อง ความยุติธรรม ความชอบธรรมไว้เหนือสิ่งอื่นใด

๖. ตรงต่อตนเอง คือ การไม่โกหก ซื่อสัตย์ต่ออุดมการณ์ของตน ไม่ฝืนใจทำในสิ่งที่ไม่ใช่ปณิธานของตนเอง

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความซื่อตรง หมายถึง การแสดงออก ทางกาย วาจา และใจ เป็นคนพูดจริงทำจริงอย่างตรงไปตรงมา ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

๒.๑.๒ ลักษณะของหลักความซื่อตรง

ความซื่อตรงในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๒ ลักษณะ ดังนี้ กล่าวคือ

๑) ลักษณะจริง ได้แก่ ไม่หลอกลวง พูดจริง ทำจริง เป็นความประพฤติที่แสดงออกใน ๓ ด้าน ได้แก่ ความประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ ด้วยการทำให้ศัลบิสุทธิ์ด้วย กุศลกรรมบถ ๑๐

^{๑๔} ณรงค์ โชควัฒนา, อนุสรณ์ในงานพระราชทานดินฝังศพ นายเทียม โชควัฒนา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประสานศิลป์, ๒๕๓๔) หน้า ๒๙-๕๑.

^{๑๕} สำนักพระพุทธศาสนา, ความซื่อตรง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.guru.google.co.th>, [๑๓ มิ.ย. ๒๕๕๗].

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑) หน้า ๓๒๗.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๕๗.

^{๑๘} อ้างแล้ว.

ผู้ที่ทำความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อมทางแห่งอกุศลกรรม (อกุศลกรรมบถ ๑๐) จะพบแต่ความทุกข์ ความไม่สบายทั้งปวง ซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้กายใจไม่สะอาดด้วย บุคคลในโลกนี้ต้องมีธรรม ^{๑๙} ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตนดี ห่างไกลจากความเสื่อม ความทุกข์ยากได้นั้น ย่อมเป็นผู้ที่ฝึกฝนและควบคุมตนเองได้เป็นอย่างดี ^{๒๐} เปรียบเสมือนจิตที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีแล้ว ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสและตัณหา หรือความต้องการที่มักผันแปรไปตามอำนาจของสัญชาตญาณฝ่ายต่ำ ซึ่งผู้ใดคุมครองอินทรีย์ทั้ง ๖ นั้นได้และเข้าใจชัดอินทรีย์ ๖ อยู่เสมอ สามารถดำรงตนอยู่ในธรรม ยินดีในความซื่อตรงและความอ่อนโยน ล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้องได้ละทุกข์ทั้งหมดได้เด็ดขาด ผู้นั้นถือว่าเป็นปราชญ์ ไม่ยึดติดในอารมณ์ที่ได้เห็น ได้ฟังและได้รับรู้^{๒๑}

เมื่อไม่มีการควบคุมจิต จิตมักจะผันแปรไปตามอำนาจฝ่ายต่ำ ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำที่ไม่ถูกต้อง เมื่อกระทำการที่ไม่ถูกต้องไม่เหมาะสมบ่อยๆ จะกลายเป็นความเคยชินในการคิดสิ่งที่ไม่ดี พุดจาไม่สุภาพ การกระทำทางกายที่โหดร้ายทารุณ เพราะจิตถูกอกุศลมูลครอบงำจิตให้เศร้าหมอง ^{๒๒} อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ เป็นของไม่สะอาด อีกทั้งยังเป็นตัวการที่ทำให้มนุษย์ ไม่สะอาด การที่โลกมนุษย์ของเราเกิดภาวะวิกฤต ทุจริตคอร์รัปชั่น คดโกงจน ขาด ไร้รัฐพังพินาศ เกิดปัญหาทะเลาะเบาะแว้งรายวัน ริดไถเงินทอง ช่มชู้และคำทอ ทำร้ายร่างกาย และจิตใจ มี ปัญหา สงครามระหว่างเมืองและประเทศ หรือแม้กระทั่งดินฟ้าอากาศวิปริตไปจากเดิม ล้วนมีสาเหตุมาจากมนุษย์ที่ประพฤติผิดศีลธรรม เมื่อมีการรบราฆ่าฟันกันทำให้ต้องหลบหลีกภัย เอาตัวรอด ต้องสะดุ้งหวาดกลัวอยู่เป็นนิจ หากความเย็นกายสบายใจได้ยาก เป็นเหมือนกับการจำลองอบายภูมิย่อยๆ มาไว้ในโลกมนุษย์ เมื่ออกุศลกรรมบถหนาแน่นมากขึ้น ทุกคติภูมิ (แดนนรก) อย่างใดอย่างหนึ่งก็จะบังเกิดขึ้นตอนนี้

ดังหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้ดังนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการนี้

ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ทำความดีไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำบุญ
เครื่องต่อต้านความหวาดกลัวทุกข์ไว้

ทำแต่ความชั่ว ทำแต่ความหยาบช้ำ ทำแต่ความร้ายกาจไว้

๑. เขาคิดว่า “เราไม่ได้ทำความดีไว้” จึงเดือดร้อน

๒. เขาคิดว่า “เราทำแต่ความชั่ว” จึงเดือดร้อน

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการนี้แล

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส

คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

^{๑๙} พุทธศาสนิกชน, เขวชนกับศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖๒.

^{๒๐} พระครูอรุณศิริวัฒน์ (อคคเตโช / เศษบุพผา), ศึกษากระบวนการปลูกฝังความกตัญญูคุณงามความดีของนักเรียน ที่ปฏิบัติต่อมารดาบิดาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนเมยวดีพิทยาคม จังหวัดร้อยเอ็ด, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนดรรชนี**: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕, หน้า ๑๓.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๒๕๓/๕๕๙.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน พ.ศ. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๙.

บุคคลมีปัญญาทึบ ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
และอกุศลกรรมอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วยโทษ
ไม่ทำกุศลกรรมไว้ ทำแต่อกุศลกรรมไว้มากมาย^{๒๓}
หลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในนรก

จากหลักคำสอนที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าบุคคลใดที่เต็มไปด้วย อกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ จะหาความสุขใดๆ ไม่ได้เลย มีความชั่วทั้งกาย วาจา และใจ ไม่เป็นที่ต้องการของสังคม ไม่เป็นที่ ยอมรับของสังคมหม่มาก ชีวิตจะมีแต่ความตกต่ำ หาความเจริญไม่ได้ ตายแล้วจะไปบังเกิดในนรก

๒) ลักษณะตรง ได้แก่ ความซื่อตรง ไม่คด ไม่โกง ตรงไปตรงมา คงเส้นคงวา เป็นบุคคล ตรงต่อหน้าที่การงานของตน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

ความซื่อตรง เป็นไฉน ความซื่อตรง ความไม่คด ความไม่โกง ความไม่โกง นี้เรียกว่าความเป็นผู้ ซื่อตรง^{๒๔} ในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว กายทันทะเท่านั้น มีโทษมากกว่า มีโทษจี้ ทันทะ หรือมนทันทะเลย วิญญูชนผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนซื่อตรง จงมาเถิด เราจะสั่ง สอน เราจักแสดงธรรม เมื่อเขาปฏิบัติตาม คำพราสอน ไม่นานก็จักรู้เอง เห็นเอง ได้ทราบว่ ความหลุดพ้นโดยชอบจากเครื่องผูกคืออวิชชาเป็นอย่างนั้น^{๒๕}

จากคำสอนดังกล่าวสรุปได้ว่า ความเป็นผู้ซื่อตรง มีลักษณะคือ ความเป็นคนตรง เป็นคน จริง ไม่คด ไม่โกง ไม่โกง เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา

๒.๑.๓ ประเภทของหลักความซื่อตรง

พระพุทธองค์ได้ตรัสสอน ผู้ที่มีความซื่อตรงต่อตนเอง ต่อครอบครัวและต่อสังคมนั้น ว่า “คนเราพึงเลี้ยงสิ่งที่จะนำไปสู่หนทางแห่งความชั่ว ความเสื่อมทั้งปวง” เป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนตนและ ผู้อื่น เป็นผู้ที่ไม่ลบลอบขายมุข โดยใช้หลักกุศลกรรมบถ ๑๐^{๒๖} ในการแก้ปัญหา นำมาสอนให้มนุษย์ สมาทานและถือประพฤติปฏิบัติตามและพัฒนาตนให้เป็นคนตรงไม่ทุศีล ดังที่ปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ความประพฤติสม่าเสมอ
คือความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ
คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ
คือความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ
ความประพฤติสม่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ อะไรบ้าง
คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.อิติ. (ไทย) /๒๕/๓๐/๓๗๗.

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๓๔๖/๓๓๖.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๒/๕๖, ๑๓/๒๘๑/๓๓๕.

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๗๕.

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑอาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรือในป่าที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของมารดาบิดาที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครองโดยที่สุด แม้สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้ ความประพฤติสมาเสมอ คือความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ อย่างนี้แล ความประพฤติสมาเสมอ คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ อะไรบ้างคือบุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คืออยู่ในสภายอยู่ในบริษัทอยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า ‘ท่านรู้สิ่งใดจึงกล่าวสิ่งนั้น’ บุรุษนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า ‘ไม่รู้’ หรือรู้ก็กล่าวว่า ‘รู้’ ไม่เห็นก็กล่าวว่า ‘ไม่เห็น’ หรือเห็นก็กล่าวว่า ‘เห็น’ ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้างเพราะเหตุคือเห็นแก่อำมิสเล็กน้อยบ้าง

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือฟังความฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกแยกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพเลิดเพเลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือพูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะน่ารัก จบใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดแต่คำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์เหมาะแก่เวลา ความประพฤติสมาเสมอ คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการอย่างนี้

ความประพฤติสมาเสมอ คือความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นว่า ‘ท่าอย่างไรทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา’

๒. เป็นผู้มิจิตไม่พยาบาท คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า ‘ขอสัตว์เหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวรไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด’

๓. เป็นสัมมาทิฐิ คือมีความเห็นไม่วิปริต ว่า ทานที่ให้แล้วมีผลยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้ และทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามีมารดามีคุณบิดามีคุณ^{๒๗}

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๗๕-๔๗๗.

จากพุทธพจน์ที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ผู้ปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีล มีสุข ประพฤติตนเป็นผู้
ซื่อตรง สามารถพัฒนาตนด้วยการประพฤติตนให้อยู่ในหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ พระพุทธศาสนาได้วาง
แนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความดี มีความซื่อตรงทางกาย ซื่อตรงทางวาจา ซื่อตรง
ทางใจ สร้างจิตให้เป็นกุศล จึงมีหลักในการประพฤติปฏิบัติ เป็นทางแห่งการกระทำกรรมดี หรือสุคติ
เพื่อนำชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญในเบื้องหน้า ไว้ ๓ ทาง ซึ่งสามารถจำแนกได้ ๓ หมวดใหญ่ และ
๑๐ หมวดย่อย หรือเรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ โดยการแสดงออกทางพฤติกรรม ๓ ทาง ดังนี้

๒.๑.๓.๑ พฤติกรรมของความซื่อตรงที่แสดงออกทางกาย ซึ่งประกอบไปด้วย
กายกรรม ๓ (การกระทำทางกาย)

๑) เว้นจากปาณาติบาต (ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ปลงชีวิต ไม่เบียดเบียน ไม่ข่มเหงไม่
รังแกสัตว์)

๒) เว้นจากอกุศลนาทาน (ไม่ลักทรัพย์ ไม่ถือเอาของที่เจ้าของไม่เต็มใจให้มาเป็นของ
ของตน)^{๒๘}

๓) เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร (ไม่ ประพฤติผิดทางกาม ไม่ผิดลูกผิดเมียผู้อื่น)

๒.๑.๓.๒ พฤติกรรมของความซื่อตรงที่แสดงออกทางวาจา ซึ่งประกอบไปด้วย วจีกรรม
๔ (การกระทำทางวาจา)

๑) เว้นจากมุสาวาท (ไม่พูดเท็จ ไม่ พูดโกหกหลอกลวง ไม่พูดโดยไม่มีความจริง)

๒) เว้นจากปิสุณาวาจา (ไม่พูดส่อเสียด หรือมีวาจาส่อเสียด ไม่พูดยุยงให้เขาแตก
ความสามัคคีกัน)

๓) เว้นจากผรุสวาจา (การไม่พูดคำหยาบ ไม่มีวาจาหยาบจาบจ้วง หยาบกระด้าง
หรือมีวาจาไม่สุภาพ)

๔) เว้นจากสัมผัปปลาปะ (การไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่เลื้อนลอย ไม่พูดในสิ่งที่ไม่มีความ
มีผล)^{๒๙}

๒.๑.๓.๓ พฤติกรรมของความซื่อตรงที่แสดงออกทางใจ ซึ่งประกอบไปด้วย มโนกรรม ๓
(การกระทำทางใจ)

๑) เว้นจากอภิชฌา (ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ไม่ละโมภหรือมีความโลภ ไม่มุ่ง
หมายอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน)

^{๒๘} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

^{๒๙} ผู้ใดกล่าวสรรเสริญผู้ควรติเตียนหรือกล่าวติเตียนผู้ควรสรรเสริญผู้นั้นชื่อว่าสั่งสมความผิดไว้ด้วยปาก
ย่อมไม่ประสบความสุขเพราะความผิดนั้น การปราศด้วยทรัพย์ในการเล่นการพนันจนหมดตัวนี้ เป็นความผิดเพียง
เล็กน้อย แต่การที่บุคคลมีใจประทุษร้ายในบุคคลที่ดำเนินไปดีแล้วนี้เท่านั้น เป็นความผิดมากกว่า
บุคคลผู้ตั้งวาจาและใจอันชั่วติเตียนพระอริยะยอมเข้าถึงนรกสิ้น, ดุราลัยละเอียด อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓/๕.,
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

๒) เว้นจากความพยาบาท (ไม่คิดร้าย
ประโยชน์และสร้างความสุขให้แก่ผู้อื่น)

ปองร้ายต่อผู้อื่น มีความมุ่งมั่นที่จะทำ

๓) เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ (

การเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่ว

ได้ชั่ว^{๓๐}

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักพระพุทธศาสนาได้สั่งสอนการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี มีความซื่อตรงนั้น จะต้องประพฤติตนให้อยู่บนพื้นฐานของศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักหรือข้อประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานสู่ชีวิตที่ดีงามของมนุษย์ โดยการปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ สามารถรักษาและพัฒนาตนเองให้มีกายตรง วาจาตรง ใจตรง ซึ่งจะทำให้ชีวิตมีความสุขสมบูรณ์ เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีตนอันฝึกหัดฝึกฝนดีแล้ว เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้ที่ได้ฝึกหัด กาย วาจา ใจ ให้เป็นไปในทางที่เรียบร้อยดีงาม สมกับได้ชื่อว่าเป็นกุลบุตร จนเป็นที่ต้องการของคนสังคมในทุกระดับชั้น สามารถอาศัยอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขทั้งในโลกมนุษย์และสวรรค์ สามารถปฏิบัติตนให้เข้าถึงพระนิพพานได้ในเวลาอันสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ

๒.๑.๔ อานิสงส์ของผู้ที่มีความซื่อตรงในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี มีแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้ถึงความดี โดยมุ่งเน้นไปที่การปฏิบัติหรือการกระทำ การแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ด้วยการประพฤติตนเป็นผู้ซื่อตรง

ผู้ที่มีความซื่อตรงนั้น เป็น ผู้ที่มีความประพฤติตรงต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม มีความจริงใจ ไม่มีความลำเอียง ไม่ทุจริตคดโกงต่อบุคคล เวลา หน้าที่ และต่อวิชาชีพ ทั้งทางตรงและทางอ้อม รู้หน้าที่การงานของตนเอง ปฏิบัติเต็มกำลังความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจ ผู้ที่จะมีความซื่อตรงสุจริตจริงใจได้ ต้องมีคุณธรรมประจำ กาย วาจา ใจ คุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของบุคคลให้มีความซื่อตรง และประสานหมุนวนไว้ให้ระลึถึงกันปฏิบัติต่อกันนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมที่การแสดงออกด้วยการปฏิบัติต่อกันทางกาย วาจา ใจ ให้มีหัวใจซื่อตรง ทำให้เป็นผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา (ไตรสิกขา) และกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติชอบระหว่างกัน โดยมีหลักที่ต้องปฏิบัติต่อกันอย่างตรงไปตรงมา ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ซึ่งความซื่อตรงนั้นเป็นคุณธรรมพื้นฐานของความดีทุกอย่าง จำเป็นต้องปลูกฝังให้มีการพัฒนาขึ้นในตนเอง ครอบครัว และสังคม ดังนั้นหลักความซื่อตรง (อาชชวธรรม) จึงเป็นคุณธรรมในการประพฤติปฏิบัติที่มีความสำคัญ เป็นรากฐานในการพัฒนาให้คนเป็นคนดี เป็นทางแห่งความดี หรือกรรมดีที่

^{๓๐} บุคคลได้รู้แจ้งโลกทั้งปวงตามความเป็นจริงทั้งหมดปรากฏจากโลกทั้งปวง ไม่มีกิเลสสิ่งสมอยู่ในโลกทั้งปวง บุคคลนั้นแลครอบงำอารมณ์ได้ทั้งหมดเป็นนักปราชญ์ปลดปล่อยกิเลสที่ร้อยรัดได้ทั้งหมด บรรลุนิพพานที่มีความสงบอย่างยิ่ง ไม่มีภัยแต่ที่ไหน บุคคลนี้สิ้นอาสวะ เป็นพุทธะ ไม่มีทุกข์ ตัดความสงสัยได้ บรรลุความสิ้นกรรมทั้งปวงหลุดพ้นเพราะสิ้นอุปธิกิเลส บุคคลนั้นเป็นผู้มีโชค ตรัสรู้ เปรียบเหมือนราชสีห์ที่ยอดเยียม ประกาศพรหมจักรแก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก, ดูรายละเอียด อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓/๓๘., [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

เป็นทางนำไปสู่ความสุข โดยเว้นขาดจากการทำความชั่ว เว้นขาดจากอกุศลกรรม ด้วยการประพฤติตรงทั้งทางกาย วาจา และใจ

ผู้มีความซื่อตรงต่อตนเองต้องเป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นด้วย เป็นผู้ที่ไม่ลบล้างอบายมุขด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีล มีสุข ด้วยทางแห่งกรรมดี ซึ่งกรรมดีที่นำไปสู่ความสุขความเจริญทางกาย วาจา ใจ นั้นเรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) เว้นจากปาณาติบาต (ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ปลงชีวิต ไม่เบียดเบียน ไม่ห่มเหง ไม่รังแกสัตว์)

๒) เว้นจากอทินนาทาน (ไม่ ลักทรัพย์ ไม่ถือเอาของที่เจ้าของไม่เต็มใจให้มาเป็นของของตน, ไม่ลักทรัพย์)

๓) เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร (ไม่ ประพฤติผิดทางกาม ไม่ผิดลูกผิดเมียผู้อื่น)

๔) เว้นจากมุสาวาท (ไม่พูดเท็จ ไม่ พูดโกหกหลอกลวง ไม่พูดโดยไม่มีความจริง)

๕) เว้นจากปิสุณาวาจา (ไม่พูดส่อเสียด หรือมีวาจาส่อเสียด ไม่พูดยุยงให้เขาแตกความสามัคคีกัน)

๖) เว้นจากผรุสวาจา (การไม่พูดคำหยาบ ไม่มีวาจาหยาบจาบจ้วง หยาบกระด้าง หรือมีวาจาไม่สุภาพ)

๗) เว้นจากสัมผัปปลาปะ (การไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่เลื้อนลอย ไม่พูดในสิ่งที่ไม่มีความหมาย)

๘) เว้นจากอภิชฌา (ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ไม่ละโมภหรือมีความโลภ ไม่มุ่งหมายอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน)

๙) เว้นจากความพยาบาท (ไม่คิดร้าย ปองร้ายต่อผู้อื่น มีความมุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์ และสร้างความสุขให้แก่ผู้อื่น)

๑๐) เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ (การเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว)

ผู้วิจยสามารถสรุปได้ว่า จากหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ดังที่กล่าวมานั้น เป็นหลักปฏิบัติที่นำไปสู่ทางที่ดีทางกุศล ทางไปสู่สุคติ เป็นทางที่ควรประพฤติปฏิบัติเพื่อความสมบูรณ์พร้อมทั้งกาย วาจา ใจ ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ได้กล่าว ถึงผลแห่งความประพฤติธรรม คือเว้นขาดจากอกุศลกรรมบถกับพราหมณ์และคหบดี ไว้ดังนี้ว่า

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติสม่าเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า ‘ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในพวกชัตติยมหาศาล ’ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในพวกชัตติยมหาศาล ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติสม่าเสมอ คือเป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพฤติสม่าเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า ‘ทำอย่างไรหลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในพวกพราหมณ์มหาศาล ฯลฯ เราพึงเกิดในพวกคหบดีมหาศาล ’ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในพวกคหบดีมหาศาล ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติสม่าเสมอคือเป็นผู้ประพฤติธรรม

ถ้าบุคคลผู้ประพฤติสม่าเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า ‘ทำอย่างไรหนอหลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นจาตุมหาราช’ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพ

ชั้นจาตุมหาราช ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤตีสมาเสมอคือเป็นผู้ประพฤติธรรม

ถ้าบุคคลผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า ‘ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นดาวดึงส์ ฯลฯ เทพชั้นยามา เทพชั้นดุสิต เทพชั้นนิมมานรดี เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหม ’ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหม ^{๓๑} ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือเป็นผู้ประพฤติธรรม

ถ้าบุคคลผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า ‘ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นอากาศ ’ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้วบุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพชั้นอากาศ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือเป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า ‘ทำอย่างไรหนอหลังจากตายแล้วเราพึงเกิดในเทพชั้นปริตตภา เทพชั้นอัปปมาณาภา เทพชั้นอาภัสสรา เทพชั้นปริตตสุภา เทพชั้นอัปปมาณสุภา เทพชั้นสุกภินหา เทพชั้นเวหฬปลา เทพชั้นอวิหา เทพชั้นอติปา เทพชั้นสุทสสา เทพชั้นสุทสสี เทพชั้นอกนิษฐภ เทพผู้เข้าถึงอากาศาณญายตนภ เทพผู้เข้าถึงวิญญาณญายตนภ เทพผู้เข้าถึงอาภิยัญญายตนภ เทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานา สัญญายตนภ ’ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานา สัญญายตนภ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือเป็นผู้ประพฤติธรรม

พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า ‘ทำอย่างไรหนอ เราพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ’ เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงทำให้แจ้ง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือเป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแล

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พวกพรหมณ์และคหบดี ชาวบ้านสาละได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ พระภาชิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ พระภาชิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตม ประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่างๆ เปรียบเหมือนบุคคลหลายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทางหรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้ ’ ข้าพระองค์ทั้งหลายนี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ทั้งหลายว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ^{๓๒}

^{๓๑} ม.มุ.อ. ๒/๔๔๒/๒๔๑., เทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหม (เทพชั้นพรหมกายิกา) หมายถึง เทวดาผู้เคยได้บรรลุมาน มีमानชั้นปฐมมาน เป็นต้น.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน ม.มุ. (ไทย) ๑๒/๔๔๒-๔๔๓/๔๗๘-๔๘๐.

จากพุทธพจน์ดังกล่าวมานั้น ผู้วิจัยสรุปความสำคัญของ หลักกุศลกรรมบถ ได้ดังนี้ว่า เป็นทางในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาชีวิต และการดำเนินชีวิต เป็นหลักคำสอนสำคัญที่พัฒนาตนเองให้ถึงพร้อมด้วยกุศล ทั้ง ๓ ทาง ได้แก่ ทางกาย วาจา และใจ ซึ่งทำให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ สร้างคนให้เป็นคนดี พร้อมทั้งเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม หากว่าทุกคนได้นำ หลักกุศลกรรมบถ ไปประพฤติปฏิบัติต่อกัน ด้วยศีล และธรรม สังคมนั้นย่อมน่าอยู่ สังคมก็มีแต่ความเจริญเป็นสังคมแห่งความดีเพราะมีคนดีมีศีลธรรมอยู่ในสังคม ผู้คนก็ไม่ต้องกลัวภัยว่าจะมีผู้ใดมาทำร้าย ทำให้เสียทรัพย์หรือเสียชีวิต หากมนุษย์ทุกคนได้ยึดถือและประพฤติปฏิบัติตนให้เว้นขาดจาก อกุศลกรรมบถ คือ เว้นขาดจากการทำชั่วทั้งปวง สังคมก็จะมีแต่คนดีมีความสงบสุขเกิดขึ้นนิรันดร์กาล ผู้วิจัยเห็นว่าถ้าทุกคนได้ศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ย่อมก่อให้เกิดคุณประโยชน์มหาศาล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรีบเร่งพัฒนาตน พัฒนาครอบครัว พัฒนาสังคม ให้อยู่ในความซื่อตรงทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ด้วยการประพฤติตนเป็นคนดีมีศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยหลักปฏิบัติตรงตามหลักกุศลกรรมบถ

๒.๑.๔.๑

อานิสงส์ของการมีกายตรง

เป็นการแสดงออกทางกายอย่างตรงไปตรงมา มีมารยาท มีคารวะ ไม่แสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยาม แสดงออกต่อกันด้วยความจริงใจ ในทางพระพุทธศาสนา คือการกระทำกุศลกรรมทางกาย ซึ่งประกอบไปด้วยกายกรรม ๓ (การกระทำทางกาย) ดังนี้

๑) ปาณาติบาต (เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ปลงชีวิต การเบียดเบียน ช่มเหง รังเกศัตว์)

๒) อทินนาทาน (เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ การถือเอาของที่เจ้าของไม่เต็มใจให้มาเป็นของของตนโดยอาการขโมย, ลักทรัพย์)

๓) กาเมสุมิฉฉาจาร (เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติดูหมิ่นทางกาม การผิดลูกผิดเมียผู้อื่น)

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงผู้มีกายตรง ในสุวรรณสามบัพเพฎฐเมตตาบารมี ไว้ดังนี้

ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา
ผู้ประมาท^{๓๓} กำลังน่าน้ำไปอยู่
กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์คนไหนแอบซุ่มยิงเรา
เนื้อของเราก็ไม่ควรจะกิน
หนังของเราก็ไม่มีประโยชน์
เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรหนอ
เขาจึงเข้าใจว่า เราเป็นผู้ควรยิง
ท่านเป็นใคร เป็นบุตรของใคร

^{๓๓} ประมาท หมายถึงยังมิได้คุมสติด้วยเมตตาภาวนา (ขุ.ชา.อ. ๘/๒๙๖/๑๒๐).

เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร
 สหาย เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกเถิด
 ทำไมท่านจึงซุ่มยิงเรา
 (พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ตอบว่า)
 เราเป็นพระราชอาของชาวกาสิ
 คนทั้งหลายรู้จักเราว่า พระเจ้าปิลัยกษ
 เพราะความโลภ เราจึงละทิ้งแคว้นมาเที่ยวแสวงหาเนื้อ
 เราเป็นคนเชี่ยวชาญในศิลปะธนู
 เลื่องลือว่า เป็นผู้มีความสามารถยิ่ง
 ที่ต้องใช้กำลังคนถึง ๑,๐๐๐ คนได้
 แม้ช้างที่มาถึงระยะที่ลูกศรยังไม่พัวพันเราไปได้
 (พระเจ้าปิลัยกษัตริย์ถามชื่อและโคตรของสุวรรณสามโพธิสัตว์ว่า)
 ท่านเป็นใคร เป็นบุตรของใคร
 เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร
 ท่านจงประกาศชื่อและโคตรของบิดา
 และตัวของท่านเองให้ทราบด้วย
 (สุวรรณสามโพธิสัตว์กราบทูลว่า)
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นบุตรของนายพราน^{๓๔}
 พวกญาติต่างเรียกข้าพระองค์เมื่อยังมีชีวิตอยู่ว่า สาม
 วันนี้ ข้าพระองค์นั้นเข้าไปในปากแห่งความตาย
 จึงนอนอยู่อย่างนี้
 ข้าพระองค์ถูกพระองค์ยิงด้วยศรลูกใหญ่
 อาบยาพิษเหมือนยิงเนื้อ
 ข้าแต่พระราชอา ขอพระองค์ทอดพระเนตรข้าพระองค์
 ผู้นอนเปื้อนเลือดของตน
 ขอพระองค์โปรดทอดพระเนตรลูกศรที่ทะลุออกข้างซ้าย
 ข้าพระองค์บัวนโหด เป็นผู้กระสับกระส่าย
 ขอทูลถามพระองค์ว่า ทำไมจึงซุ่มยิงข้าพระองค์
 เสือเหลืองถูกฆ่าเพราะหนัง ช้างถูกฆ่าเพราะงา
 เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรหนอ
 พระองค์จึงเข้าพระทัยว่า ข้าพระองค์เป็นผู้ที่ควรยิง
 (พระเจ้าปิลัยกษัตริย์สั่นเกล้าว่า)
 เนื้อปรากฏมาถึงระยะลูกศรแล้ว
 ท่านสาม มันเห็นท่านแล้วจึงแตกหนีไป

^{๓๔} บุตรของนายพราน หมายถึงเป็นบุตรฤๅษี (ขุ.ชา.อ. ๙/๓๐๒/๑๒๓).

เพราะฉะนั้น เราจึงโกรธ
 (สุวรรณสามโพธิสัตว์กราบทูลว่า)
 ตั้งแต่ข้าพระองค์จำความได้
 ตั้งแต่ข้าพระองค์รู้จักรับผิดชอบ
 ฝูงเนื้อในป่าแม้จะเป็นเนื้อร้าย
 ก็ไม่สะดุ้งกลัวข้าพระองค์
 ตั้งแต่ข้าพระองค์นุ่งเปลือกไม้อยู่ในปฐมวีย
 ฝูงเนื้อในป่าแม้จะเป็นเนื้อร้าย
 แต่ก็ไม่ได้สะดุ้งกลัวข้าพระองค์
 ข้าแต่พระราชา ฝูงกษัตริย์ผู้ฉลาดกลัวที่ภูเขาคันธมาถน์
 เราทั้งหลายต่างเปล็ดเพลนพากันไปสู่ภูเขาคันธมาถน์
 ฝูงเนื้อแม้จะเป็นเนื้อร้ายในป่า
 ก็ไม่สะดุ้งกลัวข้าพระองค์
 เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร
 ฝูงเนื้อจึงจะสะดุ้งกลัวข้าพระองค์เล่า
 (พระเจ้าปิลักษณ์ได้สดับดังนั้น จึงตรัสว่า)
 ท่านสาม เนื้อหาได้สะดุ้งกลัวท่านไม่
 เรากล่าวเท็จแก่ท่านต่างหาก
 เราถูกความโกรธและความโลภครอบงำ
 จึงได้ปล่อยลูกศรนั้นไปถึงท่าน
 สาม ท่านมาจากไหน ใครใช้ท่านมาว่า
 ท่านจงไปยังแม่น้ำมคธสัมมตาแล้วตักน้ำมา
 (สุวรรณสามโพธิสัตว์ได้อดกลั้นทุกขเวทนาแสนสาหัส กราบทูลว่า)
 มารดาบิดาของข้าพระองค์เป็นคนตาบอด
 ข้าพระองค์เลี้ยงดูท่านทั้ง ๒ นั้นอยู่ในป่าใหญ่
 ข้าพระองค์จะไปตักน้ำมาให้ท่านทั้ง ๒ นั้น
 จึงมายังแม่น้ำมคธสัมมตา
 (สุวรรณสามโพธิสัตว์กล่าวบนเพื่อรำพันถึงมารดาบิดาว่า)
 ท่านทั้ง ๒ นั้นมีเพียงอาหารเท่านั้น
 เมื่อเป็นเช่นนั้น จะพึงมีชีวิตอยู่ได้เพียง ๖ วัน
 เพราะไม่ได้น้ำ ท่านผู้ตาบอดทั้ง ๒ เห็นจักตายแน่
 ข้าพระองค์ไม่เป็นทุกข์
 เพราะความทุกข์เช่นนี้ คนพึงได้รับเหมือนกัน
 แต่ความทุกข์ที่ข้าพระองค์ไม่ได้พบมารดา
 เป็นความทุกข์อย่างยิ่งของหม่อมฉัน
 มารดานั้น จะร้องไห้อย่างน่าสงสารเป็นเวลานาน

จนเที่ยงคืน หรือตลอดคืน จะซุบซิดลง
 เหมือนแม่น้ำน้อยในฤดูร้อนเหือดแห้งไป
 บิดานั้นจักเป็นทุกข์ลำบากแค้นเป็นเวลานาน
 จนเที่ยงคืน หรือตลอดคืน จะซุบซิดลง
 เหมือนแม่น้ำน้อยในฤดูร้อนเหือดแห้งไป
 มารดาและบิดาทั้ง ๒ จักเที่ยวบนเรียกหาข้าพระองค์ว่า
 พ่อสามๆ ในป่าใหญ่ เพื่อต้องการปรนนิบัติทำ
 และเพื่อต้องการปีนหวดมือและเท้าด้วยความพยายาม
 ถึงความโศกนี้เป็นลูกศรที่ ๒
 หัวใจของข้าพระองค์ให้สะท้อนหวนไหว
 ความโศกใดที่ข้าพระองค์ไม่ได้พบมารดาและบิดาทั้ง ๒ ผู้ตาบอด
 เพราะความโศกนั้น ข้าพระองค์เห็นจะต้องเสียชีวิตไป
 (พระเจ้าปดิลกษ์ทรงฟังคำเพ้อรำพันของสุวรรณสามโพธิสัตว์ ทรง
 สันนิษฐานแล้ว ตรัสว่า)
 ท่านสามผู้เห็นกัลยาณธรรม
 ท่านอย่าคร่ำครวญไปนักเลย
 เราจะทำการงานเลี้ยงดูมารดาและบิดาของท่านในป่าใหญ่
 ท่านสาม มารดาและบิดาของท่านอยู่ป่าไหน
 เราจะเลี้ยงดูมารดาและบิดาของท่าน
 ให้เหมือนอย่างที่ท่านได้เลี้ยงดูมา
 (พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)
 สุวรรณสามผู้หนุ่มแน่นเห็นแก่กัลยาณธรรม
 ถึงกับสลบแน่นิ่งไปเพราะกำลังยาพิษ
 พระราชานั้นทรงคร่ำครวญเป็นที่น่าสงสารอย่างมากว่า
 เราเข้าใจว่าจะเป็นผู้ไม่แก่และไม่ตาย
 เราได้เห็นสามบัณฑิตตาย
 วันนี้ จึงได้รู้ความแก่และความตาย แต่ก่อนหาได้รู้ไม่
 ความตายจะไม่มาถึงเป็นไม่มี
 สามบัณฑิตถูกลูกศรอาบยาพิษเสียบ่วงแล้ว
 ตอบโต้กับเราอยู่แท้ๆ ครั้นกาลล่วงเลยไปวันนี้เอง
 เขาพูดอะไรๆ ไม่ได้เลย
 เราจะต้องทนกรนเป็นแน่
 ในข้อนี้เราไม่มีความสงสัย เพราะในเวลานั้น
 เราได้ทำบาปอันหยาบช้าไว้ตลอดราตรีนาน
 เมื่อเรานั้นอยู่ในบ้านเมืองกระทำกรรมชั่ว
 ก็จะมีคนกล่าวติเตียน

แต่ในป่าหาผู้คนมิได้ ใครเล่าควรจะกล่าวติเตียนเรา
 คนทั้งหลายประชุมกันในบ้าน
 ต่างก็เตือนกันและกันให้ระลึกถึงกรรม
 ส่วนในป่าที่หาคนมิได้ ใครหนอจะเตือนเราให้ระลึกถึงกรรม
 มารดาและบิดา และบุตรรวม ๓ คนผู้หาความผิดมิได้
 พระองค์ทรงฆ่าแล้วด้วยลูกศรลูกเดียว
 ...ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์จงทรงประพาศิธรรมเถิด
 ธรรมที่พระองค์ทรงประพาศิแล้วย่อมนำสุขมาให้
 ครั้นพระองค์ทรงประพาศิธรรมในโลกนี้แล้ว
 จักเสด็จไปสู่สวรรค์ พระเจ้าข้า
 ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์จงทรงประพาศิธรรมเถิด
 พระอินทร์ เทวดา พร้อมทั้งพรหมเข้าถึงทิพยสถานได้
 เพราะธรรมที่ประพาศิดีแล้ว ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย

๓๕

จากพุทธพจน์ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า อานิสงส์ของความเป็นผู้มีกายตรงนั้น ผู้ประพาศิตนเป็นผู้
 ชี้อตรง ย่อมเป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น เป็นผู้ที่ไม่ลบละอายมุขด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีล
 มีสุข เป็นผู้ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ปลงชีวิต ไม่เบียดเบียน ไม่ห่มเหง ไม่รังเกศัตว์ (ปาณาติบาต)

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการอบรมและพัฒนาตนเอง ไว้ในพระสูตรต้นปิฎกว่า

ภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณในโลกนี้ผู้ยังไม่ได้สดับ
 ไม่ได้พบพระอริยะทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ
 ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของพระอริยะ
 ไม่ได้พบสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ
 ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ หมายรู้ปฐวี (ดิน) โดยความเป็นปฐวี
 ครั้นหมายรู้ปฐวีโดยความเป็นปฐวีแล้ว
 กำหนดหมายซึ่งปฐวี กำหนดหมายในปฐวี
 กำหนดหมายนอกปฐวี กำหนดหมายปฐวีว่าเป็นของเรา ยินดีปฐวี

๓๖

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา. ม. (ไทย) ๒๘/๒๙๖-๔๒๐/๒๒๔-๕๖๐.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒/๒., ปุณฺณ หมายถึงคนที่ยังมีกิเลสหนา ที่เรียกเช่นนี้เพราะบุคคล
 ประเภทนี้ยังมีเหตุก่อให้เกิดกิเลสอย่างหนานานัปการ ปุณฺณนี้มี ๒ ประเภท คือ (๑) อังธปุณฺณ คนที่ไม่ได้รับ
 การศึกษาอบรมทางจิต (๒) กัลยาณปุณฺณ คนที่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิตแล้ว (ม.ม.อ.๑/๒/๒๒ , ที.สี.อ. ๑/๗/
 ๕๘-๕๙), พระอริยะ หมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก ที่ชื่อว่าพระอริยะ เพราะเป็นผู้
 ไกลจากกิเลส ไม่ดำเนินไปในทางเสื่อม ดำเนินไปในทางเจริญ เป็นผู้ที่ชาวโลกและเทวโลกควรดำเนินตาม (ม.ม.อ.
 ๑/๒/๒๒), สัตบุรุษ โดยทั่วไป หมายถึงคนกตัญญูทุกเวท เป็นนักปราชญ์ เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้มีความรักดี
 มั่นคงกระทำการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยความเต็มใจ แต่ในที่นี้ หมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า
 และพระพุทธสาวก (ขุ.ชา. (แปล) ๒๗/๗๘-๗๙/๖๐๘, ม.ม.อ. ๑/๒/๒๒).

จากข้อความข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ผู้ที่ไม่หมั่นฝึกฝนอบรมและพัฒนาตนเอง เปรียบเสมือนผู้ที่ไม่เคยศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติ ย่อมไม่เข้าใจในธรรม ไม่ฉลาดในธรรมและคำแนะนำของผู้ที่เจริญแล้ว ไม่สามารถปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ ส่วนผู้ที่หมั่นฝึกฝน อบรม ภาวนา และพัฒนาตนเอง เป็นนิจด้วยความเด็ดเดี่ยวย่อมได้รับอานิสงส์สามารถขจัดทุกข์ จนสามารถทำลายล้างกิเลสสิ่งชั่วร้ายในตนเอง ละความโลภ โกรธ หลง พัฒนาตนเองให้เบาบางจนหมดสิ้นไป สามารถกำจัดทุกข์โหม่นัส สงบทุกข์ให้หมดสิ้นไปตามขั้นตอนของอริยมรรคและประสบการณ์สุขในรสของอริยมผล เป็นอาหุไนยบุคคล ผู้ควรแก่สิ่งสักการะเคารพต้อนรับด้วยอภินันทนาการจากประชาชน โดยทั่วไป ซึ่งผู้ที่หมั่นพัฒนารักษาศีล พัฒนากาย จิต ปัญญา ของตนแล้ววันหนึ่งย่อมสงบทุกข์ได้อย่างแน่นอน และผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตนได้เช่นนี้ย่อมเป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อตนเองและเป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อานิสงส์ของการมีกายตรง ดังนี้

๑) ตรงต่อตนเอง

ผู้ที่ประพฤติธรรมเป็นผู้ประพฤติชอบย่อมเป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ใช้ชีวิตอย่างเป็นสุข ไม่ต้องหวาดระแวงหรือกลัวภัยใดๆ ว่าจะมีผู้ใดมาทำร้าย ผู้ไม่ทำร้ายตนเองและผู้อื่นย่อมเป็นผู้ที่ไม่ถูกเบียดเบียน แม้ในภพวิภวตถิยะถึงแก่ชีวิตดังเช่นสุวรรณสามโพธิสัตว์ ผู้ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีกัลยาณธรรมเป็นมิตรกับทุกคนแม้สัตว์ในป่าใหญ่ก็ไม่ถูกทำร้ายและยังได้รับความคุ้มครองจากทวยเทพ พระอินทร์ เทวดา พรหมทั้งพรหม เพราะธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ทำให้รอดพ้นจากวิบัติ แม้ถึงคราวต้องตายผู้ประพฤติธรรมแล้วย่อมนำสุขมาให้ ผู้ประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักไปสู่สวรรค์ ขณะเดียวกันโทษของการทำลายชีวิตละเมิดข้อปาณาติบาต ซึ่งบุคคลทำจนคุ้นชินนั้น ทำจนเคยตัว ทำอยู่เรื่อยๆ ไป ย่อมเป็นเหตุให้เกิดในนรก ในกำเนิดในสัตว์ดิรัจฉาน ในกำเนิดเปรตวิสัย วิบากคือเศษกรรม (ผลกรรมที่เหลือ) ของการทำลายชีวิตอย่างเบาสุด ย่อมชักให้ผู้นั้นเป็นมนุษย์กลายเป็นคนอายุสั้น (พลันตาย)

เมื่อรู้แล้วอย่างนี้ให้หมั่นสร้างกรรมดี เพื่อจะได้ไม่ไปตกในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ประพฤติธรรมประพฤติชอบ เว้นจากการทำร้ายเบียดเบียนกัน ตายไปสู่สุคติ สู่สวรรค์ เมื่อบุญอำนาจวาสนา บารมีมากพอจะได้ไม่ต้องกลับมาเวียนตายเวียนเกิดอีกต่อไป สู่แดนพระนพพานเป็นที่หมาย

๒) ตรงต่อครอบครัว

ผู้มีกายตรงเป็น ผู้ที่ประพฤติธรรม มีความซื่อตรง มีความประพฤติทางกายด้วยความซื่อตรงต่อคู่ครองของตนเอง มีความรับผิดชอบครอบครัว ย่อมไม่ทำให้ครอบครัวต้องเดือดร้อน เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติดิตถิการ การผิดลูกผิดเมียผู้อื่น มีความรักให้ครอบครัวและคนรัก มีความรักเดียวใจเดียว รักลูกรักเมียไม่ยอมแม้จะทำผิดศีลและธรรม ไม่ประพฤติผิดในประเวณี เล่นชู้สุเมียหรือมีใจคู่ครองของตน ซึ่งนำความเสื่อมเสียและความอับยศมาสู่ลูกเมีย และครอบครัว ผู้มีกายตรงย่อมไม่มีจิตยินดีในกามคุณ กามราคะ ไม่เที่ยวทำกาเมสุมิฉฉาจาร (การทำชู้) ล่วงประเวณีในบุรุษสตรีและสามีภรรยาของผู้อื่น ไม่ประพฤติชั่วช้าลามก ผู้มีกายตรงย่อมก่อสร้างทางอันเป็นกุศล ย่อมละเว้นการเล่นชู้กับคู่ครองของคนอื่น ไม่ประพฤติผิดนอกใจคู่ครองของตนหรือแอบไปมีเพศสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่มีเพศสัมพันธ์ที่ผิดจารีตประเพณี ผิดทำนองครองธรรมหรือผิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น การข่มขืนหญิงที่มีใจภรรยาของตน เป็นต้น

ผู้ที่ทำกาเมสุมิฉาจาร (การทำชั่ว) ประพฤตินอกใจคู่ครองตน ก่อให้เกิดความแตกแยก หรือหย่าร้างถือได้ว่ากระทำความผิดศีลข้อที่ ๓ ดังนั้นโทษของการละเมิดศีลข้อที่ ๓ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า กาเมสุมิฉาจาร (การทำชั่ว) ที่บุคคลทำจนคุ้น ส้องเสพ เจริญ ทำให้มาก ฯลฯ ย่อมเป็นเหตุทำให้ไปเกิดในนรก ในกำเนิดแห่งดิรัจฉาน ในแดนแห่งเปรต ฯลฯ ผลร้ายหรือวิบากผู้ที่ทำ กาเมสุมิฉาจาร (การทำชั่ว) อย่างเบาที่สุดย่อมชักให้ผู้ที่ทำ ซึ่งได้เกิดมาเป็นมนุษย์กลายเป็นคนถูก จอจเวร ย่อมทำให้เป็นผู้มีศัตรูคู่เวรมาก

ส่วนผู้ที่มีกายตรงในข้อกาเมสุมิฉาจารนั้น ย่อมไม่กระทำความผิดในสิ่งที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น โดยเด็ดขาด บุรุษหรือสตรีผู้ที่มีกายตรงที่มีคู่ครองแล้วควรยินดีด้วยคู่ครองของตน ไม่ประพฤตินอกใจ เพื่อให้สามีภรรยาเคียดแค้น ให้เกียรติกัน ควรสำรวมในเพศ ย่อมทำให้เกิดความรักความอบอุ่น มีความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาซึ่งเป็นคู่ครองของตนครองคู่และอยู่ด้วยกันอย่างเข้มแข็ง มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว มีความรักใคร่ สัมผัสสมานสามัคคีแน่นแฟ้นกัน ครอบครัวสงบสุข สังคม ก็ย่อมสงบสุขตามไปด้วย ส่วนผู้ที่ยังไม่มีถ้าจะเลือกหาคู่ครอง ก็ควรเลือกคนที่ไม่มีเจ้าของมาเป็น คู่ครอง เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ผู้รักสงบ รักชื่อเสียง อย่าได้ประพฤติล่วงละเมิดข้อกาเมสุมิฉาจาร เป็นอันขาด

๓) ตรงต่อสังคม

ผู้ที่มีกายตรงเป็น ผู้ที่ประพฤติดุจธรรม โดยเว้นขาดจากการลักทรัพย์ การถือเอาของที่เจ้าของ ไม่เต็มใจให้มาเป็นของของตน โดยอาารขโมย (ทินนาทาน) โดยเด็ดขาด บุคคลผู้ที่มีกายตรงนั้นเป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ตลอดจนสังคมและประเทศชาติ ผู้ใดที่ละเมิดศีล วิบัติหลังจากตายไปแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติวิบาต นรก^{๓๗} ซึ่งเป็นสถานที่ปราศจากความ สุข ความสบาย เป็นบาปกรรมอันเป็นผลมาจากการประพฤตินอกใจ ด้วยการละเมิดศีลข้อ อทินนาทาน ได้แก่ลักทรัพย์ บุคคลใดทำจนคุ้นชิน ทำจนเคยตัว ทำจนเรื่อยไป ย่อมเป็นเหตุให้เกิดในนรก ใน กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิบากหรือเศษกรรม เศษของโทษที่ละเมิด อทินนาทาน คือการลัก ทรัพย์ อย่างเบาที่สุดย่อมชักให้ผู้ที่ทำ ซึ่งเป็นมนุษย์กลายเป็นคนมีทรัพย์วินาศย่อยยับ เช่น ถูกไฟไหม้ หรือโจรผู้ร้ายปล้น แต่ถ้าบุคคลผู้ประพฤติดุจธรรมมีกายตรง ไม่เบียดเบียน ไม่ฉ้อโกง ไม่ลักทรัพย์หรือใช้ กลโกงเพื่อให้ได้มาซึ่งสมบัติของผู้อื่นมาเป็นสมบัติของตน แม้กายนี้ยังอยู่ในโลกมนุษย์ย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ประพฤติดุจธรรม เป็นที่ไว้วางใจจากผู้อื่น ครอบครัว และสังคม ว่าเป็นผู้ใจซื่อมือสะอาด มี อำนาจ มีบารมี มีเกียรติยศชื่อเสียง เป็นที่ไว้วางใจได้ ให้รับผิดชอบหน้าที่งานสำคัญของชาติบ้านเมือง แม้ตายไปก็ไปสู่สวรรค์ สู่แดนนฤพานตามกำลังบุญที่ได้กระทำนั้นก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่ผู้นั้นได้ กระทำไว้อย่างถูกต้องดีงามตามศีลและธรรมหรือหรือเป็นสำคัญ

หากผู้ใดที่ไม่อยู่ในธรรม ไม่ประพฤติดุจธรรมให้ถูกต้องดีงามแล้วยัง เป็น ผู้ทำร้าย ทำลาย ผู้อื่น ยังเป็นผู้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ปลงชีวิต เบียดเบียน ห่มเหง รังเกศตัวอยู่นั้น ถือได้ว่าเป็นผู้ประมาท จะต้องถูกผู้คนกล่าวติเตียนและตักเตือนอย่างไม่ต้องสงสัย ด้วยได้กระทำความบาปกรรมอันชั่วและหยาบช้า ไว้นอกมลสันดาน จนทำให้ทั้งตนเอง ครอบครัว และสังคมต้องเดือดร้อนใจ ถ้าไปเบียดเบียนผู้อื่นก็ จะถูกเบียดเบียนตอบ ในชีวิตนี้ก็จะถูกคุกคามอยู่ด้วยความไม่มั่นคง ในทางจิตใจ ทางทรัพย์สินและ

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๕.

ชีวิต เมื่อตายไปแล้วเกิดเป็นคนจะมีอายุสั้น เช่นคนที่มีอุบัติเหตุมาตัดรอนชีวิตอย่างเฉียบพลันทันด่วน ทั้งๆ ที่ยังอายุน้อย และเป็นคนดี ก็เพราะเป็นเพราะผลของกรรมในอดีต พระพุทธองค์ กล่าวว่าบุคคลผู้นี้เคยทำปาณาติบาตมาบ่อย หรือทำมาเป็นอาจिन เมื่อเกิดมามีชีวิต จึงไม่สามารถมีชีวิตที่ยืนยาวต่อไปได้ และแม้การถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้มาเป็นของของตน การลักทรัพย์ ชื่อว่า อทินนาทาน การลักขโมยของผู้อื่น ชื่อว่าเป็นกิริยาของโจร ผู้ประพฤติดุจกรรมไม่ควรทำ แม้ตายไปแล้วไปสู่ทุกคติ

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ผู้ประพฤติดุจกรรมรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบคร้ว และสังคมนั้นย่อมไม่ทำให้ตนเอง ครอบคร้วต้องเดือดร้อน ครอบคร้วย่อมเป็นสุข อบรมความประพฤติทางกายให้สมบูรณ์ ดำรงชีวิตให้บรรลุถึงจุดหมายสูงสุด ตามที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา เข้าถึงเป้าหมายสูงสุด ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับ การฝึกฝนพัฒนาตนให้เป็นผู้มีกายตรง พัฒนาตนให้มั่นคงในความคิด เป็นคนดี มีความสุขในชีวิตปัจจุบัน ดังนั้นผู้ที่มีกายตรง คือ ๑) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ๒) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ การถือเอาของที่ เจ้าของไม่เต็มใจให้มาเป็นของของตน โดยอาการขโมย ๓) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติดุจกรรมทางกามการผิดลูกผิดเมียผู้อื่น แม้ยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ ชีวิตก็เป็นสุข ครอบคร้ว สังคมก็เป็นสุขอันเกิดจากการกระทำความดีของผู้มีกายตรง แม้ตายไป ก็ไปสู่ สรวงสวรรค์ สู่พระนิพพาน ตามกำลังบุญวาสนา บารมีที่ได้สะสมประพฤติปฏิบัติมา มีความสมบูรณ์ของศีลธรรมพร้อม

๒.๑.๔.๒ อานิสงส์ของการมีวาจาตรง

ผู้ได้ชื่อว่าปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มีความซื่อตรงในวาจา นั้นย่อมไม่ประพฤติดนเสื่อมทรามไม่ถูกเบียดเบียน ทำร้าย หรือย่ำยี ด้วยถ้อยคำเสียดสี ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสสอนไว้ดังนี้ว่า

ครั้งนั้น ลิงป่าตัวชั่วร้าย ไม่เจริญ लोकแลก
มาที่นั่นถ่ายปัสสาวะอุจจาระรดที่คอ ที่หน้าผาก ที่คิ้ว
ย่อมเบียดเบียนเราวันแรกครึ่งหนึ่ง
วันที่ ๒ วันที่ ๓ วันที่ ๔ ก็วันละครึ่ง
เราจึงถูกลิงนั้นเบียดเบียนตลอดกาลทั้งปวง
ยักษ (เทวดา) เห็นเราถูกลิงเบียดเบียนได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า
ท่านจงทำลิงชั่วช้าลามกตัวนี้ให้ฉิบหาย
ด้วยเขาและกิบเสียเถิด”

เมื่อยักษ์กล่าวอย่างนี้ในครั้งนั้นแล้ว เราได้ตอบยักษนั้นว่า
“เหตุไร ท่านจะให้เราเบียดเบียนศัพทอันลามกไม่เจริญเล่า”
ถ้าเราพึงโกรธต่อลิงนั้น เราก็จะพึงเลวกว่ามัน
ศีลของเราจะพึงขาด และวิญญาณทั้งหลายก็จะพึงติเตียนเรา
เราเป็นผู้บริสุทธิ์ ตายเสียยังประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ที่น่าติเตียน
เราจักเบียดเบียนผู้อื่น แม้เพราะเหตุแห่งชีวิตได้อย่างไร
ลิงนี้ดูเหมือนเราได้อย่างนี้ ก็จักกระทำแม้แก่ผู้อื่นอย่างนี้

เขาก็จกฆ่ามันเสีย เราก็จกรอดตัวไป

บุคคลผู้มีปัญญา ออกล้นคำดูหมิ่นในเพราะคำของคนเลว
คนปานกลาง และคนชั้นสูงย่อมได้สิ่งตามที่ใจปรารถนาอย่างนี้ ฉะนั้นแล^{๓๔๘}

ผู้วิจยสามารถสรุปได้ว่า คนเลวย่อมประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้ที่ไม่มีความซื่อตรง ประพฤติตนเสื่อมทราม มักเบียดเบียน ทำร้าย หรือย่ำแย่ ทำให้คนดี ผู้เจริญแล้วต้องอึดอัดและอดทน แต่ถ้าเราซึ่งเป็นผู้ประพฤติดีมีความซื่อตรง มีวาจาตรงแล้วฟังโกรธคนชั่ว คนพาล เราก็จะยิ่งเร็วกว่า และศีลของเราผู้ได้ชื่อว่าปฏิบัติตนดีมีความซื่อตรงจะฟังขาด วิญญูชนทั้งหลายก็จะติเตียนเอาได้ ดังนั้นผู้มีปัญญาพึงอดทน ออกล้นต่อคำดูหมิ่นดูแคลนของคนเลว ย่อมได้ในสิ่งตามที่ใจปรารถนา อาณิสสของเรามีวาจาตรง ดังนี้

๑) ตรงต่อตนเอง

การมีวาจาตรงต่อตนเอง คือ การไม่โกหก ต่ำทอด้วยคำหยาบคาย เพื่อเจ้อ พุดจาเลื่อนลอย ไร้สาระไม่มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ซึ่งทำให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังแล้วไม่สบายใจ ระคายหู เป็นทุกข์กับวาจาที่ได้เปล่งหรือพูดออกมา ผู้มีวาจาตรงจะพูดแต่ในสิ่งที่ดีและเป็นความจริง ซื่อสัตย์ต่ออุดมการณ์ และคำพูดของตน ไม่ฝืนใจทำในสิ่งที่ไม่ใช่ปณิธานของตนเอง จะไม่พูดเท็จ โกหกหลอกลวง ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งเพื่อตนเองหรือผู้อื่น เพราะเห็นแก่ประโยชน์ใดๆ ก็ตาม ย่อมเป็นผู้ที่จริงต่อวาจาไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน ตลอดจนการแสดงอาการที่เป็นการปฏิญาณต่อผู้อื่นย่อมถือว่าเป็นสัจจะวาจาทั้งสิ้น ซึ่งผู้ที่มีวาจาตรงต่อตนเอง นั้นย่อมเป็นผู้ที่พูดอย่างไรทำอย่างนั้น คือเมื่อพูดออกไปแล้วก็ต้องพยายามทำให้ได้จริงตามที่พูด และทำอย่างไรก็พูดอย่างนั้น หมายถึงการพูดคำจริง เมื่อเราทำอะไรลงไปก็พูดไปตามนั้น การกระทำต้องตรงกับคำพูดของตัวเองเสมอ^{๓๔๙}

ผู้มีวาจาตรง เป็นคนพูดจามีหลักมีเกณฑ์ มีเหตุ มีผล มีสาระประโยชน์และถูกกาลเทศะ ซึ่งย่อมเกิดมาจากการคิดดี จึงพูดดี ถ้าคิดไม่ดีก็ย่อมพูดไม่ดีตามไปด้วย เช่นคำโบราณที่ว่าปากเป็นเอก เลขเป็นโท ใจเป็นนายกายเป็นบ่าว เมื่อผู้ที่มีวาจาตรงทั้งหลายได้เปล่งวาจาออกไปแล้ว ย่อมเป็นนายเรา ถ้าพูดดีก็จะส่งเสริมตนเองให้มีความเจริญ มีประโยชน์นานับประการ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น แต่ถ้าหากว่าพูดไม่ดีพูดส่อเสียด เพื่อสร้างความเกลียดชัง ยุยงให้ร้ายทำให้ผู้อื่นอีกอึดใจ ทำให้เขาแตกความสามัคคีกัน เช่น พูดใส่ร้ายอีกฝ่ายหนึ่งที่ตนเกลียดชังต้องเป็นทุกข์ และเพื่อประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นพรรคพวกของตน โดยการยุยงให้เขาแตกคอกัน ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ด้วยเพื่อประโยชน์แห่งตนเองทั้งสิ้น คำพูดนั้นก็เป็นโทษอย่างมหันต์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นเช่นกัน

๒) ตรงต่อครอบครัว

ผู้มีวาจาตรงต่อ ครอบครัว นั้นจะต้องมีการประพฤติที่จริงใจ ซื่อตรงต่อกัน มีความจงรักภักดี รักเดียวใจเดียว รักษาคำสัตย์คำมั่นสัญญา ไม่ประพฤตินอกใจ มีความซื่อสัตย์มีความซื่อตรง มีความสำคัญต่อตนต่อครอบครัว ผู้ครองเรือนเมื่อได้อยู่กินกันเป็นครอบครัวกันแล้วต้องรู้จัก

^{๓๔๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๔๐-๔๗/๗๕๑.

^{๓๔๙} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org> [๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐].

พูด รู้ถนอมน้ำใจกันและกัน รู้ให้อภัยกัน เพื่อครอบครัวที่เข้มแข็ง สามารถอยู่ร่วมกันโดยไม่ต้อง ทะเลาะเบาะแว้งกัน อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวได้อย่างมีความสุข ต้องมีใจที่เคารพซึ่งกันและกัน พูดจา และปฏิบัติต่อกัน ด้วยการไม่ประจบบอกลุศ ให้มีเวรภัยต่อกัน เช่น ต้องเป็นผู้ไม่พูดเท็จ ไม่พูดโกหก หลอกลวง พูดความจริง ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งเพื่อตนเองหรือผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใดๆ ก็ตาม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาและความขัดแย้ง ต้องไม่พูดส่อเสียด กระทบกระทั่งกันไปมา ซึ่งอาจก่อให้เกิด ความไม่พอใจ ทะเลาะกัน ทำให้แตกความสามัคคีในบ้าน ในครอบครัว พูดจាកันด้วยวาจาสุภาพ ไม่พูดถ้อยคำที่หยาบคาย ด่าทอ เพื่อเจ้า พูดเรื่องไร้สาระประเภทน้ำท่วมทุ่ง แต่หาแก่นสารไม่ได้ ซึ่งไม่เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและครอบครัว

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า อาณิสัยของวาจาตรงนั้น ทำให้ครอบครัวมีความสุข มีสีสัน สนุกสนาน ก่อให้เกิดความรักใคร่สามัคคีปรองดองกันภายในครอบครัว สามภรรยาและคนใน ครอบครัวพูดจา ปรีกษาหรือด้วยถ้อยคำถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน พูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผล มีหลัก มีเกณฑ์ มีสาระประโยชน์และถูกกาลเทศะ มีความซื่อตรง มีความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน ย่อมทำให้เกิด ความรักความอบอุ่นเกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลและครอบครัว การมีวาจาตรงเป็นอีกทางหนึ่งที่ช่วย หล่อหลอมให้ครอบครัวมีความเข้าใจ รักกันมากขึ้น ทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง

๓) ตรงต่อสังคม

การมีวาจาตรงมีผลดีต่อ สังคมอย่างนับประโยชน์ไม่ถ้วน ขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่าผู้คนใน สังคมนั้นปัจจุบัน การจะพูดจาสิ่งใดไม่ค่อยระมัดระวังคำพูด พูดคำหยาบ พูดคำด่าคำ ด่าพ่อล้อแม่ เล่นกัน โดยไม่รู้ถึงบาปบุญคุณและโทษที่จะตามมาจากการกระทำทางวาจาของตนว่าได้สร้างความ เสื่อมเสีย ความรู้สึกที่ไม่ดีแก่บุคคลอื่นแต่อย่างใด ด้วยปัจจุบันนี้วันยังทำให้เห็นว่าสังคมเสื่อม ถดถอย ผู้คนขาดความรับผิดชอบ ขาดระเบียบวินัย ขาดหิริโอตตปละ ไม่รู้สึกเกรงกลัวต่อบาปกรรมที่ ตนเองได้กระทำโดยเฉพาะ คำพูด การเสียดสีทิ่มแทง มุ่งหวังให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วยถ้อยคำบิดเบือน รุนแรง จาบจ้วงผู้อื่นให้เสียหายด้วยถ้อยคำรุนแรง เพื่อให้ตนเองพอใจ และเพื่อมุ่งหวังประโยชน์จาก คำพูดชั่วของตนเองปรากฏให้เห็นในสังคมไทยมากมายนัก ทำให้เห็นถึงความเสื่อมด้านศีลธรรมของ บุคคลในสังคม ด้วยความไม่เคร่งครัดในศีลธรรมและเกรงกลัวต่อบาป อันเป็นเหตุให้ผู้คนในสังคม ประพฤติผิด ขาดความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้อื่น จน ก่อให้เกิดการฟ้องร้องกันขึ้นทางกฎหมาย ด้วยคำพูดเท็จ พูดโกหกหลอกลวง พูดไม่มีมูลความจริงเพื่อ ประโยชน์ตน ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน พูดยุยงให้เขาแตกแยกแตกความสามัคคีกัน ด่าทอพูดคำหยาบ จาบจ้วง เพื่อเจ้า เลื่อนลอย ไม่มีเหตุมีผล พูดเรื่องไร้สาระไม่เกิดประโยชน์ และยังเกิดโทษแก่ผู้อื่น

การรู้จักพูดจา การพูดถ้อยคำอ่อนหวานไพเราะ หรือวาจาซาบซึ้งใจ ก่อให้เกิดความรัก ใคร่สามัคคี เกิดไมตรีความรักใคร่นับถือพูดด้วยความหวังดี ปรารณาดีต่อกัน ปฏิบัติต่อกัน ทั้งต่อ ตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นการแสดงออกทางวาจาอย่างตรงไปตรงมา มีมารยาท พูดแต่ความ จริง ไม่พูดจาส่อเสียดเย้ยหยัน พูดด้วยวาจาถูกดูแลน ด้วยวาจาหยาบคาย เป็นผู้ที่ไม่แสดงออกต่อกัน ด้วยความจริงใจ ในการประพฤติปฏิบัติต่อกันตามหลักพระพุทธศาสนา เรียกว่า วชิรกรรม คือการ กระทำกุศลกรรมทางวาจา มีลักษณะ ๔ ประการ ดังนี้

๑) มุสาวาท (เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดโกหกหลอกลวง พูดไม่มีมูลความจริง ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งเพื่อตนเองหรือผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใดๆ)

๒) ปิสุณาวาจา (เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด วาจาส่อเสียด พูดยุยงให้เขาแตกความสามัคคีกัน)

๓) ผรุสวาจา (เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ วาจาหยาบ มีวาจาไม่สุภาพ)

๔) สัมผัสปลाप (เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ เลื่อนลอย ไม่มีเหตุมีผลพูดเรื่องไร้สาระไม่เกิดประโยชน์อะไรกับผู้ฟัง ไม่มีจุดหมาย ประเภตน้ำท่วมทุ่ง แต่สอนให้เป็นคนพูดจา มีหลัก มีเกณฑ์ มีเหตุมีผล มีสาระประโยชน์และถูกกาลเทศะ)^{๔๐}

ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ผู้มีวาจาซื่อตรงต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ย่อมเป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น เป็นผู้ที่ลดละอบายมุขด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนดี ไม่พูดโกหก ส่อเสียด พูดยุยงให้เขาแตกความสามัคคีกัน พูดจา มีหลัก มีเกณฑ์ มีเหตุมีผลไม่ เลื่อนลอย ไม่พูดหยาบ พูดมีสาระมีประโยชน์และถูกกาลเทศะ สุภาพ ผู้ที่ประพฤติตนดังกล่าวถือได้ว่าเป็นผู้ประพฤติตรงมีวาจาตรง เป็นผู้มีศีล มีสุข

๒.๑.๔.๓

อานิสงส์ของการมีใจตรง

เป็นผู้ที่คิดดี แสดงออกทางใจและกระทำอย่างตรงไปตรงมา ควบคุมใจให้คิดแต่เรื่องดีๆ ไม่มุ่งหมายละโมภอยากได้จ้องจะเอาของผู้อื่น ใจพร้อมจะเผื่อแผ่ ดำรงชีพด้วยอาชีพที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรม รู้จัก เก็บ รู้จักใช้ รู้จักพอ รู้จักให้ รู้จักวาง ในทางพระพุทธศาสนา คือการกระทำกุศลกรรมทางใจ ซึ่งประกอบไปด้วยมโนกรรม ๓ (การกระทำทางใจ) ดังนี้

๑) อนภิชชา (เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์ ไม่ละโมภ หรือไม่โลภ ไม่มุ่งหมายอยากได้ผู้อื่นมาเป็นของตน)

๒) อพยาบาท (เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท คือ ไม่มีจิตคิดร้าย ปองร้ายต่อผู้อื่น เป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีทุกข์ มีสุข)

๓) สัมมาทิฐิ (เป็นสัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นไม่วิปริต ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มารดาบิดามีบุญคุณ เชื่อเรื่องกรรมและ ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่ว เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ เชื่อว่าโลกนี้มี โลกหน้ามี เป็นต้น)^{๔๑}

ผู้ที่มีใจตรงย่อมประพฤติตนเป็นคนเที่ยงแท้ มั่นคงต่อความดีไม่หันเหไปในทางชั่ว ไม่ว่าจะตกอยู่ในสถานการณ์เช่นไร ในทางปฏิบัติ ผู้ที่มีใจตรงนั้นจะมีสัจจะต่อความดี ใจต้องตรงถึงคุณความดี คิดเห็นถึงคุณความดีได้อย่างแจ่มแจ้ง และเห็นโทษของความชั่วได้ชัดเจน พยายามรักษาความดีคือ สัจจะในตนไว้ ปรับความเห็นของตนให้ถูก ให้เป็นสัมมาทิฐิ ดังนั้นผู้มีใจตรงไม่ว่าบุคคลใดก็ตาม จะมีความสามารถหรือเก่งแค่ไหน ถ้าจิตยังไม่เป็นอิสระจากกิเลส ปลอดจากความโลภ ความโกรธ ความ

^{๔๐} ดูรายละเอียด อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓/๕., [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

^{๔๑} ดูรายละเอียด อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓/๓๘., [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

หลงและความทุกข์ทั้งปวง ยังเป็นผู้ไม่รู้เท่าทันรู้แจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ จนสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ ก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความผูกโกรธ ความริษยา ความตระหนี่ ความมารยา ความโอ้อวด ความหัวดี ความแข่งดี ความถือตัว ความดูหมิ่น ความมัวเมา ความเลินเล่อ ความหลงได้

พระพุทธองค์ได้ตรัสสอน สุนทรिकภการทวาชพราหมณ์ ไว้ดังนี้ว่า

สมณพราหมณ์เหล่าใด เมื่อไม่รู้เงื่อนไขเบื้องต้น

ไม่เห็นเงื่อนไขเบื้องปลาย ยังยืนยันว่า ‘เรารู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว

อยู่จบพรหมจรรย์แล้วทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว

ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้อีกต่อไป

สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกข่มก็ชอบอยู่

แต่จงตงเงื่อนไขเบื้องต้นและเงื่อนไขเบื้องปลายไว้ก่อน

ขอให้วิญญูชนผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนซื่อตรง

จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจักแสดงธรรม เมื่อเขาปฏิบัติตามคำพราหมณ์สอน

ไม่นานก็จักรู้เอง เห็นเอง

ได้ทราบถึงความหลุดพ้นโดยชอบจากเครื่องผูกคืออวิชชาที่เป็นอย่างนั้น^{๔๒}

พราหมณ์ เราเลิกการเผาไม้ที่บุคคลพึงปรารถนา

ความบริสุทธิ์ด้วยการเผาไม้ซึ่งเป็นของภายนอก

ยังไฟให้โพลงภายในตนทีเดียว

เราเป็นพระอรหันต์ มีไฟอันโพลงแล้วเป็นนิത്യ

มีจิตตั้งไว้ชอบแล้วเป็นนิത്യ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่

พราหมณ์ มานะเป็นดุจภาระคือหาบของท่าน

ความโกรธเป็นดุจคว้น มุสาวาทเป็นดุจเถ้า

ลิ้นเป็นดุจภาชนะเครื่องบูชา หทัยเป็นดุจที่ตั้งกองไฟ

ตนที่ฝึกดีแล้ว เป็นความรุ่งเรืองของบุรุษ

บุคคลผู้ถึงเวททั้งหลายนั้นแล

อาบในห้วงน้ำคือธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย

มีท่าคือศีล ไม่ขุนมัว อันสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว

มีตัวไม่เปียก ย่อมข้ามถึงฝั่ง

สัจจะ ธรรม ความสำรวม พรหมจรรย์

การถึงธรรมอันประเสริฐ อาศัยในท่ามกลาง

ท่านจงทำความนอบน้อมในพระชินาสพผู้ซื่อตรงทั้งหลาย

เรากล่าวคนนั้นว่า ผู้มีธรรมเป็นสาระ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุนทรिकภการทวาชพราหมณ์ได้

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘๑/๓๓๕.

กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระภาติของ
พระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ”^{๔๓}

จากหลักคำสอนที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เมื่อผู้ที่มีความเชื่อตรงได้ปฏิบัติตนตามคำสอนของ พระพุทธองค์ไม่นานก็จักรู้เอง เห็นเอง ได้ทราบถึงความหลุดพ้นโดยชอบจากเครื่องผูกคือ อวิชชา เป็นอย่างไร เมื่อจิตที่ปัญญาบ่มแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวสันเขิงเป็นสุขจากการปล่อยวางทั้งปวง จะเห็นได้ว่าบุคคลใดที่ได้ฝึกกาย วาจา ใจ และฝึกฝนตน ดีแล้วให้เจริญไปพร้อมๆ กันทั้ง ๔ ทาง ได้แก่ กาย ศีล จิต และปัญญา เป็นความเจริญรุ่งเรือง เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนเชื่อตรง ย่อมหลุดพ้นจากบ่วงที่ผูกมัดตรึงจิตไว้ด้วยอวิชชา เป็นผู้ที่ประสบแต่ความสุข เป็นผู้มีศีลมีธรรม ชีวิตย่อมจะประสบแต่ความสุขพบบรมสุขช่วงวินิจนินต์กาล อานิสงส์ของการมีใจตรง ดังนี้

๑) ตรงต่อตนเอง

ผู้ที่มีใจตรง คือผู้ที่มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น เช่น จะคิด จะพูด จะทำ สิ่งใดก็ต้องทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สิ่งนั้นต้องเป็นความจริง มีประโยชน์กับตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม จะประกอบกิจการใดๆ ก็มีความจริงจัง จริงใจ ต่อเนื่อง มีความเชื่อตรงต่อเวลาต่อหน้าที่ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ทุจริตคดโกง คนดีรู้จักพอ ไม่คอร์รัปชัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีความประพฤติดีมีใจตรงต่อตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง ด้วยการคิดคด คิดไม่ซื่อ อยากได้ คิดเพ่งเล็งมุ่งหมายอยากได้ผู้อื่นมาเป็นของตน มีจิตพิจารณาขยาคิดร้ายปองร้ายต่อผู้อื่น ผูกใจเจ็บคิด แค้นพยาบาท

ผู้ที่มีใจตรง มีความเป็นธรรม เป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ผิด รู้ถูก รู้ชั่ว รู้ดี เข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ ย่อมทำถูกบ้าง ผิดบ้าง เพราะมีสติปัญญาแตกต่างกัน ผู้ที่มีใจเป็นกลาง ต้องส่งเสริมสนับสนุน ผู้ที่ทำถูกทำดีแล้วให้เจริญรุ่งเรือง และให้โอกาสผู้ที่ทำผิดทำชั่ว โดยช่วยอบรมสั่งสอน ให้ปรับปรุงแก้ไขตนเอง ให้ละชั่วประพฤติดี ใครผิดก็ว่าไปตามผิด ใครถูกก็ว่าไปตามถูก นี่คือ คุณสมบัติของ ผู้ที่มีคุณธรรมประจำใจ เป็นผู้ที่มีความยุติธรรม มีความเชื่อตรงและตรงไปตรงมา ดังพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงพระราชทานว่า “ความซื่อสัตย์สุจริตเป็น พื้นฐานของความคิดดีทุกอย่าง จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดในตัวเอง เพื่อจักได้เป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด เจริญมั่นคง”^{๔๔} มีความรู้สึกระลึกได้ว่าอะไรเป็นอะไร ที่จะช่วยให้บุคคลหยุดคิดพิจารณา ก่อนที่จะพูด จะทำ หรือแม้จะคิดอ่านในเรื่องใดๆ ได้ถูกต้อง ก็คือจิตใจที่ตั้งมั่น หนักแน่นเป็น

๒) ตรงต่อครอบครัว

ผู้มีใจตรงต่อครอบครัว ย่อมประพฤติดี ประพฤติถูกต้อง ไม่ทำให้ตนเอง และครอบครัวเดือดร้อน เป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุข ไม่ละโมภหรือไม่โลภ อยากได้นั้นอยากได้นีมากจนเกินฐานะของตนเอง ถ้าเรียกร้องมากจนเกินไป ก็จะเป็นการการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้ที่

^{๔๓} ตูรายละเอียดยใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๕/๒๗๘.

^{๔๔} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thaihealth.or.th> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

^{๔๕} ธวัช ทนโตภาส, **หน้าที่พลเมือง ๓ - ๔ ม. ๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๔๓.

เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือผู้ที่หารายได้สู่ครอบครัวต้องอดอดใจ ต้องหาทางออก ทำงานหนักมากขึ้น เพื่อจะได้มีรายได้มาใช้จ่ายให้พอกับความต้องการ เมื่อหารายได้ไม่พอที่จะทำให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุขด้วยความฟุ้งเฟ้อแล้ว ก็ต้องหารายได้ทางอื่น ทั้งโดยชอบและทั้งที่ก่อให้เกิดช่องทางใดช่องทางหนึ่งเพื่อให้ได้มาโดยที่ไม่คิดถึงความถูกผิดชอบชั่วดี จนก่อให้เกิดการทุจริตคิดไม่ชอบขึ้น

ถ้าครอบครัวใดที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรงและจริงใจต่อกัน ครอบครัวนั้นได้ชื่อว่าเป็นครอบครัวประพฤติธรรม มีศีล มีกัลยาณธรรม การประพฤติตรงต่อครอบครัว เป็นผู้มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีใจซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรง ตรงต่อเวลา สามารถพึ่งพาได้ เช่น บุตรธิดา มีความกตัญญู กตเวทิต่อมารดาบิดา ปู่ย่า ตายาย และสามีมรรยา ไม่ประพฤตินอกใจกันด้วยการรักษาศีล ๕ เป็นต้นครอบครัวใดมีการบำรุงรักษาศีล ๕ เป็นนิสสัย ซึ่งเป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันปฏิบัติต่อกันระหว่าง พ่อแม่ ลูก ปู่ย่า ตา ยาย หลาน ป้า น้าอา ญาติพี่น้อง อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่หรือครอบครัวเดี่ยว สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้มีศีลธรรม ไม่ใช่ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์เท่านั้น จะต้องมียศธรรมสำหรับมนุษย์อีกด้วย เช่นคนและสัตว์เดรัจฉานนั้น ย่อมมีการกิน การนอน การสืบพันธุ์เสมอกัน แต่สิ่งที่ทำให้คนต่างกับเดรัจฉานนั้นก็คือธรรม และธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีศีล ๕ ก็คือ “hiri” ความละอายแก่ใจ “โอตตปปะ” ความเกรงกลัวต่อความชั่ว^{๔๖} ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กตัญญูกตเวทิตาต่อมารดาบิดา และผู้มีบุญคุณ

ซื่อตรงต่อบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและให้การอุปการคุณ ต้องเคารพนับถือบิดามารดาของเราให้เป็นไปตามแบบแผนของบิดามารดากับบุตร ช่วยคุ้มครองป้องกันท่านให้พ้นจากพยันตรายทั้งปวง เลี้ยงดูรักษาท่าน เมื่อชราแล้ว หรือเมื่อท่านไม่สามารถเลี้ยงตนเองได้ เคารพนับถือท่าน เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านจงรักภักดีต่อท่านไม่ล่วงเกินท่าน ไม่นำความเสื่อมเสียมาสู่ท่าน

ซื่อตรงต่อญาติพี่น้อง คือไม่คิดทรยศต่อญาติ ช่วยเหลือและร่วมทุกข์กับญาติมิตร ตักเตือนและแนะนำในสิ่งที่ประโยชน์

ซื่อตรงต่อผู้มีพระคุณ คือเมื่อได้รับการอุปการะจากท่านผู้ใดแล้ว ก็ควรเคารพนับถือเชิดชูท่านไว้ในตำแหน่งผู้มีพระคุณ

การมีใจตรง จะเกิดขึ้นได้ต้องเป็นคนมีศีล มีสัมมาทิฐิ เพราะมีความตั้งใจอยู่เป็นทุนเดิม มีใจตรงว่าจะไม่ล่วงละเมิด ไม่โลภ ไม่พยาบาทหรือจองเวร ในการปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลนั้น ไม่ใช่ว่าไม่มีโอกาสจึงไม่ล่วงละเมิด แต่ด้วยความตั้งใจด้วยจิตใจ ที่แน่วแน่ในการรักษาศีล จึงสามารถประพฤติตนให้ไม่ล่วงละเมิดศีลได้ และรักษาศีลให้บริสุทธิ์ บุญจากการรักษาศีลจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความตั้งใจจริงเป็นประการสำคัญ ศีลนั้นนอกจากจะทำให้ผู้รักษาศีลสามารถควบคุมโทษอะไรไม่ให้กำเริบ สามารถตัดเวรตัดภัยต่างๆ ได้แล้วยังส่งผลดีแก่ผู้รักษาศีลทั้งในปัจจุบันและในอนาคตอีกด้วย

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแนะนำให้รักษาศีล แต่ไม่ทรงบังคับใคร เมื่อใครมีใจศรัทธา ก็ต้องคิดเว้นให้เป็นวิริยด้วยตนเอง จึงมีธรรมเนียมต้องขอศีลเสียก่อน พระจึงให้ศีลแก่ผู้ขอ ผู้ที่จะนับถือพระพุทธศาสนาก็ต้องแสดงประกาศตนเองตามจิตใจศรัทธาของตน นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงให้ปฏิบัติขัดขวางกับทางบ้านเมือง เช่น ผู้ที่มาบวชก็ต้องได้รับอนุญาตจากมารดาบิดา ถ้าเป็น

^{๔๖} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), มนุษยธรรม , (กรุงเทพมหานคร : วัดบวรนิเวศวิหาร พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระศพสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ๒๕๕๘), หน้า ๒-๓.

ข้าราชการก็ต้องได้รับอนุญาตให้ลาบวชได้ เพราะทุกๆ คนต่างต้องมีสังกัด มนุษย์เราแต่ละคนต่างก็มีหน้าที่ และก็มีหน้าที่หลายๆ อย่าง หลายด้าน ^{๔๗} รู้จักหน้าที่ของตนดี (ตามหลักทศ ๖) ปฏิบัติให้เหมาะสมแก่หน้าที่ ก็จะรักษาไว้ได้ทั้งบ้าน ทั้งเมือง ทั้งศาสนา ทั้งตนเอง ทั้งผู้อื่น สามารถรักษาปกติภาพ ซึ่งเป็นศีลตามวัตถุประสงค์ และรักษาปกติสุขซึ่งเป็นอานิสงส์ของศีลในการรักษากาย วาจา ใจ อีกด้วย

ความซื่อตรงมีความสำคัญต่อครอบครัวอย่างไร เมื่อทุกคนรักษาศีล ๕ อยู่เป็นนิจ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน พ่อแม่ลูก สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้มีศีล ทุกคนก็อยู่กันด้วยความสุขเกิดสันติสุขมีความซื่อสัตย์สุจริต แสดงออกด้วยความซื่อตรงต่อกัน เป็นครอบครัวพรรษา ครอบครัวก็มีความสุข สันติสุขก็เกิดขึ้น มีความรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวต่อกัน มีความรักความกตัญญูทเวทิตา เชิดชูบุพการี ญาติผู้ใหญ่ บรรพชน เอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกัน มีความซื่อซื่อใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความรักปรารถนาดีต่อกัน

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ครอบครัวใดที่มีการประพฤติปฏิบัติดีต่อกัน ไม่เบียดเบียนกัน ทั้งทางกาย วาจา และใจ ทำให้ครอบครัวนั้นสงบและมีความสุข ทุกคนอยู่กันด้วยความสุข ย่อมได้ชื่อว่าเป็นครอบครัวที่มีหัวใจความซื่อตรง มีความซื่อสัตย์สุจริต รักษาศีล ๕ ได้ครบ ครอบครัวก็อยู่สุขสบายและปลอดภัยจากภัยทั้งปวงด้วยมีศีลคุ้มภัยสันติสุขก็บังเกิดมี

๓) ตรงต่อสังคม

ความซื่อตรงยัง เป็นหลักธรรม สำคัญในการปกครอง เมื่อคนอยู่รวมกันเป็นจำนวนมากๆ เป็นองค์กร เป็นหน่วยงาน ต้องมีความซื่อตรง มีความจริงใจ มีสัจจะ ต่อกัน ไม่คดโกง ไม่โอ้อวด ไม่เจ้าเล่ห์ เป็นคนพูดจริงทำจริง ไม่เป็นผู้ลบล้างอย่างต่อหน้าอย่าง เป็นคนตรงไปตรงมา โดยเฉพาะผู้นำถ้าปฏิบัติตนไม่ซื่อตรง ไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ความรับผิดชอบ จะเป็นบ่อเกิดแห่งความประพฤติทุจริต คิดมิชอบและก่อให้เกิดความหวาดระแวง ไม่เชื่อถือไว้วางใจต่อกัน และยิ่งจะก่อให้เกิดความกระด้างกระเดื่อง ถ้าประพฤติตรงปฏิบัติตรงต่อกัน มีความจริงใจต่อกันและกันแล้วก็จะก่อให้เกิดความไว้วางใจ ยอมรับนับถือและสมัคสมานสามัคคี ก็จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่ต้องอยู่ร้อนนอนทุกข์ เพราะประพฤติปฏิบัติผิดผิดความซื่อตรงไม่ได้ การขาดความซื่อตรงทำให้เป็น ผู้หลงผิดเป็นมิฉฉาปฏิรูป มีความโลภ โกรธ หลง ไม่ซื่อตรง โลภมาก ขาดความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปอกุศล (หิริโอตตัปปะ) เป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทำลายสังคม ทำลายวัฒนธรรม และทำลายประเทศชาติให้ย่อยยับลงไปด้วยการกระทำตน

ผู้ที่มีความซื่อตรงย่อม ไม่โกงชาติบ้านเมือง ปฏิบัติตน ซื่อตรงในราชธรรม ^{๔๘} คือ จริยวัตร ๑๐ ประการ ที่พระเจ้าแผ่นดินและผู้นำประพฤติปฏิบัติตน เป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครอง บ้านเมือง ผู้นำ ให้มีความเป็นไปโดยธรรม และยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชน จนเกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กร ก็ต้องมีความซื่อตรง ดำรงในสัตย์สุจริต

^{๔๗} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). มนุษยธรรม, หน้า ๘-๙.

^{๔๘} ุรยละเอียดใน พ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖.

ผู้มีใจตรงเป็นผู้ผดุงไว้ซึ่งคุณธรรมจริยธรรม เป็นผู้ประพฤติตนให้มีความสุจริต ยุติธรรม เป็นผู้ที่ยึดต่อธรรม ต่อตัวเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคมและประเทศชาติ ด้วยการประพฤติสุจริตทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซื่อตรงต่อพระมหากษัตริย์ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นพระมหากษัตริย์ ให้ความเคารพต่อองค์พระมหากษัตริย์ รวมถึงพระบรมวงศ์ของพระองค์ เคารพยกย่องมีใจจงรักภักดี ป้องกันอันตรายให้ท่านเมื่อถึงคราวจำเป็นยอมเสียสละเพื่อท่าน และพร้อมที่จะพัฒนาบ้านเมือง พัฒนาสังคม ให้เจริญ และปราศจากการคดโกงทุจริตคอร์รัปชันทุกรูปแบบ

บุคคลใดก็ตามที่ดำเนินชีวิตด้วยความซื่อตรง สุจริตยุติธรรม ชีวิตของบุคคลผู้นั้นย่อม นับว่าสะอาดทั้งภายนอกภายใน หมายความว่าสะอาดทั้งกายและใจ แล้วมีจิตบริสุทธิ์ยุติธรรมย่อม ประสบพบกับความเจริญงอกงาม มั่งคั่งและยั่งยืน ซึ่งความมีใจตรงจะมีขึ้นในบุคคลใดได้นั้น ต้อง ได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีอยู่ในจิตใต้สำนึกจนแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ และเชื่อว่าถ้าทุกคนร่วมด้วย ช่วยกันแก้ปัญหาการ ทุจริตคอร์รัปชัน (Corruption) หันมาประพฤติชอบอย่างตรงไปตรงมาและเป็น คนมีศีล ประพฤติตนเป็นผู้ที่มีความซื่อตรง^{๔๙} สังคมก็จะมีแต่คนดี รวมเป็นประเทศชาติที่นับว่าเป็น ความศิวิไลซ์ของสังคมและประเทศนั้นๆ อย่างยั่งยืน

ถ้าสังคมใด มีการประพฤติปฏิบัติและรักษา ศีล ๕ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติ ขัดเกลาและควบคุม รักษากาย วาจา ใจ ครอบครัวนั้นย่อมมีความสุขเกิดขึ้น ไม่มีการกล่าวร้ายใส่กัน ปราศจากการ ประพฤติที่หยาบคาย ไม่มีความโหดร้ายสั่นดานบาปที่เกิดจากการประพฤติทางกาย วาจา และรักษา ตนไว้ไม่ให้เสียหาย ด้วยการรักษาศีล ๕ มีการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ไม่ด่าทอ ทำร้ายกันด้วย กาย วาจา หรือคิดมิชอบ ซึ่งในหลักทศพิธราชธรรมได้กล่าวไว้ว่า ผู้ใดหรือครอบครัวใดไม่สามารถ รักษาศีล ๕ ได้ครบ หรือไม่สามารถรักษาไว้ได้ถือว่าเป็นคนผิดปกติ เป็นครอบครัวไร้ศีลธรรม สังคม รังเกียจ ไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย เพราะโดยปกติแล้วมนุษย์เราจะต้องไม่เบียดเบียนทำร้าย ทำลายล้างชีวิตกันด้วย กาย วาจา เยี่ยงสัตว์ทั้งหลาย มีเมตตาต่อกัน^{๕๐} สามารถดำรงอยู่ได้โดยมีศีล ๕ ประจำใจเป็นอย่างน้อยในการดำรงตน ซึ่งศีลเมื่อรักษาไว้ได้ ย่อมได้บุญ ทำให้สามารถรักษาบุญเก่า ไว้ได้ คือไม่ไปเปิดโอกาสให้กิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง รุกคืบหน้าเข้ามาได้ ทำให้ได้บุญ ใหม่ คือ ตั้งใจมั่นพร้อมที่จะรับความดีที่สูงขึ้นอีกต่อไป^{๕๑}

สังคมใดใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ดำรงตนครองตนอยู่ด้วยการรักษาศีล ๕ ในสังคม นั้นย่อมมีแต่ความสุข ย่อมไม่มีความทุกข์เดือดร้อนกายใจเกิดขึ้น ดังนั้นศีลจึงเป็นกำลังไม่มีที่ เปรียบ ศีลเป็นอาวุธสูงสุด ศีลเป็นเครื่องประดับอย่างประเสริฐสุด ศีลเป็นเกราะอย่างอัศจรรย์^{๕๒} ศีล

^{๔๙} อ่างแล้ว, หน้า ๓๓.

^{๕๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๔๖.

^{๕๑} พันตำรวจโท นาวัน วงศ์รัตน์มัจฉา, “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อของ พระธรรมจาริก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๑.

^{๕๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), ฝึกใจ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗), หน้า ๙๕.

เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ให้ตั้งอยู่ในสรมณณ์ ให้ตั้งอยู่ในศีลคือ กุศลกรรมบถ ๑๐^{๕๓} ซึ่งเป็นการสำรวจความประพฤติที่แสดงออกใน ๓ ด้าน ได้แก่ กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม ซึ่งประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถที่จะทำให้จิตสงบได้ง่าย ช่วยให้รอบคرو้นตัวและมีความสุข ด้วยการประพฤติตนเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ มีใจซื่อตรงต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

ความซื่อตรงนั้นมีความสำคัญตรงที่เป็นคุณธรรมในการประพฤติปฏิบัติที่ เป็นฐานในการพัฒนา ให้คนเป็นคนดีทั้งทางกาย วาจา และใจ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตยุดิธรรมขึ้นภายในจิตใจ และการปฏิบัติต่อผู้อื่นและสังคม ซึ่งความซื่อตรงนั้นเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง จำเป็นต้องปลูกฝังให้มีการพัฒนาขึ้นในตนเอง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงพระราชทาน ไว้ว่า “ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดในตัวเอง เพื่อจักได้เป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง” บุคคลใดก็ตามที่ดำเนินชีวิตด้วยความซื่อตรง สุจริตยุดิธรรม ชีวิตของบุคคลผู้นั้นย่อมมีสะอาดทั้งภายนอกภายในจิตบริสุทธิ์ ยุดิธรรมย่อมประสบพบกับความเจริญงอกงาม มั่นคงและยั่งยืน ผู้ที่มีหัวใจซื่อตรงรักชาติ รักแผ่นดิน แสดงความกตัญญูตบเทวาขอบคุณแผ่นดินด้วยความรัก ปราบปรามด้วยการร่วมกันปฏิบัติบูชา สวดมนต์ รักษาศีล ทำสมาธิวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นหนทางในการแก้ปัญหาด้วยปัญญา ให้มีสติ ยั้งยั้ง รู้สึกละอายชั่วดี กระทบกิจด้วยความสุจริตและซื่อตรง และช่วยกันแผ่เมตตาให้เพื่อนมนุษย์ได้หันหน้ากลับมาสู่หนทางของพระศาสนา เพื่อสันติสุขสืบไปชั่วกาลนาน

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ผู้ที่ปฏิบัติตนเป็นคนซื่อตรง คือผู้ที่แสดงออก ทางกาย วาจา และใจ เป็นคนพูดจริงทำจริง อย่างตรงไปตรงมา ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ซึ่งผู้ที่มีความซื่อตรงในพระพุทธศาสนานั้นมี ๒ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะจริง คือเป็นคนพูดจริงทำจริง เป็นผู้คิดดี พูดดี ทำดี และลักษณะตรง คือเป็นผู้ไม่โก่ง ตรงไปตรงมา มีพฤติกรรมแสดงออกทางกาย วาจา และใจ เป็นผู้มีกายตรง วาจาตรง ใจตรง เป็นผู้มีความจริงใจโดยการประพฤติปฏิบัติตรงทั้งต่อตนเอง ตรงต่อครอบครัว และตรงต่อสังคม

๒.๒ หลักธรรมสำหรับการปลูกฝังความซื่อตรง

ผู้มีความซื่อตรง (อาชชวะ) เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ทุกหลักธรรมและคำสอนนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ทั้งสิ้น ดังนั้นทุกหลักคำสอนเป็นสัจธรรมเป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์และนำไปปฏิบัติได้จริง เห็นผลจริง โดยไม่จำกัดกาล ซึ่งขึ้นอยู่กับที่เราจะนำหลักคำสอนในเรื่องใด ข้อใด มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับเราเท่านั้นเอง ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักใหญ่ ๓ ข้อ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดง โอวาทปาติโมกข์^{๕๔} ในวันเพ็ญ เดือน ๓ หรือวันมาฆบูชา ดังนี้ คือ การละชั่ว ไม่ทำบาปทั้งปวง คือ เว้นจากทุจริต การประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ การทำดีให้ถึงพร้อม คือ ประกอบ

^{๕๓} คุรยาละเอียดใน ขุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๑๙๕-๒๐๐/๓๑๗.

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๗.

สุจริต ประพฤติชอบ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ ไมโลภ ไมโกรธ ไม่หลง^{๕๕} ดังนั้นการปลูกฝังความซื่อตรงแนวพุทธแก่นักเรียนโรงเรียนทวิธาภิเศกนั้น ผู้วิจัยได้นำหลักต่อไปนี้เป็นปลูกฝังความซื่อตรง ประกอบด้วย ๓ หลักด้วยกัน ได้แก่ ๑) หลักไตรสิกขา ๒) หลักกุศลกรรมบถ ๓) หลักหิริโอตตัมปะ

๒.๒.๑ หลักไตรสิกขา

การนำหลักธรรมคำสอนมาปฏิบัติ ถือว่าเป็นผู้ประเสริฐ นำความเจริญมาให้พบกับความสุข

ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติเพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน^{๕๖}

ไตรสิกขา จึงเป็นระบบการฝึกอบรมที่เป็นเชิงปฏิบัติใช้ฝึกคนในฐานะที่อยู่ในสังคมท่ามกลางสิ่งแวดล้อม หรือใช้เป็นระบบการฝึกคนของสังคม หรือฝึกคนในฐานะที่เป็นมนุษย์^{๕๗} ในการฝึกหัดอบรมกายใจ เป็นการฝึกอบรมภายในจิตใจของคน แล้วแสดงออกด้วยการพูดและการกระทำ ฝึกหัดในการเจริญศีล สมาธิ และปัญญา ฝึกให้คิดดี พูดดี ทำดี เมื่อคิดดี ก็พูดดี คิดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น เมื่อคิดได้แล้วนำไปพูดไปเจรจา ก็ย่อมช่วยชักนำเกื้อกูลแก่การกระทำ เมื่อคิดดีคิดได้ การจะพูดจาและการกระทำใดๆ ก็ย่อมมีขอบเขตหรือมีสติในการคิดพูดทำ ข้อนี้จึงเป็นการฝึกฝนตนให้ระวังในการคิด การพูด การกระทำ ทำให้ได้ฝึกปฏิบัติประพฤติดีเป็นคนดีมีศีลมีธรรม เป็นการฝึกภาวนาทางกาย วาจา จิต และปัญญา นั่นเอง ดังเช่นเมื่อเห็นถูกต้องแล้ว ก็ย่อมคิดถูกต้อง การพูดจาและการกระทำก็พลอย ดีงามถูกต้องตามไปด้วย รู้ว่าพูดอะไร พูดกับใคร พูดอย่างไรในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เป็นการแสดงออกภายนอก ให้สะท้อนกลับต่อความคิดเห็นภายในจิตใจ วางระเบียบกฎเกณฑ์ข้อฝึกหัด ฝึกการดำเนินชีวิตและวิถีการปฏิบัติต่าง ทำให้บุคคลนั้นรู้จักบังคับควบคุมตนเอง รู้จักคิดรู้จักพิจารณาเกี่ยวกับพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นการเริ่มความสัมพันธ์ทางสังคมและการอยู่กับสภาพแวดล้อม เข้าไปหาตัวบุคคล และจุดนี้แหละคือการก้าวเข้าสู่การฝึกภาวนาศึกษาพัฒนาอบรมศีล สมาธิ ปัญญา^{๕๘} ดังพระพุทธพจน์แสดงต่อเนื่องกันของกระบวนการฝึกอบรมที่เรียกว่าไตรสิกขา ดังนี้

ศีลเป็นอย่างนี้ สมาธิเป็นอย่างนี้ ปัญญาเป็นอย่างนี้ สมาธิที่ศีลบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก
มีอานิสงค์ ปัญญาที่สมาธิบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงค์มาก จิตที่ปัญญาบ่มแล้วย่อมหลุดพ้น
จากอาสวะโดยสิ้นเชิง คือ จากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ^{๕๙}

^{๕๕} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org>. [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.), หน้า ๑๐๗

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, (พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิ, ๒๕๕๔.), หน้า ๕๕๒๕๕.

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า ๕๕๒.

^{๕๙} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๑๑/๑๔๓.

เมื่อมีความบริสุทธิ์ในทางความประพฤติ เชื่อมมั่นในความบริสุทธิ์ของตน ไม่หวาดต่อการลงโทษ ไม่สะดุ้งระแวงต่อการประทุษร้ายของคู่เวร ไม่หวั่นใจเสียใจต่อเสียงตำหนิหรือความรู้สึกไม่ยอมรับของสังคม และไม่มี ความฟุ้งซ่านวุ่นวายใจ เพราะความรู้สึกเดือดร้อนรังเกียจในความผิดของตน จิตใจจึงปลอดโปร่ง สงบแน่วแน่ มุ่งมั่นอยู่ได้กับสิ่งที่คิด คำที่พูด และการที่ทำ จิตยังไม่ฟุ้งซ่าน สงบ มุ่งมั่น แน่วแน่เท่าใด การคิดการพิจารณา การรับรู้สิ่งต่างๆ ก็ยิ่งชัดเจน แล่นลื่น และคล่องตัว เป็นผลดีในทางปัญญามากขึ้นเท่านั้น

พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการภาวนาและพัฒนาอบรมไว้ว่า เป็นการฝึกอบรมให้เจริญขึ้นซึ่งจะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กันทั้ง ๔ ทาง คือ กาย ศีล จิต และปัญญา^{๖๐} ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาจะมีการปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมา เช่น สมถภาวนา หรือ วิปัสสนาภาวนา โดยรูปแบบการปฏิบัติอยู่ในหลักธรรม “หลักไตรสิกขา” จึงเป็นกระบวนการพัฒนาทางร่างกาย วาจา จิตใจและสติปัญญา อย่างเป็นขั้นเป็นตอน จากส่วนที่หยาบ ไปหาส่วนที่ละเอียด หรือจากส่วนที่เป็นรูปเป็นร่างชัดเจน เห็นง่าย จัดการง่าย ไปสู่สิ่งที่ประณีตลึกซึ้งมองไม่เห็น ยากที่จะควบคุมจัดการ คือ เริ่มต้นฝึกกาย วาจา เข้าไปหาจิต และปัญญา หรือเป็นการฝึกฝน อบรมพัฒนาโดยเริ่มจากศีล ซึ่งมุ่งฝึกหัดพัฒนาอบรมการแสดงออกทางกายวาจาที่เป็นขั้นภายนอก เป็นขั้นหยาบ แล้วก้าวสู่สมาธิ ฝึกอบรมจิตใจที่อยู่ภายในและละเอียดกว่า เพื่อสนับสนุนการใช้และการฝึกปรือปัญญาให้ใช้งานอย่างได้ผลที่สุดต่อไปและปลูกฝังให้เจริญขึ้น^{๖๑} ได้ในทุกระดับชั้น ทุกระดับสังคม

คำว่า “ภาวนา” แปลว่าการทำให้เจริญ การทำให้เกิดมีขึ้น การทำให้มีให้เป็นขึ้น^{๖๒} การฝึกอบรม การพัฒนา^{๖๓} ดังคำที่ใช้ในพระพุทธศาสนา เช่น สมถภาวนา หรือวิปัสสนาภาวนา ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้นมีการปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา ดังนั้นในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์โดยรูปแบบการปฏิบัติจะรวมอยู่ในหลักธรรมไตรสิกขา คือ กระบวนการพัฒนาทางร่างกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งสามารถฝึกฝนอบรม พัฒนามนุษย์ได้ทุกระดับ ทุกสังคม พระพุทธศาสนานั้นสามารถพัฒนาทั้งที่เป็นวัตถุดิบธรรม สามารถมองเห็นจับต้องได้ และสามารถพัฒนามนุษย์อันเป็นความรู้สึกที่ไม่สามารถจับต้องได้ หรือเรียกว่า ภาวิต แปลว่า เจริญแล้ว (ผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต ปัญญาแล้ว บุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์^{๖๔}) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ๕ ประการนี้ ยังไม่เกิดขึ้นใน ปัจจุบัน แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภิกษุเหล่านั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภิกษุเหล่านั้นเสีย ภิกษุทั้งหลาย ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑ ในอนาคต หมู่ภิกษุ จักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ฯลฯ ภิกษุทั้งหลาย ๕ ประการที่

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๗๐.

^{๖๑} พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๒-๖๕.

^{๖๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *ศัพท์วิเคราะห*, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘๗.

^{๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๗๐.

^{๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๗๐-๗๑.

๑ นี้ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในการต่อไป ภัยนั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภัยนั้นเสีย”^{๖๕}

พระผู้มีพระภาคตรัส “ภาวนา” ไว้ดังนี้ว่า

“ภิกษุ การที่กายของเธอหนักขึ้น ทิศทั้งหลายไม่ปรากฏแก่เธอ ธรรมทั้งหลายไม่แจ่มแจ้งแก่เธอ เธอถูกถีนมิทธะครอบงำจิต ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์และมีความสงสัยในธรรมทั้งหลายนี้ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคน้ำ ไม่ประกอบความเพียร เป็นเครื่องตื่นอยู่ ไม่เห็นแจ้งกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ประกอบการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้งหลายทุกวันทุกคืน เพราะเหตุนี้แล เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า ‘เราจักคุ้มครองทวารในอินทรีย์ รู้จักประมาณในการบริโภคน้ำ ประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่นอยู่ เห็นแจ้งกุศลธรรมทั้งหลาย ประกอบการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้งหลายทุกวันทุกคืน’ ภิกษุ เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้แล”

ครั้งนั้น ภิกษุหนึ่งอันพระผู้มีพระภาคตรัสสอนด้วยพระโอวาทนี้แล้วก็ถูกจากอาสนะ ถวายอภิวาท ทำประทักษิณแล้วหลีกไป ลำดับนั้น ภิกษุนั้นหลีกออกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักได้ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่กุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันได้รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ ก็ภิกษุนั้นได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย

ครั้นภิกษุนั้นได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ของตนถึงที่อยู่แล้วกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เดียวนี้ กายของผมไม่หนักขึ้นทิศทั้งหลายปรากฏแก่ผม ธรรมทั้งหลายแจ่มแจ้งแก่ผม ผมไม่ถูกถีนมิทธะครอบงำจิต ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ และไม่มี ความสงสัยในธรรมทั้งหลาย”^{๖๖}

พระพุทธศาสนาแสดงหลักการภาวนาไว้ว่า จะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน ๔ ทาง ^{๖๗} คือ กาย ศีล จิต และปัญญา ไว้ในภาวนา ๔ ^{๖๘} ดังนี้

๑) กายภาวนา การเจริญกาย เป็นการฝึกอบรมกาย มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ ได้แก่ อินทรียสังวร ให้รู้ติดต่อกว้างขวางกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรียทั้ง ๕ ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม อกุศลธรรมเสื่อมสูญ กายภาวนา หมายรวมถึง กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายความว่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางกาย ได้แก่ การบริโภคน้ำ การใช้สอยต่างๆ ซึ่งเป็นหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

๒) สีลภาวนา การเจริญศีล เป็นการฝึกอบรมศีล คือการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย มีความสุจริตกาย วาจา ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน ซึ่งมองได้ ๒ ด้าน คือ

^{๖๕} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก (ไทย) ๒๒/๓๙/๑๔๔.

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก (ไทย) ๒๒/๕๖/๙๘.

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕ (การพิมพ์ครั้งที่ ๔ ของฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์), กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลีธัมม์, ๒๕๕๕.), หน้า ๓๕๔-๓๗๙.

^{๖๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๐.

ด้านภายในตัวเอง กับด้านภายนอกตัวเอง โดยที่ด้านภายใน คือ การฝึกกาย วาจา ให้เดินเข้าสู่ทางที่ถูกต้อง ปราศจากโทษ เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการอบรมจิตต่อไป สำหรับด้านภายนอก คือ การมองในแง่ประโยชน์ของสังคม ได้แก่ การไม่เบียดเบียนกันเป็นอย่งน้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ต่อจากนั้นเป็นศีลที่เกื้อกูลยิ่งขึ้น คือ การช่วยเหลือทางสังคม^{๖๙}

๓) จิตตภาวนา การเจริญจิต เป็นการฝึกอบรมจิตใจ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้น ในคุณธรรมความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใส สงบสุข มีคุณภาพจิตที่ดี มีสมรรถภาพจิตดี มีสุขภาพจิตดีขึ้น เข้มแข็งมั่นคงในจิตใจเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส

๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา เป็นการฝึกอบรมปัญญา คือการเสริมสร้างความรู้ ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะหรือตามที่มันเป็น รู้เท่าทัน รู้แจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ คือการที่จิตหลุดพ้นแล้ว หมายความว่าไม่ว่าบุคคลไหนๆ จะเก่งกาจอย่างไรก็ตาม ถ้าจิตยังไม่เป็นอิสระจากกิเลสและความทุกข์แล้วก็ไม่สามารถหลุดพ้นได้ พุดง่ายๆ ว่า จะต้องไปถึงความมีอิสระภาพทางจิตปัญญาอย่างแท้จริง^{๗๐}

ลักษณะสำคัญที่เป็นพื้นฐานทางปัญญาของผู้บรรลุนิพพาน คือ การมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นหรือเห็นตามจริง เริ่มต้นตั้งแต่การรับรู้อารมณ์ทางอายตนะ ด้วยจิตใจที่มีเท่าที่เป็นกลางและมีสติไม่หวั่นไหว ไม่ถูกชักจูงไปตามความชอบใจ ไม่ชอบใจ ปัญญาต้องถึงขั้นทำให้จิตปลดปล่อยกิเลสไว้ทุกข้อได้ เช่นว่ามีความคิดเป็นอิสระ ก็มีใช้หมายความว่าคิดอย่างไรก็ได้โดยไม่ปรารถนา ไม่มีใครมาห้ามหรือมาบีบบังคับอย่างไรได้ ไม่ใช่เท่านั้น แต่ต้องไปถึงขั้นที่ว่าปัญญาทำงานเป็นอิสระ โดยไม่อยู่ภายใต้ความบงการกำกับของของตัวตนข้างใน ไม่ใช่คิดอะไรตามใจอยาก แล้วแต่ตัณหา มานะ หรือทิฐิของตัวนั้นแหละจะมาชักจูงลากพาหรือบัญชาให้เป็นไป สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา บุคคลผู้นั้นได้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา รู้ตรงด้วยตนเอง ซึ่งเจโตวิมุตติ (ภาวะพ้นเป็นอิสระแห่งจิต) และปัญญาวิมุตติ (ภาวะพ้นเป็นอิสระด้วยปัญญา) อันไร้อาสวะเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ปัญญาเป็นตัวทำงานให้เราร้อนแห่งกิเลส เข้าถึงการบรรลุนิพพาน ปราศจากความทรมานทรมายเราร้อนแห่งกิเลส หมดสิ่งที่จะกวนให้ไหวระเือน จิ่งเรียบ ชั้ง สงบ เย็น ทุกอย่างเข้าที่ เป็นสภาวะของตัวเองสามารถเสวยผลต่างๆ ได้อย่างบริบูรณ์ที่สุด สว่าง อิสระ สะอาด สงบ หรือนิพพาน ดังพุทธพจน์ว่า

ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมไม่กล่าวเข้าข้างกับใคร ไม่กล่าวทู่หมัดถึงกับใคร อันใดเขาพูดกันในโลก ก็กล่าวไปตามนั้น ไม่ยึดถือ

^{๖๙} พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๓.

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๐-๗๑, ๑๐๗.

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, หน้า ๓๗๙-๓๘๑.

เพราะทวิภูติดับไป อริยสาวกผู้ได้เรียนสดับแล้ว จึงไม่เกิดความสงสัย ในเรื่องที่เราไม่พยากรณ์
 บุคคลผู้มิได้เรียนสดับ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งทวิภูติ ไม่รู้ชัดเหตุเกิดแห่งทวิภูติ ไม่รู้ชัดการทวิภูติ ไม่รู้ชัด
 ปฏิปทาที่ดำเนินไปสู่ความดับแห่งทวิภูติ ทวิภูตินั้นจึงพอกพูนแก่เขาเขาไม่ยอมพ้นจากชาติ ชรา
 มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส^{๗๒}

ลักษณะทางปัญญาอีกอย่างหนึ่งของผู้เข้าถึงสัทธิธรรมแล้ว คือ ไม่ (ต้อง) เชื่อ ไม่ (ต้อง) มี
 ศรัทธา หรือไม่ต้องอาศัยศรัทธา เรียกตามคำบาลีสั้นๆ ว่า “อัสสัทธะ”

ลักษณะนี้ต่างกันอย่างตรงข้ามกับความเชื่อ หรือความไม่มีศรัทธา ตามความหมายสามัญ
 ขั้นต้น ซึ่งหมายถึงไม่รู้ไม่เห็น จึงไม่เชื่อ หรือไม่เลื่อมใสในตัวผู้พูด หรือต้อดั่งถ้อยคำ เป็นต้น จึงไม่ยอม
 เชื่อ แต่ในที่นี้ไม่ต้องเชื่อ เพราะรู้เห็นสิ่งนั้นๆ แจ่มประจักษ์กับตนเองแล้ว รู้เองเห็นเองแล้ว ไม่ต้องรู้
 เห็นผ่านคนอื่น ไม่ต้องอาศัยความรู้ของผู้อื่น (ศรัทธา คือ การยอมขึ้นต่อความรู้ของผู้อื่น ในเมื่อยัง
 ไม่รู้เห็นประจักษ์ด้วยตนเอง) ในเมื่อรู้เห็นอยู่แล้วว่าเป็นอย่างนั้น จะต้องไปเชื่อใครอีก ซึ่งก็คือได้
 พัฒนาจบภาวนาทั้ง ๔ จนเกิดปัญญาที่ทำให้จิตหลุดพ้นไปได้ บรรลุที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิ หรือ
 ไตรสิกขา หรือการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมด^{๗๓}

ในทางพระพุทธศาสนานั้น มีหลักคำสอนที่สำคัญกล่าวคือ อริยสัจ หรือ จตุราริยสัจ
 แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ
 มีอยู่ ๔ ประการ^{๗๔} ดังนี้

๑) ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก ภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สภาพที่บีบคั้น ได้แก่
 ชาติ (การเกิด) ชรา (การแก่) มรณะ (การตาย การสลายไป การสูญสิ้น) การประสบกับสิ่งอันไม่เป็น
 ที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวังในสิ่งนั้น กล่าวโดยย่อ ทุกข์
 คืออุปาทานขันธ หรือขันธ ๕

๒) สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา (ความทะยาน
 ออยากอยากในกาม ความอยากได้ทางกามารมณ์) ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ ความอยาก
 เป็นโน่น อยากเป็นนี่) วิภวตัณหา (ความทะยานอยากในความปราศจากภพ ความอยากไม่เป็นโน่น ไม่
 อยากเป็นนี่)

๓) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ ดับตัณหาทั้ง
 (ความโลภ ความโกรธ ความหลง) ได้โดยสิ้นเชิง

๔) มรรค หมายถึง แนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์ ได้แก่ อริยมรรค มี
 องค์ประกอบ ๘ ประการ^{๗๕} ดังนี้

- (๑) สัมมาทิฏฐิ – ความเห็นชอบ
- (๒) สัมมาสังกัปปะ – ความดำริชอบ
- (๓) สัมมาวาจา – เจรจาชอบ
- (๔) สัมมากัมมันตะ – ทำการงานชอบ

^{๗๒} คุรุยละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๗๓/๒๖๘.

^{๗๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๔๗๙.

^{๗๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๕.

^{๗๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๖.

- (๕) สัมมาอาชีวะ – เลี้ยงชีพชอบ
- (๖) สัมมาวายามะ – พยายามชอบ
- (๗) สัมมาสติ – ระลึกรู้ชอบ
- (๘) สัมมาสมาธิ – ตั้งใจชอบ

ซึ่งเรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ ทางสายกลาง สรุปลงในไตรสิกขา ได้ดังนี้

- ๑) อริศีลสิกขา ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
- ๒) อริจิตสิกขา ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
- ๓) อริปัญญาสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ^{๗๖}

สิกขา แปลว่า การศึกษา การสำเนียง การฝึกฝนอบรม^{๗๗} กระบวนการทางปฏิบัติ^{๗๘} ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ไตรสิกขา^{๗๙} ดังนั้นในการปลูกฝังความซื่อตรงแนวพุทธแก่นักเรียน โรงเรียนทวิธาภิเศกจึงได้ดำเนินการปลูกฝังด้วยหลักธรรมดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

การนำหลักคำสอน สำหรับนำไปปลูกฝังความซื่อตรงแก่นักเรียนนั้น ในงานวิจัยนี้ ได้นำหลักการของไตรสิกขา ไปปลูกฝังเพื่อนำไปพัฒนาทั้งในส่วนของกาย และวาจา ให้สะอาดในส่วนเบื้องต้นที่จัดอยู่ในส่วนของศีล โดยใช้เป็นฐานของสมาธิเพื่อพัฒนาให้เกิดปัญญา จนถึงขั้นทำให้ชำระจิตใจ สามารถละความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง เป็นการพัฒนาถึงขั้นปัญญา สำหรับการปลูกฝังความซื่อตรงแก่นักเรียนด้วยหลักไตรสิกขา ก็คือการปลูกฝังการปฏิบัติประพฤติตรงในเรื่องของศีล สมาธิ และปัญญา นั่นเอง

๒.๒.๒.๑ ศีล : ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ

ในการปลูกฝังความซื่อตรงแก่นักเรียนโดยการฝึกอบรมด้านศีล (อริศีลสิกขา) คือ การศึกษาเกี่ยวหลักธรรม ดังเช่น ปรียัติสัทธรรม ศีลสิกขา นั้นเป็นเพียงการศึกษาปฏิบัติ ในขั้นเบื้องต้น เพื่อให้เรามีความเป็นอยู่ผาสุก อันจะช่วยให้จิตใจเป็นปกติ อานิสงส์ของศีลมีหลายอย่างด้วยกัน แต่ที่สำคัญที่สุดก็ถือเป็นไปเพื่อให้เกิดสมาธิ อานิสงส์อย่างอื่นๆ เช่นว่าให้เป็นสุขหรือให้ไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์นั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงมุ่งหมายโดยตรง ท่านมุ่งหมายโดยตรงถึงข้อที่จะให้เป็นที่เกิดที่เจริญของสมาธิ ศีลจะส่งเสริมให้เกิดสมาธิได้โดยง่าย ถ้าเรามีเครื่องรบกวนมาก จิตใจของเราจะเป็นสมาธิได้อย่างไร ดังนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องพัฒนาจิตใจ เพราะใจของมนุษย์นั้นถือว่าสำคัญที่สุด ต้องมีการพัฒนา คือการทำสมรรถภาพของใจให้เจริญขึ้นด้วยการศึกษา และการอบรมให้เกิดปัญญาที่สามารถขัดเกลาใจให้บริสุทธิ์

^{๗๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๗.

^{๗๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๕.

^{๗๘} ดุราลัยเถียรใน วิ.มหา (ไทย) ๒/๒๔๓/๓๗๔.

^{๗๙} ดุราลัยเถียรใน ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒.

พระพุทธองค์ตรัสว่า

ธรรมทั้งหลาย ^{๘๐} มีใจ ^{๘๑} เป็นหัวหน้า ^{๘๒}

มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ

ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะมีใจชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย

เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป

เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น ^{๘๓}

จากพุทธพจน์บทนี้ยืนยันได้ว่าใจมนุษย์นั้นสำคัญยิ่งนัก จะทุกข์ จะสุข “ใจ” นี้แหละสำคัญยิ่งนัก ตัวที่ทำให้มนุษย์เป็นสุขหรือทุกข์นั้น ก็คือ กิเลส และตัณหา ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้คนเป็นทุกข์อยู่ทุกวันนี้ ในกระบวนการแห่งการเกิดทุกข์ ตัณหาเป็นตัวแสดงบทบาทที่สำคัญในการกำกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตัณหาเป็นตัวคอยหล่อเลี้ยงไว้ให้เปียกชุ่มอยู่เสมอและเป็นตัวบังคับบัญชาที่มนุษย์ต้องเชื่อฟัง พร้อมกันนั้นก็เป็นแหล่งก่อปมปัญหาต่างๆ ให้แก่ชีวิตและสังคมของมนุษย์ เป็นที่มาของความหวัง ความหวาดกลัว และความหวาดระแวง ซึ่งเป็นความยุ่งยาก ความทุกข์ ความเดือดร้อนทั้งหลายทั้งปวง ที่เกิดมาเนื่องจากความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเกิดจากตัณหา ตราบใดที่มนุษย์ยังมีตัณหาอยู่ มนุษย์ก็ยังมีกรรมกระทำที่เป็นกุศลบ้างอกุศลบ้าง ปลอ่ยให้ตัณหาได้แสดงบทบาททั้งในที่แจ้งและซ่อนเร้นแอบแฝงเพื่อสนองตัณหาตามสิ่งที่ตนต้องการและปรารถนา ^{๘๔}

ศีล หมายถึง ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติขจัดเกลา ควบคุมรักษา กายและวาจาของตนไว้ให้บริสุทธิ์ เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์พูดจริง มีศีล มีกัลยาณธรรม ^{๘๕} มีความมุ่งหมายเพื่อควบคุมโทษ ความโหดร้าย หยาบคาย สันดานบาปที่ประพฤติทางกาย วาจารักษาตนไว้ไม่ให้เสียหาย เช่น ศีล ๕, ศีล ๘ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย

^{๘๐} ธรรมทั้งหลาย มีความหมาย ๔ ประการ คือ (๑) คุณธรรม (๒) เทศนาธรรม (๓) ปริยัติธรรม (๔) นิสสัคตธรรม (สภาวะที่ไม่มีใช้สวั) หรือนิขชีวะธรรม (สภาวะที่ไม่มีใช้ชีวะ) ในที่นี้หมายถึง นิสสัคตธรรม ได้แก่ อรูปขั้น ๓ คือเวทนาขั้น ๓ สัญญาขั้น ๓ และสังขารขั้น ๓ (พ.ธ.อ. ๑/๒๐-๒๑) และดู พ.ช. (แปล) ๒๗/๓๘๖/๕๓๗

^{๘๑} ใจ หมายถึงจิต ๔ ระดับ คือจิตระดับกามาวจรภูมิ จิตระดับรูปาวจรภูมิ จิตระดับอรูปาวจรภูมิ และจิตระดับโลกุตตรภูมิ แต่ในที่นี้หมายถึงจิตที่มีโทษประกอบด้วยกิเลส เดิมทีเดียว จิตนั้นเป็นกว้างจิต คือเป็นจิตที่ผ่องใส (ปภัสสรจิต) แต่เมื่อถูกเจตสิกธรรมฝ่ายชั่ว กล่าวคือ อุปกิเลสธรรมจรมากระทบเข้า ก็กลายเป็นจิตเศร้าหมองที่เรียกว่า ใจชั่ว ซึ่งพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาทางกายและวาจา (พ.ธ.อ. ๑/๒๐)

^{๘๒} เป็นหัวหน้า หมายถึงเป็นหัวหน้าของเจตสิกธรรม กล่าวคือเป็นเหตุปัจจัยให้เจตสิกธรรมเกิดขึ้น (พ.ธ.อ. ๑/๒๑)

^{๘๓} ดูรายละเอียดใน พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^{๘๔} อ้างใน โสวิทย์ บำรุงศักดิ์, “ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ศีล ๕ ในพระไตรปิฎก”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^{๘๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๖/๗๕.

เป็นธรรมข้อ ๑ ในทศพิธราชธรรม^{๘๖} ผู้ใดไม่สามารถรักษาศีล ๕ ได้ครบ หรือไม่สามารถรักษาไว้ได้ ถือว่าเป็นคนผิดปกติ เพราะโดยปกติแล้วมนุษย์เราจะต้องไม่เบียดเบียนทำร้ายทำลายล้างชีวิตกันด้วย กาย วาจา เยี่ยงสัตว์ทั้งหลาย มีเมตตาต่อกัน สามารถดำรงอยู่ได้ โดยมีศีล ๕ ประจำใจเป็นอย่างน้อย ในการดำรงตน บุญย่อมเกิด กุศลก็เกิดขึ้นในกายจิต การไม่ทำลายล้างชีวิตกันตามศีลของพระพุทธเจ้า และควมมีเมตตากรุณาตามธรรมของพระพุทธเจ้า จึงเป็นเหตุเพื่อความดำรงตนอยู่ของชีวิตทั้งหลายในโลก ศีลเมื่อรักษาไว้ได้ ย่อมได้บุญ ทำให้สามารถรักษาบุญเก่าไว้ได้ คือไม่ไปเปิดโอกาสให้กิเลส รุกคืบหน้าเข้ามาได้ ทำให้ได้บุญใหม่ คือ ตั้งใจมั่นพร้อมที่จะรับความดีที่สูงขึ้นอีกต่อไป^{๘๗}

ศีลเป็นข้อปฏิบัติขั้นแรกของพระพุทธศาสนา เป็นข้อปฏิบัติของความเป็นคน โดยเฉพาะ ศีลห้าเป็นธรรมของมนุษย์ “มนุษย์ธรรม” ซึ่งหมายความว่า คนเราจะป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น มิใช่ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์เท่านั้น จะต้องมืธรรมสำหรับมนุษย์อีกด้วย ดังภาษิตที่ว่า “คนและสัตว์เดรัจฉานนั้น ย่อมมีการกิน การนอน การสืบพันธุ์เสมอกัน แต่สิ่งที่ทำให้คนต่างกับเดรัจฉานนั้นก็คือธรรม” และธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีศีล ๕ ที่เรียกว่าเป็นเหตุอันใกล้ก็คือ “hiri” ความละอายแก่ใจ “โอตตปปะ” ความเกรงกลัวต่อความชั่ว^{๘๘}

ศีล หมายถึง ความประพฤติดีทางกายและวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษากฎตามระเบียบวินัย, ปกติ มารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและ อาชีพ, มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา (ข้อ ๑ ในไตรสิกขา, ข้อ ๒ ในบารมี ๑๐, ข้อ ๒ ในอริยทรัพย์ ๗, ข้อ ๒ ในอริยวัฑฒิ ๕)^{๘๙}

ศีล หมายถึง สภาพทางสังคม มีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ควมมีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา สามารถพึ่งพาตนเองได้^{๙๐}

การประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่วๆ ไป ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน มีจำแนกไว้เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ หรืออื่นๆ อีก เป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้นๆ ทางกาย ทางวาจาของตน ที่เกี่ยวกับสังคม และส่วนรวม

^{๘๖} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน** พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๔๖.

^{๘๗} พันตำรวจโท นาวิณ วงศ์รัตนมัจฉา, “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูของพระธรรมจาริก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๑.

^{๘๘} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฒโน), **มนุษย์ธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : วัดบวรนิเวศวิหาร พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระศพสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ๒๕๕๘), หน้า ๒-๓.

^{๘๙} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

^{๙๐} ร้อยเอก เกรียงไกร จันทะแจ่ม, “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๗.

หรือเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เป็นแก่การเป็นอยู่ คือ ข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาคือข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ๕ ปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม ดังคำสอนพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ดังนี้ว่า “พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ พุทฺจจริง มีศีล มีกัลยาณธรรม แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินยังทรงเลื่อมใสมาก”^{๙๑}

ความหมายของศีลนั้นแปลได้หลายความหมาย โดยศัพท์แปลว่า ความปกติกายวาจา กล่าวคือความปกติตามระเบียบวินัย , ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ , ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว , ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น , ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ และยังมักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา อันได้แก่ข้อปฏิบัติขั้นต้นเพื่อการฝึกตนในทางพระพุทธศาสนาด้วย

ศีล จะเกิดขึ้นได้เพราะมีความตั้งใจอยู่เป็นทุนเดิมว่าจะไม่ล่วงละเมิด ในการปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลนั้น ไม่ใช่ว่าไม่มีโอกาสจึงไม่ล่วงละเมิด แต่ด้วยความตั้งใจด้วยจิตใจที่แน่วแน่ในการรักษาศีล จึงสามารถประพฤติดนให้ไม่ล่วงละเมิดศีลได้ และรักษาศีลให้บริสุทธิ์ บุญจากการรักษาศีลจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความตั้งใจจริงเป็นประการสำคัญ ศีลนั้นนอกจากจะทำให้ผู้รักษาศีลสามารถควบคุมโทสะไว้ไม่ให้กำเริบ สามารถตัดเวรตัดภัยต่างๆ ได้แล้วยังส่งผลดีแก่ผู้รักษาศีลทั้งในปัจจุบันและในอนาคตอีกด้วย

อานิสงส์ของศีล มีดังนี้

- ๑) สามารถบริโภคใช้สอยโภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบธรรมอย่างเต็มภาคภูมิ โดยไม่ต้องหวาดระแวงภัยใดๆ
- ๒) เกียรติภูมิพุ่งขจรไป ว่าเป็นคนไว้วางใจได้ มีอนาคตดี
- ๓) แก่แล้วกล้าในท่ามกลางประชุมชน
- ๔) จะเป็นคนไม่หลงลืมสติ มีจังหวะชีวิตดี
- ๕) เมื่อยังไม่บรรลुพระนิพพาน ตายแล้วก็ไปเกิดในโลกสวรรค์ การปฏิบัติด้วยการรักษาศีล ๕ จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

พระพุทธศาสนามีหลักปฏิบัติพื้นฐานของมนุษย์เรียกว่า “มนุษย์ธรรม”^{๙๒} ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมจรรยา (ธัมมจริย) ซึ่งเป็นธรรมปฏิบัติเป็นหลักธรรมพื้นฐานของมนุษย์ เป็นธรรมจริย เป็นอารยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำให้เจริญขึ้นพร้อมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ต้องควบคุมตนเองให้ได้ในทางกายและใจเป็นอย่างน้อย^{๙๓} ในการดำรงตนของนักเรียนก็ควรตั้งตนปฏิบัติตนอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม ฝึกขัดเกลาตนทางกาย ทางวาจาให้สมบูรณ์พร้อม และถือปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาด้วยการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม

^{๙๑} ดุรายละเอียดยใน วิมหา. (ไทย) ๑/๘๖/๗๕.

^{๙๒} พระสุพัฒน์ อานาลโย (พลรักษา), “การนำความเชื่อสัตย์มาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕, หน้า ๖๔- ๖๕.

^{๙๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุชีวิต, หน้า ๑๙.

จะเห็นได้ว่า “ศีล ๕” (เบญจศีล) ธรรม ๕ (เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม) ^{๙๔} ข้อปฏิบัติในการปฏิบัติตน เป็นคุณธรรมที่เป็นข้อห้ามที่พึงสังวรระวังในการละเว้นการสร้างบาปกรรม ส่วน “เบญจธรรม” ^{๙๕} ธรรมอันดีงาม ๕ ประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษา เบญจศีล เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมการสร้างบุญกรรมที่ขนานกับเบญจศีลทั้ง ๕ ข้อ ดังนี้

เบญจศีล	เบญจธรรม
(๑) ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต	(๑) เมตตาและกรุณา
(๒) ไม่ลักขโมย	(๒) สัมมาอาชีวะ
(๓) ไม่ผิดในกาม	(๓) กามสังวร
(๔) ไม่พูดเท็จ	(๔) สัจจะ
(๕) ไม่ดื่มสุราน้ำเมา	(๕) สติสัมปชัญญะ

ตารางที่ ๒.๑ เบญจศีล-เบญจธรรม

ศีล ๕ (เบญจศีล) กับ ธรรม ๕ (เบญจธรรม) เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในพระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวมานั้น ผู้ยึดถือและปฏิบัติตามย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติธรรม (ธรรมจริยา) และเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำให้เจริญขึ้นพร้อมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยเฉพาะนักเรียนควรตั้งตนอยู่ในข้อปฏิบัติพื้นฐานนี้ ด้วยการฝึกขัดเกลาทางกาย วาจา ใจ เพื่อให้เกิดความสงบ ย่อมได้รับประโยชน์จากการประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ใจ ดังนั้นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานนี้นักเรียนควรนำมาถือปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา มีความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อศีล ๕ (เบญจศีล) กับ ธรรม ๕ (เบญจธรรม) ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า ไม่ควรทำกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ไม่ควรทำบาปอกุศลธรรมหลายอย่าง แต่ควรทำกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ควรทำกุศลธรรมหลายอย่างพราหมณ์ เรามีวาตะว่าควรทำและมีวาตะว่าไม่ควรทำอย่างนี้แล” ^{๙๖}

ศีล ๕ (เบญจศีล) หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ไม่รังแก ไม่ข่มเหง ไม่ทำร้ายกัน ^{๙๗} ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี (เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน)
๒. อทินนาทานา เวรมณี (เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน)
๓. กามเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี (เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน)
๔. มุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง)

^{๙๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส ฮาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๕.

^{๙๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

^{๙๖} ดูรายละเอียดใน อัง.ทุก.(ไทย)๒๐/๓๕/๗๕.

^{๙๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕.

๕. สุราเมрымชชปมาทภูฐานา เวมณี (เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ)^{๙๘}

ผู้มีศีลเป็นนิจเป็นผู้ที่ประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ ด้วยการเว้นขาดจากการเบียดเบียนทำร้ายกัน ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประพฤติชั่วและไม่ทำบาปอกุศลทั้งปวง ดังที่สังฆุมารพรมได้กล่าวกับมหาโควินทพราหมณ์ ว่า

ข้าแต่พรม บรรดามนุษย์
พวกไหนมีกลิ่นชั่วร้าย
ข้าพเจ้าไม่รู้จักพวกนั้น
ขอท่านผู้เป็นปราชญ์ จงบอกมาในที่นี้เถิด
อะไรร้อยรัด หมุ่สัตว์จึงหมั่นเนาคลุ้ง
ต้องไปอบาย ปิดพรมโลกแล้ว

สังฆุมารพรม ตรัสตอบด้วยคาถาว่า

โกธะ (ความโกรธ) โมสวัชชะ (การพูดเท็จ)
นิกติ (การโกง) โทพกะ (การประทุษร้ายมิตร)
กทริยตา (ความตระหนี่) อติมานะ (ความดูหมิ่น)
อุสุยา (ความริษยา) อิจฉา (ความปรารถนา)
วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) พรเหฐนา (การเบียดเบียนผู้อื่น)
โลกะ (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย)
มทะ (ความมัวเมา) โมหะ (ความหลง)
สัตว์ผู้ประกอบด้วยกิเลสเหล่านี้
จัดว่าเป็นผู้มีกลิ่นชั่วร้าย
ต้องไปอบาย ปิดพรมโลกแล้ว'

มหาโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า

เมื่อท่านผู้เจริญตรัสบอกกลิ่นชั่วร้าย
ข้าพเจ้าจึงรู้จัก กลิ่นชั่วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่ผู้อยู่ครองเรือน
จะกำจัดได้ง่ายนัก
ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
สังฆุมารพรมตรัสว่า
โควินทะ ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด^{๙๙}

จากหลักคำสอนดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า เราควรประพฤติปฏิบัติด้วยการแสดงออกใน ๓ ด้าน ได้แก่ ประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ ด้วยการทำให้ศีลบริสุทธิ์ด้วย กุศลกรรมบถ ๑๐ และพึงงดเว้นจากการประพฤติทุจริตทั้งทางกาย วาจา และใจ ผู้อยู่ครองเรือนจะกำจัดกิเลสทั้ง ๓ กล่าวคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ได้ไม่ยากนัก แต่พึงหาโอกาสในการปฏิบัติเพื่อ

^{๙๘} ดุรายละเอียดใน อง.ทุก.อ. (ไทย) ๒๐/๔๔/๓๗๒.

^{๙๙} ดุรายละเอียดใน ที.ม. ๑๐/๓๒๐/๒๔๗-๒๔๘.

ละกิเลสเหล่านั้นเสีย เพื่อให้กิเลสเบาบางและหวังไว้ว่าในวันหนึ่งคงจะกำจัดกิเลสทั้ง ๓ ได้อย่าง
หมดจด ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในภพชาติให้เป็นทุกข์อีกต่อไป

การปฏิบัติตามหลักของศีล ๕ ย่อมทำให้คุณธรรมปรากฏมากับศีล ๕ เรียกว่า เบญจ
ธรรมหรือคุณธรรมอันดีงาม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสผู้เลิศด้วยศีลว่า

๑. มีศีล^{๑๐๐} ละความเป็นคนทุศีล^{๑๐๑} และปราศจากโทษเครื่องทุศีลนั้น

๒. เป็นสัมมาทิฐิ ละมิจฉาทิฐิและปราศจากมิจฉาทิฐินั้น

๓. เป็นชีนาสพ ละอาสวะทั้งหลาย^{๑๐๒} และปราศจากอาสวะเหล่านั้น

เพราะภิกษุเป็นผู้มีศีล ละความเป็นคนทุศีลและปราศจากความเป็นคนทุศีลนั้นเป็นสัมมาทิฐิ
ละมิจฉาทิฐิและปราศจากมิจฉาทิฐินั้น และเป็นชีนาสพ ละอาสวะทั้งหลายและปราศจากอา
สวะเหล่านั้น ฉะนั้นภิกษุนี้จึงเรียกว่า “ผู้เลิศด้วยศีล ถึงธรรมที่เป็นสาระบริสุทธิ์ ดำรงอยู่ในธรรม
ที่เป็นสาระ”^{๑๐๓}”

เปรียบเทียบอนาข้าวลีของคหบดีชาวนาสมบุรณ์แล้ว คหบดีชาวนาพึงใช้คนให้รับเก็บเกี่ยว
ข้าวลีนั้น ให้รับรวบรวมไว้ ให้รับขนเอาไปเข้าลาน ให้รับทำเป็นลอมไว้ ให้รับนวด ให้รับเอา
ฟางออก ให้รับเอากลีบออก ให้รับผัดข้าว ให้รับขนไปให้รับซ้อม ให้รับเอาเกลบออก ภิกษุ
ทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าวเปลือกเหล่านั้นของคหบดีชาวนานั้นพึงถึงความเป็นส่วนอันเลิศ
เป็นข้าวสารสะอาด คงอยู่ในความเป็นข้าวสาร ฉันทใด

ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกันแล เพราะเป็นผู้มีศีล ละความเป็นคนทุศีลและปราศจากความเป็นคน
ทุศีลนั้น เป็นสัมมาทิฐิ ละมิจฉาทิฐิและปราศจากมิจฉาทิฐินั้นและเป็นชีนาสพ ละอาสวะ
ทั้งหลายและปราศจากอาสวะเหล่านั้น ฉะนั้นภิกษุนี้จึงเรียกว่า “ผู้เลิศด้วยศีล ถึงธรรมที่เป็น
สาระ บริสุทธิ์ ดำรงอยู่ในธรรมที่เป็นสาระ”^{๑๐๔}”

ดังนั้น เมื่อนักเรียนปฏิบัติตามหลักของศีล ๕ ย่อมทำให้คุณธรรมปรากฏมากับศีล ๕
เรียกว่า เบญจธรรมหรือคุณธรรมอันดีงามตามมาด้วย และ “เบญจธรรม” (เมตตาและกรุณา
สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ สติสัมปชัญญะ) ไม่ให้ทุศีลหรือเสียศีล ต่อจากนั้นค่อยยกระดับไปเป็น
การศึกษา “ศีล ๘” หรือ “ศีล ๑๐” รวมทั้ง “ศีล ๒๒๗” ตามลำดับ ข้อปฏิบัติให้เป็นกิจวัตรนั้น คือ
การปฏิบัติตามหลักธรรม “กุศลกรรมบถ ๑๐” ซึ่งเป็นการสำรวจอินทรีย์ทั้ง ๖ ประการ เรียกว่า
อินทรีย์สังวร ได้แก่

^{๑๐๐} มีศีล ในที่นี้หมายถึงประกอบกิจด้วยปาริสุทธิศีล ๔ ประการ คือ (๑) ปาติโมกขสังวรศีล ศีลคือความ
สำรวมในพระปาติโมกข์ (๒) อินทรีย์สังวรศีล ศีลคือความสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ (๓) อาชีวะปาริสุทธิศีล ศีลคือความ
บริสุทธิ์แห่งอาชีวะ (๔) ปัจจยสันนิสสิตศีล ศีลที่เกี่ยวกับการพิจารณาในการใช้สอยปัจจัย ๔ (อง.ติก.อ. ๒/๙๔/๒๔๘)

^{๑๐๑} ความเป็นคนทุศีล ในที่นี้หมายถึงการประพฤติดล่่วงละเมิดเบญจศีลมีปามาติบาตเป็นต้น (อง.ติก.ฎีกา
๒/๙๔/๒๔๘)

^{๑๐๒} อาสวะ หมายถึงอาสวะ ๔ คือ กามาสวะ ภวาสวะ ภิญฺฐาสวะ และ อวิชชาสวะ (อง.ติก.อ. ๒/๙๔/
๒๔๘).

^{๑๐๓} ธรรมที่เป็นสาระ ในที่นี้หมายถึงศีล สมาธิ และปัญญา (อง.ติก.อ. ๒/๙๔/๒๔๘).

^{๑๐๔} ดูรายละเอียดใน อก.ทุก.อ. (ไทย) ๒๐/๔๔/๓๗๒.

๑) การสำรวมอินทรีย์ ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ

๒) ระวังไม่ให้กิเลสครอบงำใจในเวลารับรู้อารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง ๖

การรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์ คือ อย่าทำผิดศีล ถ้ามีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น คือ ทำผิดศีล ก็ควรเริ่มต้นกำหนดเวลาให้พอเหมาะในการรับศีลใหม่ แล้วตั้งใจรักษาอย่าให้มีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นอีก ถ้าเป็นไปได้ เพื่อเป็นการเริ่มต้นใหม่และทำให้จิตใจไม่ต้องมัวหมองหรือเศร้าหมองกับข้อผิดพลาดที่ผ่านมาแล้ว การเริ่มต้นรักษาศีลใหม่อีกครั้งนั้น ถือเป็นการสังวรระวัง คือปหานะ (การละ) ไม่กลับไปประพฤตินิสัยที่ไม่ดีที่ผิดศีลหรือทุศีล ถ้าเป็นบรรพชิต เรียกว่าสลวิบัติ (เสียศีล) จนถึงขั้นที่อาการที่จะต้องอาบัติ

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ผู้มีศีล ๕ บริสุทธิ์ โดยการรักษาศีลทั้ง ๕ ข้อ ให้บริสุทธิ์ ย่อมเป็นพื้นฐานทางจิตใจที่สำคัญที่จะส่งเสริมให้ก้าวหน้าขึ้นในการประพฤติชอบทางกายและวาจา ปฏิบัติตนเป็นคนดี รักษากายวาจาให้เรียบร้อย เป็นผู้มีระเบียบวินัย ควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนโดยละเว้นความชั่วทั้งปวง จนมีการพัฒนาการเจริญสมาธิภาวนาให้สูงขึ้น จนเกิดปัญญา สามารถรู้เท่าทันความจริง ทำให้กิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง เบาบางลง เมื่อไม่มีความโลภ โกรธ หลง ในจิตใจแล้วก็ย่อมก่อให้เกิดความไม่ย่อภาค ไม่ลุ่มหลง ในสิ่งที่มีโทษของตน มีความตรงไปตรงมา ไม่ลวงละโมภโลภมากอยากได้อะไรก็มีไม่สิ้นสุดจนต้องกระทำผิด คดโกงสิ่งของที่มีโทษของตน จนก่อให้เกิดความไม่เชื่อตรงเกิดขึ้น

ธรรม ๕ (เบญจธรรม) หมายถึง ธรรมอันดีงาม ๕ อย่าง คุณธรรม ๕ ประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาศีล ๕^{๑๐๕} ซึ่งผู้มีความเชื่อตรงพึงมีไว้ประจำใจ ดังนี้

๑. เมตตาและกรุณา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความคิดช่วยให้พ้นทุกข์ ซึ่งคู่กับศีลข้อที่ ๑

๒. สัมมาอาชีวะ คือ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต หรือ “ทาน” คือ การแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งคู่กับศีลข้อที่ ๒

๓. กามสังวร คือ ความสังวรในกาม ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส หรือ “สทาร์สันโดษ” คือ ความพอใจด้วยภรรยาของตน ซึ่งคู่กับศีลข้อที่ ๓

๔. สัจจะ คือ ความสัตย์ ความเชื่อตรง ซึ่งคู่กับศีลข้อที่ ๔

๕. สติสัมปชัญญะ คือ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท หรือ “อัปปมาทะ” คือ ความไม่ประมาท ซึ่งคู่กับศีลข้อที่ ๕^{๑๐๖}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสผู้มีศีลและผู้ทุศีลไว้ดังนี้ ว่า
ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏ

^{๑๐๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕.

^{๑๐๖} ดูรายละเอียดใน อ.ท.อ. (ไทย) ๒๐/๔๔/๓๗๒., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

อยู่ในโลก บุคคล ๔ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลเหมือนนอสุร มีบิรवारเหมือนนอสุร
๒. บุคคลเหมือนนอสุร มีบิรवारเหมือนเทวดา
๓. บุคคลเหมือนเทวดา มีบิรवारเหมือนนอสุร
๔. บุคคลเหมือนเทวดา มีบิรवारเหมือนเทวดา

บุคคลเหมือนนอสุร มีบิรवारเหมือนนอสุร เป็นอย่างไรคือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม แม้พวกพ้องของเขาก็เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม บุคคลเหมือนนอสุร มีบิรवारเหมือนนอสุร เป็นอย่างนี้แล บุคคลเหมือนนอสุร มีบิรवारเหมือนเทวดา เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม แต่พวกพ้องของเขาเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม บุคคลเหมือนนอสุร มีบิรवारเหมือนเทวดา เป็นอย่างนี้แล

บุคคลเหมือนเทวดา มีบิรवारเหมือนนอสุร เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แต่พวกพ้องของเขา เป็นผู้ ทุศีล มีธรรมเลวทราม บุคคลเหมือนเทวดา มีบิรवारเหมือนนอสุร เป็นอย่างนี้แล

บุคคลเหมือนเทวดา มีบิรवारเหมือนเทวดา เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แม้พวกพ้องของเขาเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม บุคคลเหมือนเทวดา มีบิรवारเหมือนเทวดา เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก^{๑๐๗}

สรุปได้ว่า ศีล ๕ เป็นข้อดเว้น เป็นข้อปฏิบัติ การศึกษาจนปัญญาแตกฉานในเรื่องนี้ ช่วยให้ประหยัดเวลา ผู้ปฏิบัติธรรมเพียงแต่ทำหน้าที่ต่อยอดความรู้ให้มากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นการศึกษาพระปริยัติสัทธรรม^{๑๐๘} ได้อย่างลึกซึ้ง จึงเป็นข้อดีประการสำคัญของพุทธบริษัททั้งหลาย ไม่ควรละเลยอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบัน การจัดสรรและการบริหารจัดการเวลาเพื่อการศึกษาพระธรรมนั้น เป็นการวางแผนเตรียมการที่ฉลาดและรอบคอบด้วยความไม่ประมาท แต่ต้องลงมือปฏิบัติจริงด้วยด้วยหัวใจที่ซื่อตรงต่อตนเองด้วย และมีวินัยต่อการประพฤติปฏิบัติเข้าถึงความรู้ ด้วยปัญญา อย่างแจ่มแจ้งด้วยตนเอง

คำสมาทาน ศีล ๕ มีดังนี้ คือ

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทัง สะมาทิยามิ (ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง และใช้คนอื่นให้ฆ่า)
๒. อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทัง สะมาทิยามิ (ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์ด้วยตนเอง และใช้คนอื่นให้ลัก)
๓. กาเมสุมิฉฉา จารา เวรมณี สิกขาปทัง สะมาทิยามิ (ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท

^{๑๐๗} ดูรายละเอียดใน อง. จตุกก.อ. (ไทย) ๒๑/๙๑/๑๓๔.

^{๑๐๘} ธรรมของสัตบุรุษมี สัทธรรม ๓ อย่าง คือ ๑. ปริยัติสัทธรรม สัทธรรมคือสิ่งที่ฟังเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์ ๒. ปฏิบัติสัทธรรม สัทธรรมคือสิ่งที่ฟังปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขา ๓. ปฏิเวธสัทธรรม สัทธรรมคือผลที่ฟังบรรลุ ได้แก่ มรรคผล และนิพพาน, สัทธรรม ๗ คือ ๑. ศรัทธา ๒. หิริ ๓. โอตตัปปะ ๔. พาหุสัจจะ ๕. วิริยารัมภะ ๖. สติ ๗. ปัญญา., ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๓/๒๕๒.

คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดะเมิดในทางประเวณี)

๔. มุสาวาทา เวรมณี สิกขาปทัง สะมาทียามิ (ข้าพเจ้าขอสมათานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการพุดบด)

๕. สุราเมรยชูปมาทภูฐานา เวรมณี สิกขาปทัง สะมาทียามิ (ข้าพเจ้าขอสมათานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท)

ถ้านักเรียนทุกคนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ดำรงตนครองตนอยู่ด้วยการรักษาศีล ๕ ในสังคมนั้นย่อมมีแต่ความสงบสุข ย่อมไม่มีความทุกข์เดือดร้อนกายใจเกิดขึ้น ดังนั้นศีลจึงเป็นกำลัง ไม่มีที่เปรียบ ศีลเป็นอาวุธสูงสุด ศีลเป็นเครื่องประดับอย่างประเสริฐสุด ศีลเป็นเกราะอย่าง อัจฉริยะ^{๑๐๙} ศีลเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ การทำให้ ศีลบริสุทธิ์นั้น คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นการสำรวจความประพฤติที่แสดงออกใน ๓ ด้าน ได้แก่ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ซึ่งประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถที่จะทำให้จิตสงบได้ง่าย ดังที่ปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายโดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ

๑. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
๓. เพื่อข่มบุคคลผู้เกียวก
๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแนะนำให้รักษาศีล แต่ไม่ทรงบังคับใคร เมื่อใครมีใจศรัทธา ก็ต้องคิดเว้นให้เป็นวิริตด้วยตนเอง จึงมีธรรมเนียมต้องขอศีลเสียก่อน พระจึงให้ศีลแก่ผู้ขอ ผู้ที่จะนับถือพระพุทธศาสนาก็ต้องแสดงประกาศตนเองตามจิตใจศรัทธาของตน นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงให้ปฏิบัติขัดขวางกับทางบ้านเมือง เช่นผู้ที่มาบวชก็ต้องได้รับอนุญาตจากมารดาบิดา ถ้าเป็นข้าราชการก็ต้องได้รับอนุญาตให้ลาบวชได้ เพราะทุกๆ คนต่างต้องมีสังกัด มนุษย์เราแต่ละคนต่างก็มีหน้าที่ และมีหน้าที่หลายๆ อย่าง หลายด้าน^{๑๑๐} รู้จักหน้าที่ของตนดี ปฏิบัติให้เหมาะสมแก่หน้าที่ ก็จะรักษาไว้ได้ทั้งบ้าน ทั้งเมือง ทั้งศาสนาทั้งตนเอง ทั้งผู้อื่น สามารถรักษาปกติภาพซึ่งเป็นศีลตามวัตถุประสงค์ และรักษาปกติสุขซึ่งเป็นอานิสงส์ของศีล ผู้มีศีลได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์โดยธรรม คนที่ไม่มี

^{๑๐๙} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), **ฝึกใจ**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗), หน้า ๙๕.

^{๑๑๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), **มนุษย์ธรรม**, หน้า ๘-๙.

โอดัปะ ไม่รู้จักผิดชอบ ประพฤติตนต่ำทรามควรจะเป็นมนุษย์ได้อย่างไร การปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลในธรรม อยู่ในระเบียบ อาจอึดอัดลำบากในขั้นแรก เมื่อทำงานเป็นปกติแล้ว ก็จักมีความสุข ทำตนให้อยู่ในศีลก็เหมือนกัน อาจอึดอัดในทีแรก เมื่อเป็นปกติแล้วจักมีความสุข ความเป็นปกตินี้แหละเป็นตัวศีลทำงานเป็นปกตินิสัยได้ก็ยิ่งดี เป็นศีลนิสัยไปทีเดียว เมื่อศีล ๕ กลับมาเข้มแข็งในวิถีชีวิตของคนไทยและสังคมไทยแล้ว คนไทยจะกลายเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการดำเนินชีวิตไปสู่ความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตหน้าที่การงานความสุขก็ย่อมเบิกบานขึ้นในจิตใจ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้แผ่เมตตาความปรารถนาสุขให้กว้างออกไป คนมีใจเมตตาจักไม่อึดอัดเพราะศีล เพราะใจย่อมวิริตังคเวณด้วยอำนาจเมตตาเป็นปกติภาพ เป็นปกติสุข^{๑๑๑}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ศีลนั้นเป็นข้อวัตรปฏิบัติเพื่อให้มีชีวิตที่ดำรงด้วยการประพฤติปฏิบัติตนและแสดงออกทางกาย วาจา และใจ เป็นผู้คิดดี พูดดี ทำดี เมื่อเราเป็นผู้ประพฤติดีย่อมทำให้ชีวิตเป็นสุข ทั้งนี้ผู้ที่หมั่นอบรมศีลให้มีในกายในตนที่สำคัญก็เพื่อเกิดความตั้งมั่นแห่งจิต ไม่วอกแวก ไม่วู่วาม ด้วยว่าศีลนั้นเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดสมาธิโดยง่าย ฉะนั้นผู้ที่มีศีล มีสมาธิที่ตั้งมั่นจะคิดอ่านทำอะไรก็สำเร็จได้โดยง่าย ต่างกับผู้ไม่มีศีลทำอะไรก็ไม่สำเร็จ เพราะยังมีความทุกข์กังวลกับเรื่องที่ไม่ควรทำไม่ได้ไว้ ทำให้จิตใจวุ่นววนกระสับกระส่ายและเป็นทุกข์ จึงทำให้ไม่มีสมาธิในการทำกิจการงาน จึงทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต

๒.๒.๑.๒ สมาธิ : ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เป็นผู้ที่มีจิตใจที่ดำรง

สมาธิ เป็นขบวนการฝึกอบรมจิตสำนึก หรือพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิต จนเกิดสมาธิ^{๑๑๒} เพื่อให้เกิดความเพียรชอบ การระลึกชอบและมีจิตสำนึกที่ชอบ เป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีการพัฒนาความสำนึก เพื่อความสมดุลทั้งจิตและกาย เป็นขบวนการเกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยประสิทธิภาพสูงสุด^{๑๑๓}

สมาธิ คือจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่ นิ่ง เป็นจิตที่สงบ เป็นจิตที่บริสุทธิ์สมควรแก่การทำงาน เป็นการบังคับจิตใจของตนเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส ปราศจากความเศร้าหมอง เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้นได้น้อมจิตไปเพื่ออุปพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังขวิภูฏกัปบ้าง ตลอดวิวิภูฏกัปบ้าง ตลอดสังขวิภูฏกัปและวิวิภูฏกัปบ้าง หลายกัปว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้นๆ จุตติจากภพโน้นก็ไปเกิดในภพโน้น มีชื่อ มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่าง

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔-๙๕.

^{๑๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ (๑,๒๔๒ หน้า) , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.), หน้า ๔๗๖.

^{๑๑๓} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/368810> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘].

นั้นๆ จุตติจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้ เราระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้ พราหมณ์ เราได้บรรลุวิชาที่ ๑ ในยามแรกแห่งราตรี ความมืดมิดคือ อวิชชา เรากำจัดได้แล้ว แสงสว่างคือวิชาได้เกิดขึ้นแก่เรา เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ^{๑๑๔}

พระพุทธองค์ตรัสถึงประสบการณ์ของพระองค์เองว่า

ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อก่อนเราเป็นโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ โดยมากก็อยู่ด้วยวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่) นี้ เมื่อเราอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ กายก็ไม่ลำบาก จักขุก็ไม่ลำบาก และจิตของเราก็อหฤตพญจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ หากภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงหวังว่า แม้กายของเราไม่พึงลำบาก จักขุของเราไม่พึงลำบาก และจิตของเราพึงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น ก็พึงมนสิการ อานาปานสติสมาธินี้แลให้^{๑๑๕}

บุคคลที่เจริญสมาธิ ทำให้มาก จะเป็นไปเพื่อความดับทุกข์ เป็นอานิสงค์ต่อการพัฒนาจิตสู่การหลุดพ้น เป็นพุทธวิธีแห่งการดับทุกข์ทั้งปวง การเจริญสมาธิภาวนาเป็นกระบวนการสะสมประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรม และกลายเป็นอุปนิสัยและปัจจัยที่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติจริงบรรลุธรรมแห่งความตรัสรู้ได้ในอนาคต ไม่ต้องรอจนแก่จนเฒ่า เพราะในสมัยนั้นร่างกายไม่พร้อมที่จะเจริญสมาธิภาวนาได้ดี ต้องเผชิญกับสังขารมาร เนื่องด้วยความอ่อนแอ เจ็บป่วย จากโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ซึ่งก็เป็นทุกข์ข้อรังสัจอย่างหนึ่ง ดังนั้นไม่ควรประมาทกับชีวิต เพราะความประมาทในครั้งนี้ เป็นเหตุปัจจัยถึงความล้มเหลวในชาติภพนี้ ถ้าจะเกิดใหม่อีก จะแน่ใจได้อย่างไรว่าจะมาเกิดเป็นมนุษย์อีก การอาศัยร่างกายมนุษย์ที่เป็นขันธ ๕ ในชาติภพนี้ คือ สะพานเชื่อมโยงสำคัญที่จะทำให้สามารถเปลี่ยนภพภูมิ เพื่อเข้าสู่ความเป็นอริยบุคคลได้ ดังนั้นเราฐานะที่ได้เกิดเป็นมนุษย์ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีใจสูงพึงสะสมบุญไว้เป็นเสบียงเพื่อการเดินทางในภพภูมิหน้าด้วยการเจริญสติ ไม่ประมาทกับมฤตยูแห่งความตายที่ไม่สามารถบอกได้ว่าจะละจากสังขารนี้เมื่อใด เฉกเช่นคำถามที่เกิดสงสัยในใจผู้ตั้งใจประพฤติธรรมปฏิบัติดีหวังที่จะหลุดพ้นทำจิตบริสุทธิ์ญาณทัสสนะบริสุทธิ์อาจหาไม่ได้เลยในชาตินี้

การมีจิตใจที่เข้มแข็ง สงบ ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่หวั่นไหว มีสมาธิ และรู้จักไตร่ตรองความคิดให้ถูกต้อง มีความอึดใจ จิตใจผ่องแผ้ว เสมือนน้ำที่ไม่ถูกกวนหรือเขย่าให้กระเพื่อม สงบ นิ่ง ราบเรียบเป็นอิสระ ผงฝุ่นต่างๆ ก็นอนกัน หายชุ่น น้ำก็ใส เมื่อน้ำใส ก็มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจน จิตเมื่อได้รับการฝึกในขั้นที่สูงขึ้นไปถึงขั้นเกิดญาณรู้แจ้งเห็นจริง จนกำจัดอาสวกิเลสได้นั้นก็ยิ่งต้องการจิตที่สงบ นิ่งเป็นสมาธิมากเท่านั้น จนผ่องใส มีสมาธิแน่วแนวยิ่งขึ้นไปอีก ถึงขนาดระงับการรับรู้ทางอายตนะต่างๆ ได้หมด เหลืออารมณ์ที่กำหนดไว้ทำการเพียงอย่างเดียว เพื่อกำจัดกวาดล้างตะกอนที่นอนกันไม่ให้มีความขุ่นอีกต่อไป

ผู้วิจัยสรุปได้ว่าสมาธิ เป็นขบวนการฝึกอบรมจิต พัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิตจนเกิดสมาธิ เพื่อให้เกิดความเพียร ระลึกรู้ถึงสิ่งที่ต้องทำด้วยจิตสำนึกที่ดี สมาธิเป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีการพัฒนาความสำนึกเพื่อความสมดุลทั้งจิตและกาย ให้มีความสงบอยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์

^{๑๑๔} ดุละเอียตใน วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๒/๖.

^{๑๑๕} ดุละเอียตใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๘๔/๔๖๑.

ในกิจการงานตามที่ต้องการมากที่สุด ดังนั้นการฝึกจิตให้เป็นสมาธิจึงเป็นสิ่งที่พึงศึกษาเรียนรู้ ด้วยมุ่งไปสู่เป้าหมายเพื่อความสำเร็จของหน้าที่ กิจการงานที่ทำ เพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดคุณประโยชน์แก่ตนเองต่อไปจนสามารถละโลก โกรธ หลง จนถึงขั้นสูงสุด คือ พระนิพพาน

๒.๒.๑.๓ ปัญญา : ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ที่ต้งามและรู้ตามความเป็นจริง

ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้, ความรู้ทั่ว, ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด ^{๑๑๖} ปัญญาเป็น ขบวนการทางความรู้ เป็นวิธีการอบรมศึกษาเพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมี ทักษะ ความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกต้อง ไม่หลงผิด มีความดำริตรองที่ชอบ รู้เข้าใจมองเห็นตามสภาวะที่เป็นจริง ทำให้ระงับความเข้าใจผิดว่าเป็นสัตว์บุคคลเสียได้ ^{๑๑๗} ปัญญาเป็นตัวควบคุมกำหนดการรับรู้ เข้าสู่ชีวิต

ปัญญา หมายถึง การฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง คนเราตามปกติไม่สามารถรู้อะไรๆ ให้ถูกต้องตามที่มันเป็นจริงได้ คือมันถูกแต่เพียงตามที่เราเข้าใจเอาเองหรือตามโลกสมมุติ มันจึงไม่ใช่ตามความจริง พุทธศาสนา เรียกว่า ปัญญาศึกษา ได้ฝึกฝนอบรมให้เกิดความเข้าใจ ให้เห็นแจ้งในสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นจริง โดยสมบูรณ์จนสามารถหลุดพ้นได้ด้วยปัญญา ^{๑๑๘}

การพิจารณารู้เห็นด้วยปัญญาในการหยั่งรู้อิณจาลักษณะ - ทุกขลักษณะ - อนัตต ลักษณะแห่งพระไตรลักษณ์ที่ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็น ธรรมดา ถ้าเราจะคิดไปตามแนวของเหตุผล ทำการวินิจฉัยลักษณะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาสัก เท่าไรก็ตาม ก็ได้แค่ความเข้าใจ ไม่มีทางให้เกิดความสดตงเวชได้ ไม่มีทางให้เกิดความเบื่อหน่ายใน สิ่งทั้งหลายในโลกได้ ให้เข้าใจว่ากิริยาอาการที่จิตใจเบื่อหน่าย คลายความอยากจากสิ่งที่เคยหลงรัก นั้นแหละคือตัวความเห็นแจ้งในที่นี้ หลักธรรมได้บัญญัติไว้ชัดเจนทีเดียวว่า ถ้าเห็นแจ้งจริงๆ ก็ต้อง เบื่อหน่ายจริงๆ จะไปหยุดอยู่เพียงแค่เห็นแจ้งนั้นไม่ได้ ความเบื่อหน่ายคลายความอยากในสิ่งนั้น จะต้องเกิดตามขึ้นมาทันคว้นอย่างแยกกันไม่ได้ สามารถบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยปัญญา ไม่ใช่บริสุทธิ์ ได้ด้วยศีลด้วยสมาธิ แต่บริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา เพราะทำให้หลุดออกมาจากสิ่งทั้งปวง การไม่หลุดก็คือ มีความไม่บริสุทธิ์สกปรกมีดมัวเร้าร้อน เมื่อหลุดก็จะมีคามบริสุทธิ์สะอาด สว่างไสว แจ่มแจ้งและ สงบเย็น เป็นผลของปัญญาหรือเป็นลักษณะอาการที่แสดงว่า ปัญญาได้เข้าปฏิบัติหน้าที่ของมันถึง ที่สุดแล้ว

^{๑๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓๓.

^{๑๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ (๑,๒๕๒ หน้า) , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.), หน้า ๔๗๗.

^{๑๑๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, หน้า ๗๓๓.

ดังนั้น การที่เราได้กำหนดพิจารณาสิกขาข้อที่ ๓ คือปัญญานี้ให้ดีๆ ว่ามันมีอยู่อย่างไรและเป็นของสูงสุดเพียงไร ปัญญาในทางพระพุทธศาสนาก็คือ ปัญญาที่ถอนตนออกมาเสียจากสิ่งทั้งปวง โดยการทำลายอุปาทาน ๔ ประการ เสียได้หมดสิ้น ความยึดติดทั้ง ๔ นั้นเป็นเหมือนกับเชือกที่ผูกมัดล่ามเราไว้ ปัญญาเป็นเสมือนมีดที่จะตัดสิ่งเหล่านั้นให้ขาดไปจนไม่มีอะไรเป็นเครื่องผูกมัดเราไว้ให้ติดอยู่กับสิ่งต่างๆ ได้อีกต่อไป จะเห็นว่าหลักทั้ง ๓ ข้อนี้ ต้องการจะแก้ปัญหาดังๆ ที่เป็นความทุกข์ของมนุษย์จริงๆ การปฏิบัติในทางปัญญา เป็นสิกขาข้อสุดท้ายเพื่อตัดความยึดมั่นทั้ง ๔ ประการ ปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวง ไม่ผูกพันเป็นทาส หรือตกอยู่ในอำนาจของสิ่งทั้งปวง

ในพุทธศาสนานั้นได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิกับปัญญา คือ ต้องมีสมาธิจึงจะมีปัญญา ต้องมีปัญญาก็จะมีสมาธิ ในการที่จะให้เกิดสมาธิ ยิ่งไปกว่าสมาธิตามธรรมดาตินั้นต้องอาศัยการต่างๆ ของจิต ที่จะบังคับมันอย่างไร จึงจะเกิดเป็นสมาธิขึ้นมาได้ ดังนั้นคนมีปัญญาก็จะสามารถมีสมาธิมากขึ้นได้ตามลำดับ เมื่อมีสมาธิมากขึ้น ปัญญาก็ยิ่งมีกำลังมากขึ้นตามกำลังเสริมซึ่งกันและกันไปในตัว ถ้ามีปัญญาแล้ว ก็จะต้องมีความเห็นแจ้ง และมีผลเป็นความรู้สึกเบื่อหน่าย สลด สังเวช ถอยหลังออกมาจากสิ่งทั้งปวงที่เคยหลงรักหลงยึดถือ ถ้ายังเข้าไปหาสิ่งทั้งปวงด้วยความหลงรัก ด้วยความยึดถือ ด้วยความหลงใหลแล้วไม่ใช่เป็นปัญญาของพระพุทธศาสนา การมีจิตใจ ถอยห่าง ออกจากการที่เคยตกเป็นทาสของสิ่งทั้งปวงมาเป็นจิตที่อิสระ เบื่อหน่ายคลายความอยาก จากสิ่งทั้งปวงภายนอกจะเป็นอย่างไร ยังคงเป็นไปตามเหตุผลตามความเหมาะสม แต่ภายในจิตใจนั้นย่อมเป็นอิสระ ไม่เป็นทาสของสิ่งใดอย่างแต่ก่อนอีกต่อไป นี่คือ อานิสงส์ของปัญญา เรียกว่า "วิมุตติ"^{๑๑๙} หมายความว่า หลุดพ้นจากการเป็นทาสของสิ่งทั้งปวง โดยเฉพาะทาสของสิ่งที่เรารัก

ปัญญากับสมาธิ จะต้องเกี่ยวข้องกันเสมอไป อาการที่ปัญญาอาศัยสมาธินั้นบางทีเรามองไม่เห็นเลย เช่น เวลาที่เจียบสงัดเย็นสบายไม่มีอะไรรบกวนใจ จิตเป็นสมาธิสดชื่นดี เราก็คิดอะไรๆ ที่เป็นคำตอบของปัญหา ซึ่งติดค้างอยู่ในใจได้ เป็นต้น

แต่ในพุทธศาสนานั้น ได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิกับปัญญา ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก คือ ต้องมีสมาธิจึงจะมีปัญญา ต้องมีปัญญาก็จะมีสมาธิ ข้อนี้เป็นเพราะ ในการที่จะให้เกิดสมาธิ ยิ่งไปกว่าสมาธิตามธรรมดาตินั้น มันต้องอาศัยการต่างๆ ของจิตที่จะบังคับมันอย่างไร จึงจะเกิดเป็นสมาธิขึ้นมาได้ ฉะนั้น คนมีปัญญาก็จะสามารถมีสมาธิมากขึ้นได้ตามลำดับ เมื่อมีสมาธิมากขึ้น ปัญญาก็ยิ่งมีกำลังมากขึ้นตามกำลังเสริมซึ่งกันและกันไปในตัว

ถ้ามีปัญญาแล้ว ก็จะต้องมีความเห็นแจ้ง และมีผลเป็นความรู้สึกเบื่อหน่ายสลดสังเวช ถอยหลังออกมาจากสิ่งทั้งปวงที่เคยหลงรักหลงยึดถือ ถ้ายังเข้าไปหาสิ่งทั้งปวงด้วยความหลงรัก ด้วยความยึดถือ ด้วยความหลงใหลแล้วไม่ใช่เป็นปัญญาของพระพุทธศาสนา ที่ว่าชะงักหรือถอยหลังนี้ ไม่ใช่ทางกิริยาอาการ เช่นจะต้องจับสิ่งนั้น สิ่งนี้ขวางกั้นหรือทุบตีให้แตกหัก หรือว่าวิ่งหนีเข้าป่าไปอย่างนั้นไม่ได้ แต่หมายถึงชะงักถอยหลัง ด้วยจิตใจโดยเฉพาะ คือมีจิตใจถอยห่าง ออกจากการที่เคยตกเป็นทาสของสิ่งทั้งปวงมาเป็นจิตที่อิสระ

ปัญญาในทางพุทธศาสนา ต้องเป็นการรู้แจ้งเห็นแจ้งด้วยน้ำใสใจจริง ด้วยการผ่านผจญสิ่งนั้นๆ มาแล้ว โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง (spiritual-Experience) เป็นการประจักษ์แจ้งจนฝังใจแน่นไม่อาจ

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔.

ลืมนั่นได้ เพราะฉะนั้นการพิจารณาในทางปัญญาตามสิกขาข้อนี้จึงต้องใช้สิ่งต่างๆ ที่ผ่านมาแล้วในชีวิตตนเองเป็นเครื่องพิจารณาหรืออย่างน้อยก็ต้องเป็นเรื่องที่มีน้ำหนักมากพอที่จะทำให้ใจของเราเกิดความรู้สึกสลดสังเวช เปื้อนหนอยในสิ่งทั้งหลาย ที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนเหล่านั้นได้จริง แม้ทุกข์ก็เห็นคุณค่าและใช้ประโยชน์ได้ เมื่อมองอย่างกว้างๆ ทำให้เกิดความคิดว่า ความรู้ความเข้าใจ หรือความหยั่งรู้หยั่งเห็นที่จะแจ่มแจ้งชัดเจนและลึกซึ้ง ถึงขั้นเปลี่ยนแปลงพื้นจิตของคนได้ กำจัดกิเลส เปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพได้นั้น จะต้องเป็นประสบการณ์ภายในชนิดเต็มทั่วทั้งจิตทั้งใจ หรือโพล่งทั้งชีวิตทีเดียว คนมีปัญญาย่อมประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง^{๑๒๐}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การนำหลักไตรสิกขา ไปปลูกฝังแก่นักเรียนเพื่อนำไปเป็นแนวทางพัฒนาการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ในส่วนของศีลเป็นการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา โดยใช้เป็นฐานของสมาธิ ผู้มีศีลมั่นคง นำไปสู่การมีสมาธิมั่นคง เป็นการฝึกสมรรถภาพของจิตให้มีพลังให้เข้มแข็งต่อสู้กับกิเลสฝ่ายต่ำได้ ผู้มีสมาธิตั้งมั่น นำไปสู่การมีปัญญา ไม่หวั่นไหว มีความมั่นคงสามารถพัฒนาจนเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ เกิดความรู้ความเข้าใจ ในสิ่งทั้งหลาย มีความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง จนถึงความหลุดพ้นมีจิตเป็นอิสระ สงบ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ สำหรับการปลูกฝังความซื่อตรงแก่นักเรียนนั้น ผู้วิจัยได้ใช้หลักไตรสิกขาปลูกฝังและพัฒนาเพื่อให้เกิดความซื่อตรงโดยการปฏิบัติประพฤติตรง ในเรื่องของศีล สมาธิ และปัญญา เมื่อนักเรียนเป็นผู้มีศีล ก็ย่อมไม่ลวงละเมิดในของที่มีใช้ของตนเองและของผู้อื่น จิตไม่คิดระวางไปในทางชั่วทางต่ำ ทำให้จิตใจมีสมาธิมากขึ้น เมื่อจิตเป็นสมาธิมากขึ้นแล้วก็ย่อมก่อให้เกิดปัญญาในการรู้คิด ทำ และแก้ปัญหาได้ด้วยปัญญาในที่สุด

๒.๒.๒ หลักกุศลกรรมบถ ๑๐

ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติชอบเป็นผู้ที่มีศีล มีสมาธิ และปัญญา ย่อมแสดงออกอย่างตรงไปตรงมาทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ตามหลักกุศลกรรมบถ ซึ่งหลักกรรม เป็นหลักคำสอนที่สำคัญข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนเรา พระพุทธองค์ทรงสอนถึงสังขารมรรคาว่า "กมฺมฺนา วตฺตตี โลโก"^{๑๒๑} แปลว่า "สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม"^{๑๒๒} ความเป็นไปของสัตว์ ไม่ว่าจะดี ชั่ว สำเร็จ ล้มเหลว ร้องไห้ ดีใจ ล้วนเป็นไปตามกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ คำว่า "กรรม" เป็นคำกลางๆ ไม่ได้สะท้อนของความดี หรือเลว

เมื่อใดทำดี เราเรียกว่า กุศลกรรม^{๑๒๓} ทำไม่ดีจึงเรียกว่า อกุศลกรรม^{๑๒๔} กรรมจึงเป็นเหมือนเงาที่ติดตามผู้กระทำไปทุกวินาทีของการก้าวเดิน ผู้ทำผิดพลาดจึงควรมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ

^{๑๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) , พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ (๑,๒๔๒ หน้า) , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.), หน้า ๓๗๐.

^{๑๒๑} พระมหาวิจิตรวชิรเมธี, หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : แม็ค, ๒๕๕๓.), หน้า ๔๓.

^{๑๒๒} ดุราลัยเถียรใน วิมพา. (ไทย) ๑/๑๓/๗.

^{๑๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๐.

^{๑๒๔} อ้างแล้ว.

ต่อการกระทำของตัวเองตามสมควรแก่เหตุ โดยไม่จำเป็นต้องอึดอัดหรือตีโพยตีพาย เมื่อกล้าทำกรรมก็ต้องกล้ารับกรรม กรรมจึงเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีหรือผลชั่วทางศีลธรรม หลักกรรมหรือกฎแห่งกรรม “การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” กรรมจะให้ผลเป็นความดีหรือความชั่วนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น กรรมดี เป็นข้อดีที่ช่วยให้กรรมปรากฏผลดียิ่งขึ้น กรรมชั่ว เป็นข้อบกพร่อง ข้อเสียซึ่งไม่อำนวยให้กรรมปรากฏผลดีแต่กลับทำให้ปรากฏผลชั่ว

กรรมในพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ กุศลกรรม และ อกุศลกรรม คำว่า กุศลกรรม มาจากคำว่า กุศล แปลว่า ฉลาด ดี กับคำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ กุศลกรรม จึงแปลว่า การกระทำที่เป็นความฉลาด การกระทำที่เป็นความดี^{๑๒๕}

กุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง ทางทำความดี หรือกรรมดีที่เป็นทางนำไปสู่ความสุข เป็นการทำความดีทำสิ่งที่เหมาะสม ผลแห่งกรรมดีจะตกแก่ตน แก่ผู้อื่นหรือแก่สังคม ตามหลักทางพระพุทธศาสนา ถือว่าใจเป็นใหญ่ที่สุด ใจเป็นสิ่งที่จะบังคับกายและวาจาให้กระทำหรือไม่กระทำการใดๆ ได้ ใจจึงเป็นตัวควบคุมให้คนประกอบกิจที่เป็นกุศล ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เพราะความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้นเหตุแห่งการทำให้ไม่เป็นกุศลทั้งหลาย หากขจัดเหตุทั้ง ๓ ประการนี้ได้ จะทำการสิ่งใดย่อมเป็นกุศลทั้งสิ้น เพราะเป็นการกระทำที่อยู่บนพื้นฐานของ การรู้จักข่มใจให้ ไม่กระทำความชั่ว

การประพฤติตรงตามหลักกุศลกรรมบถนั้นแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มตามทางกระทำ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ^{๑๒๖}

๒.๒.๒.๑ การกระทำดีทางกาย (กายกรรม)

กระทำดีหลายอย่าง เช่น

- ไม่เบียดเบียนชีวิต ร่างกายของผู้อื่น มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข
- ไม่ทำความผิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่น มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข
- ไม่ทำความผิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่น เช่น ไม่ขโมย ฉ้อโกง หลอกหลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่น
- ไม่ทำความผิดทางเพศ เช่น ไม่นอกใจคู่ครองของตน ไม่ประพฤติหรือแสดงอนาจาร ไม่ข่มขืนชำเราหญิง เป็นต้น

๒.๒.๒.๒ การกระทำดีทางวาจา (วจีกรรม)

ได้แก่ การพูดจริง ไม่พูดเท็จ พูดให้กำลังใจผู้ที่กำลังเดือดร้อน ไม่สบายใจ พูดไกล่เกลี่ยให้ผู้ที่ไม่เข้าใจได้เข้าใจกัน พูดคำสุภาพ และพูดแต่สิ่งที่มีสารประโยชน์

^{๑๒๕} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา ; <http://www.oknation.net/blog/changman> [๕ ธ.ค. ๒๕๕๘].

^{๑๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๔-๒๓๕.

๒.๒.๒.๓ การกระทำดีทางใจ (มโนกรรม)

ได้แก่ ไม่คิดโลภอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่คิดอาฆาตพยาบาทผู้อื่น คิดเห็นในทางที่ถูกที่ควร เช่น คิดถึงบุญคุณของพ่อแม่ ครูอาจารย์และผู้ที่เคยช่วยเหลือตนตลอดจนคิดช่วยให้สังคมมีความสุข

การกระทำดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นการกระทำที่เป็นความฉลาด เป็นความดี จึงเรียกว่ากุศลกรรม จึงจำเป็นต้องฝึกให้เกิดมีขึ้นในตนเอง ผู้ที่จะบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมจะต้องฝึกให้มีในตนอย่างเต็มที่ จึงจะทำงานได้ผลดี และเป็นคนที่ใครๆ หรือสังคมต้องการ ซึ่งผู้ที่สามารถประพฤติดี ประพฤติตรงได้ทั้งทางกาย วาจา และใจ ย่อมเป็นผู้ที่รู้จักอายชั่วกลัวบาป ไม่กล้าที่จะทำผิดศีลธรรมทั้งที่เกี่ยวข้องกับตนเองโดยตรงและผู้อื่นก็ตาม

การที่ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมคำสอนในเรื่อง กุศลกรรมบถ ๑๐ ไปปลูกฝังแก่นักเรียนด้วย เห็นว่าเป็นหลักธรรมที่มุ่งสอนให้กระทำแต่ความดี กระทำในสิ่งที่เป็นกุศลทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังให้นักเรียนได้มีการพัฒนาตนด้านความซื่อตรงประพฤติตนเป็นผู้มีศีลมีธรรม มีการพัฒนาตนทั้ง ๓ ทาง ทั้งในส่วนของกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมให้สะอาด กระทำในสิ่งที่เป็นกุศล ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ผู้ที่รู้จัก รู้พูด รู้ทำ ประพฤติดีมีศีลมีธรรม ย่อมมีปัญญาแยกแยะได้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก เช่น การละโมภโลภมาก คิดแย่งชิงสิ่งของที่ไม่ใช่ของตน การเบียดเบียนผู้อื่นเพื่อให้ตนได้ในสิ่งที่ต้องการ เป็นต้น ต้องมีความละอาย และใคร่ครวญได้ว่าเป็นสิ่งไม่ดีไม่ควรทำ ไม่กล้าที่จะทำผิดด้วยกลัวผลของบาปกรรมนั้นตามสนองในวันหนึ่ง

๒.๒.๓ หลักหิริโอตตปปะ

ผู้ที่มีความรู้จักพอ และสามารถฝึกฝนตนให้มีศีล สมาธิ จนเกิดปัญญา สามารถตระหนักถึงคุณธรรม เช่น หิริโอตตปปะ มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป มีความเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียนใคร มีปัญญารู้ว่า อะไรคือสิ่งที่ควรทำ เพื่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทำให้รู้สึกมีความละอายแก่ใจต่อการกระทำในสิ่งที่ไม่ดี คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนผู้อื่นน้อย ถ้าเข้าใจกฎแห่งกรรมก็จะไม่อยากทำความชั่ว ไม่อยากคดโกงใคร ไม่อยากทุจริตคอร์รัปชัน เพราะการไม่ซื่อสัตย์สุจริตแม้เพียงหนึ่งครั้ง ตัวเองจะต้องได้รับวิบากกรรมนั้นทั้งในชีวิตปัจจุบันและในชาติหน้า แม้ไม่มีใครเห็นก็จะไม่กล้าทำในเรื่องที่ไม่ดี เพราะรู้ว่าจะนำผลร้ายมาให้ตนเองในอนาคต จนข้ามภพข้ามชาติ จะไม่กล้าทำความชั่ว ซึ่งเป็นผลมาจากหิริโอตตปปะที่เกิดขึ้นในใจของผู้ที่มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีนั่นเอง

หิริโอตตปปะ หมายถึง ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป เป็นหลักที่คอยเตือนใจเมื่อเราจะทำบาปทั้งปวง^{๑๒๗}

^{๑๒๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, : ๒๕๔๙, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา ; <https://th.wikipedia.org> [๕ ธ.ค. ๒๕๕๙].

หิริโอตตปปะ มาจากคำว่า หิริ (ความละอาย) และโอตตปปะ (ความเกรงกลัว) รวมกันแล้ว หมายถึงความละอายและเกรงกลัวต่อบาป หลักธรรมและหลักการนี้จะคอยเป็นหลักกระตุ้นเตือนเมื่อเราจะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ไม่เป็นกุศล ถ้าเรามีหลักธรรมนี้อยู่ในใจ เราจะมีสำนึก และละการกระทำนั้นเสีย

หิริ^{๑๒๘} หมายถึง ความละอายต่อความชั่วของเรา ความละอายเมื่อตัวเรากำลังเดินไปสู่แนวทางที่ผิด เดินไปแนวทางเสื่อม หรือแม้กระทั่งความอายที่จิตใจของเราเองคิดหรือเข้าไปในทางที่ผิด คิดไปในทางอกุศล

โอตตปปะ^{๑๒๙} หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาปที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง กลัวเสียยิ่งกว่าเห็นสิ่งอันตรายใดๆ ความเกรงกลัวต่อบาปนี้เป็นความกลัวบาปที่เห็นด้วยใจ กลัวด้วยจิตใจภายในของตนเอง กลัวบาปนั้นๆ จะกลับมาหลอกหลอนและทิ่มแทงใจตน ดังนั้นคนที่มีโอตตปปะจะไม่ยอมทำบาปใดๆ เลย

๒.๒.๓.๑ หิริโอตตปปะในฐานะธรรมค้ำครองโลกค้ำครองตน

หิริ ความละอายแก่ใจ โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อผลของบาป หิริ คือ ความละอายแก่ใจในขณะกำลังจะทำชั่ว ทั้งทางกาย วาจา ใจ รู้สึกขยี้ใจไม่กล้าทำความชั่ว โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริต คิดเห็นภัยที่เกิดจากการทำความชั่ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ธรรมสำหรับค้ำครองโลก^{๑๓๐} เพราะยอมค้ำครองโลกให้อยู่กันด้วยความรักสามัคคี ไม่มีความอาฆาตพยาบาทปองร้ายกันและกัน ทำให้การเป็นอยู่ร่วมกัน มีความสงบสุขร่มเย็น นอกจากนี้ หิริโอตตปปะยังเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งห้ามปรามไม่ให้กล้าทำความชั่วลงได้ แม้มีโอกาสที่จะกระทำ เมื่อเข้าใจว่าการที่จะทำเป็นความชั่วแล้ว ก็รู้สึกละอาย หวาดหวั่นใจไม่อาจทำลง เพราะถือหิริโอตตปปะเป็นใหญ่ โลกจึงมีความสุขและตั้งอยู่ยั่งยืนสืบมา ดังนั้นผู้ที่เพียรกัลยาณมิตรจะต้องทำคุณธรรมข้อนี้ให้มีให้เป็นขึ้นมาในใจ เพราะในขณะทำหน้าที่กัลยาณมิตร จะทำให้เราสามารถพิชิตเป้าหมายได้อย่างงดงาม โดยไม่มีรอยแผลคือบาปอกุศลที่ทำให้นึกถึงแล้วระอาใจตนเอง

หิริโอตตปปะ บางครั้งเรียกว่า สุกกธรรม เพราะเป็นธรรมฝ่ายกุศลอันเปรียบด้วยสีขาวและเป็นไปเพื่อความผ่องแผ้วแห่งจิต บางครั้งเรียกว่า เทวธรรม เพราะเป็นธรรมทำบุคคลให้เป็นเทวดาหรือให้เป็นผู้รู้เรื่อง บุคคลเมื่อละจากโลกนี้แล้ว จะเข้าถึงความเป็นเทพในสวรรค์ต้องมีธรรม 2 ประการนี้อยู่ในใจ

การทำชั่วเหมือนการเดินทางตามกระแสน้ำเดินไปได้ง่าย ทุกคนพร้อมที่จะกระทำความชั่วต่างๆ ไปตามกระแสกิเลสอยู่แล้ว ถ้าไม่ควบคุมให้ดียอมตกเป็นทาสของกิเลสกระทำความชั่วต่างๆ ตามอำนาจของความอยากก็จะประสบทุกข์ในบัดนี้ไป

การทำดี เหมือนการเดินทางทวนกระแส น้ำ เดินลำบากต้องใช้ความอดทน ใช้ความมานะพยายามต้องระมัดระวังไม่ให้ลื่นล้ม การทำความดีเป็นการทวนกระแสกิเลสในตัว ไม่ทำสิ่งต่างๆ ตาม

^{๑๒๘} คุรยละเอียดใน อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๑/๔๕-๔๖.

^{๑๒๙} คุรยละเอียดใน อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๒/๔๖.

^{๑๓๐} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา ; <https://th.wikipedia.org> [๕ ธ.ค. ๒๕๕๙].

อ้าเอใจ คำนึงถึงความถูกต้องความเป็นที่พึงไม่ยอมเป็นทาสของความอยากเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ต้องใช้ความสุ่มรอบคอบ ใช้ความมานะพยายามสูง แต่จะประสบสุขในบั้นปลาย การทำกลางๆ เหมือนยืนอยู่เฉยๆ กลางกระแสน้ำ ไม่ซำก็ถูกกระแสน้ำพัดพาไปได้ ดังนั้นหิริ คือ ความละอายบาป เป็นความรู้สึกเกรงกลัว ไม่อยากทำบาป เห็นบาปเป็นของสกปรกจะทำให้ใจของเราเศร้าหมอง จึงไม่ยอมทำบาป

๒.๒.๓.๒ เหตุที่ทำให้เกิดหิริ (ความละอายบาป)

๑) เมื่อคำนึงถึงความเป็นคน หรือชาติตระกูล ว่าเรานั้นมีบุญอุทิศทำให้เกิดเป็นคนแล้ว ทำไมจึงจะมาฆ่าสัตว์ ทำไมต้องมาขโมยเขากิน ซึ่งมันเรื่องของสัตว์เดียรัจฉาน ชาตินี้เราเกิดเป็นคน เป็นมนุษย์สูงกว่าสัตว์ทั้งหลายอยู่แล้ว ซึ่งพอคำนึงถึงชาติตระกูล หิริก็เกิดขึ้นทำให้เรามีความละอายต่อบาปที่จะกระทำการที่ไม่ดีเหล่านั้น

๒) คำนึงถึงอายุ เช่นว่าเราคิดว่าเราก็แก่ปานนี้แล้ว จะมานั่งเกี้ยวเด็กสาวๆ ครวกลูกครวหลานอยู่ได้อย่างไร เราก็อายุปานนี้แล้วจะมาขโมยของเด็กรุ่นลูก รุ่นหลานได้อย่างไรมันไม่เหมาะสมไม่ควร พอคำนึงถึงวัย ความละอายก็เกิดขึ้นไม่กล้าทำสิ่งเลวทรามเหล่านั้น

๓) คำนึงถึงความดีที่เคยทำ เราก็คเคยมีความองอาจกล้าหาญทำความดีมาก็มากแล้ว ทำไมจะต้องมาทำความชั่วเสียตอนนี้ ไม่เอา ไม่ยอมทำความชั่ว พอคำนึงถึงความดีเก่าก่อน หิริก็เกิดขึ้น

๔) คำนึงถึงความเป็นพหูสูต ดุชิเราก็คมีความรู้ขนาดนี้แล้ว รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ รู้สารพัดจะรู้แล้วจะมาทำความชั่วได้อย่างไร พอคำนึงถึงความเป็นพหูสูต หิริก็เกิดขึ้น

๕) คำนึงถึงพระศาสนา เราเองก็ถูกพระพุทธเจ้า พระองค์ผู้ทนต์เหนื่อยยาก ตรัสรู้ธรรมแล้วทรงสั่งสอนอบรมพวกเราต่อๆ กันมา เราจะละเลยคำสอนของพระองค์ ไปทำชั่วได้อย่างไร พอคำนึงถึงพระศาสนา หิริก็เกิดขึ้น

๖) คำนึงถึงครูอาจารย์ สถานศึกษา เราก็คมีครูเหมือนกัน ครูอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนมา ชื่อเสียงสถาบันของเราก็คโด่งดังเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ แล้วเราจะมาทำชั่วได้อย่างไร พอคำนึงถึงครูอาจารย์ สำนักเรียน หิริก็เกิดขึ้น^{๑๓๑}

โอดตปปะ คือ ความเกรงกลัวบาป เป็นความรู้สึกกลัว กลัวว่าเมื่อทำไปแล้ว บาปจะส่งผลเป็นความทุกข์ทรมานแก่เรา จึงไม่ยอมทำบาป

สังคมทุกแห่งมีกฎหมายห้ามคนกระทำชั่ว หากใครละเมิดกฎหมายก็จะได้รับโทษ กฎหมายเป็นข้อห้ามที่มีไว้เพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่างปกติสุข หน่วยงานย่อยๆ ในสังคม เช่น โรงเรียน ก็มีกฎและระเบียบให้นักเรียนปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยเช่นกัน

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การที่คนเราไม่ทำความชั่วหรือความผิดตามกฎหมายหรือระเบียบของโรงเรียนห้ามไว้ นั้น อาจเป็นเพราะเหตุผล ๒ กรณี คือ กลัวถูกลงโทษและติดตะราง หรือไม่ก็กลัวถูก

^{๑๓๑} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา ; <https://pantip.com> [๕ ธ.ค. ๒๕๕๙]., <https://th.wikipedia.org> [๕ ธ.ค. ๒๕๕๙].

คนอื่นติเตียนประการหนึ่ง และที่ไม่ทำความชั่วเพราะละอายต่อความชั่วและเกรงกลัวความชั่วอีกประการหนึ่ง การละอายต่อความชั่ว เรียกว่า หิริ คือการละเว้นความชั่วเพราะละอายแก่ใจตนเอง มีความสำนึกตัวว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งชั่วไม่ควรทำ การที่ไม่ทำความชั่วมิใช่เพราะกลัวถูกจับหรือกลัวคนอื่นเห็น คนที่มีจิตสำนึกทางจริยธรรมนั้น ที่ไม่ทำความชั่วมิใช่เพราะกลัวการถูกลงโทษ แต่เพราะความรู้สึกจากภายในยับยั้งไว้ มิใช่เพราะกลัวคนอื่นเห็น แต่เพราะตัวเองละอายที่จะเห็นตนทำเช่นนั้น ส่วนความเกรงกลัวต่อความชั่วนั้นเรียกว่า โอตตัปปะ คนที่กลัวความชั่วนั้นไม่ยอมทำผิดเพราะกลัวความชั่ว มิใช่กลัวตำรวจหรือคำติเตียน เขาไม่ทำความชั่วเพราะสิ่งนั้นเป็นความชั่ว เขาเห็นความชั่วเป็นสิ่งที่โสโครก ไม่อยากเข้าใกล้ เพราะกลัวจะเกิดความสกปรกขึ้นในจิตใจ

๒.๒.๓.๓

เหตุที่ทำให้เกิดโอตตัปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป)

๑) กลัวคนอื่นติเตียน ถ้าเราไปโม้ของเขาเข้า กลัวว่าคนอื่นรู้เข้าคงเอาไปพูดกันทั่วชื่อเสียงที่เราอุตสาหะสร้างมาอย่างดี คงพังพินาศหมดคราวนี้เอง และเมื่อกลัวว่าคนอื่นเขาจะติเอา โอตตัปปะก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

๒) กลัวการลงโทษ อย่างเช่นคิดจะไปฆ่าคน ทำให้เราคิดได้ว่าอย่าดีกว่า ขึ้นไปฆ่าเขาเข้า บาปกรรมตามทันตำรวจจับได้ มีหวังติดคุกตลอดชีวิตแน่ เมื่อกลัวว่าบาปจะส่งผลให้ถูกลงโทษ โอตตัปปะก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

๓) กลัวการเกิดในทุกข์ กลัวว่าถ้าไปโกงเขา กิน ไปโม้ของเขา อีกหน่อยต้องไปเกิดเป็นสัตว์นรก สัตว์เดียรัจฉาน เป็นเปรต เป็นอสุรกาย ไม่ทำดีกว่า เมื่อกลัวว่าจะต้องไปเกิดในทุกข์ โอตตัปปะก็เกิดขึ้นจึงไม่ยอมทำบาป^{๑๓๒}

สังคมจะเป็นสุขเมื่อคนทุกคนมีหิริโอตตัปปะ ดังนั้นเราแต่ละคนจะต้องปลูกฝังสิ่งนี้ให้แก่ตัวเอง การพัฒนาตัวเองให้เป็นคนมีหิริโอตตัปปะนั้น เริ่มจากง่าย ๆ ก่อน คือ ฝึกตัวเองให้เคารพกฎหมายและระเบียบของโรงเรียน ข้อนี้ทำไม่ยากเพราะการละเมิดกฎหมายและระเบียบนั้น ตัวเองต้องถูกลงโทษอยู่แล้ว ฝึกหัดตัวเองให้กลัวการถูกลงโทษก่อน ถ้าหากจะพยายามหาอุบายหลีกเลี่ยงกฎหมายและระเบียบ จงระลึกอยู่เสมอว่าเราอาจจะพลาดพลั้ง หรือถ้าคิดว่าฉลาดเอาตัวรอดได้ จงนึกว่าอาจมีคนฉลาดกว่าและจับได้ ถ้ากำลังจะทำผิดเพราะคิดว่าไม่มีใครรู้เห็น จงจำไว้ว่าความลับไม่มีในโลกนี้

เมื่อฝึกตนให้เป็นคนเคารพและกลัวกฎหมายแล้ว ขั้นต่อไปก็ฝึกให้เคารพตนเอง ฝึกหัดปกครองตนเอง การปกครองตนเอง คือ การยับยั้งใจตนเองมิให้กระทำผิด จงคิดว่าเราเป็นมนุษย์ซึ่งแปลว่าผู้มีใจสูง มนุษย์เท่านั้นที่ฝึกให้รู้จักละอายต่อความชั่วได้ การฝึกสัตว์เดรัจฉานนั้นฝึกได้ทางเดียวคือ การลงโทษ เช่น ถ้าสุนัขตัวโตที่บ้านของเราวิ่งแกล้วเล็กเสมอ เราฝึกให้มันละเว้นการวิ่งแกล้วได้โดยใช้ไม้ตีมันทุกครั้งที่มีมันวิ่งแกล้วเล็ก ในที่สุดมันจะละเว้นการวิ่งแกล้วได้ แต่เราไม่อาจสั่งสอนมันโดยการอบรมจิตใจให้มันเกิดความละอาย เพราะมันปกครองตัวเองไม่ได้ มันไม่อาจรับการฝึกให้เคารพตัวเองได้ ฝึกได้ก็แต่การเคารพไม้เรียว แต่มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์ มนุษย์เท่านั้นที่ฝึกให้ละอาย

^{๑๓๒} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา ; <https://th.wikipedia.org> [๕ ธ.ค. ๒๕๕๙]., <https://pantip.com> [๕ ธ.ค. ๒๕๕๙].

ความชั่วได้ คือการรู้จักยับยั้งชั่งใจมีสำนึกผิดชอบชั่วดี อายชั่วกลัวบาป มนุษย์เท่านั้นที่อบรมให้ละเว้นความชั่วและทำความดี เราเกิดมาเป็นคนแล้วควรทำตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทำให้ตนเป็นผู้มีศักดิ์ศรีเหนือกว่าสัตว์เดรัจฉาน หากใช้สติปัญญาไตร่ตรองอย่างนี้แล้ว และเมื่อเคยชินกับการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบมาแล้ว หลักธรรมข้อนี้ก็จะเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถกระทำตามได้โดยไม่อึดอัดใจ

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า หิริโอตตัปปะหรือความละอายต่อความชั่วเกรงกลัวต่อบาปอกุศล เป็นธรรมที่คุ้มครองโลก เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว ไม่ให้โลภ โกรธ หลง ไม่ให้คดโกง แม้มีโอกาสที่จะโกงหรือ ทำผิด ก็ไม่กล้าทำด้วยรู้สึกละอาย หวาดหวั่นใจ เพราะเกรงกลัวภัยหรือบาปกรรมที่จะตามมาในภายหน้า ผู้ที่มีความซื่อสัตย์มีความซื่อตรงต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและสังคม แม้จะมีโอกาสทุจริตก็ไม่ทำในสิ่งที่ชั่วด้วยมีความสำนึกเพราะมีความละอายต่อบาป สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดี และสามารถพัฒนาความซื่อตรงให้เกิดขึ้นในตนได้ไม่ยาก

๒.๓ สรุป

จากการศึกษาในบทนี้ทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความซื่อตรง หมายถึง การแสดงออก ทางกาย วาจา และใจ เป็นคนพูดจริงทำจริง อย่างตรงไปตรงมา ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ความเป็นผู้ซื่อตรงในพระพุทธศาสนามี ๒ ลักษณะ คือ ๑) ลักษณะจริง คือเป็นคนพูดจริงทำจริง โดยการแสดงออกทั้งทางกาย วาจา และใจ เป็นผู้คิดดี พูดดี ทำดี และ ๒) ลักษณะตรง คือเป็นผู้ไม่โก่งตรงไปตรงมา ซึ่งหลักแห่งความซื่อตรงมีพฤติกรรมแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ผู้มีความซื่อตรงเป็นผู้มีกายตรง วาจาตรง ใจตรง แล้วจะได้านิสงส์ ๓ อย่าง คือมีความจริงใจโดยการประพฤติปฏิบัติตรงต่อตนเอง ตรงต่อครอบครัว ตรงต่อสังคม ซึ่งผู้ที่มีความซื่อตรงนั้นจะต้องมีหลักธรรมในการครองตน คือจะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลัก ไตรสิกขา คือเป็นผู้มีศีล สมาธิ และปัญญา ยึดหลักหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ในการดำเนินชีวิต เป็นคนคิดดี พูดดี ทำดี และมีหิริโอตตัปปะ มีความละอายแก่ใจ ในขณะที่กำลังจะทำความชั่ว ทั้งทางกาย วาจา ใจ รู้สึกรังเกียจ ขยะแขยง ใจไม่ยอมทำบาป ไม่กล้าทำความชั่ว มีความเกรง กลัวต่อบาป และการ ทุจริต เห็นบาปเป็นของสกปรก เห็นภัยที่เกิดจากการทำความชั่ว ดังนั้นผู้ซื่อตรงย่อมไม่ทำชั่วทั้ง ปวง ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา และใจก็ตาม เพราะจะทำให้ใจเศร้าหมองจึงไม่ยอมทำบาปนั่นเอง